

Moderskap og omsorgssvikt

i Vigdis Hjorths *Hva er det med mor* (2000) og Monica Isakstuens *Rase*
(2018)

Ada Izel Bodding

Masteroppgave i nordisk litteratur

Universitetet i Bergen

Institutt for lingvistiske, litterære og estetiske studier

Våren 2021

Takk til...

Jeg vil rette min aller største takk til min veileder, Christine Hamm, for uvurderlig veiledning, engasjement og støtte. Etter samtaler og veiledning med deg er jeg alltid motivert og inspirert.

Takk for at du hele tiden har hatt tro på meg og prosjektet mitt.

Takk til lesesalen for latter og gode samtaler. Takk til Markus, Ingvild, Vilde og Karoline for kommentering og gode innspill.

Tusen takk til Gina, for at du er den du er.

Sist, men ikke minst; tusen takk til familien min, for at dere alltid trøster, støtter og oppmuntrer meg. Særlig takk til mamma, jeg er takknemlig for den gode og trygge oppveksten du har gitt meg, og ikke minst uendelig med kjærlighet.

Innholdsfortegnelse

1. Innledning	1
<i>1.2 Bakgrunn for prosjektet</i>	<i>3</i>
<i>1.3 Forfatterpresentasjoner.....</i>	<i>5</i>
<i>1.4 Presentasjon av primærmateriale</i>	<i>7</i>
1.4.1 <i>Hva er det med mor (2000).....</i>	8
1.4.2 <i>Rase (2018)</i>	8
1.4.3 <i>Teorier av Beauvoir, Winnicott, Rich og Kvello</i>	9
<i>1.5 Forskningsspørsmål og fremgangsmåte.....</i>	<i>12</i>
2. Resepsjonen og forskningslitteraturen	14
<i>2.1 Resepsjonen av Hva er det med mor (2000) i dagspressen</i>	<i>14</i>
<i>2.3 Resepsjonen av Rase (2018) i dagspressen.....</i>	<i>16</i>
<i>2.4 Forskningslitteraturen av romanene</i>	<i>20</i>
3. Teorier om moderskap og om omsorgssvikt.....	23
<i>3.2 Simone de Beauvoir: Å være mor på samfunnets premisser.....</i>	<i>24</i>
<i>3.3 Donald Winnicott: Den «gode nok moren».....</i>	<i>27</i>
<i>3.4 Adrienne Rich: Morens evige skyldfølelse</i>	<i>31</i>
<i>3.5 Øyvind Kvello: Foreldre, barn og omsorgssvikt.....</i>	<i>35</i>

3.5.1 Med rusen som behandling, og volden som reaksjon.....	38
4. Analyse av <i>Hva er det med mor</i> (2000)	42
4.1 Maris beskrivelse av moren	42
4.2 Hvordan morens alkoholisme påvirker barna.....	45
4.2.1 Parentifisering: å bli morens mor	45
4.2.2 Den manglende tilliten	49
4.2.4 Hvorfor drikker moren? Selvmedisinering og traumebehandling	51
4.2.5 Morens venner og kjærester: rus fører med seg mer rus, og vold.....	53
4.3 Er dette bare mitt problem? Maris forsøk på å forstå graden av omsorgssvikt	55
4.4 Utviklingen av Maris forhold til morens drikking	58
4.4.2 Mari og Bror forholder seg ulikt til misbruket.....	62
4.4.3 Mari blir voksen: Å forsone seg med morens problemer	63
4.5 Mor- datter-forholdet: morens redsel for at Mari skal holdes i symbiose.....	63
4.6 Forfatteren Hjorth sitt prosjekt: Den rusavhengige moren.....	68
5. Analyse av <i>Rase</i> (2018).....	70
5.1 Når mor brøler og slår: Sinne- og aggresjonsproblematikk i moderskapet	70
5.1.1 Den fragmentariske romanen	71
5.2 Moren yter fysisk avstraffelse som reaksjon på barnas dårlige oppførsel	72
5.2.1 Moren underkommuniserer egen voldsbruk.....	76
5.3 Moren roper og brøler som et substitutt for fysisk avstraffelse	79
5.4 Konsekvensene av raseriet	82

<i>5.5 Moren søker forståelse hos barnefaren</i>	88
<i>5.6 Kritikk mot de pedagogiske idéene</i>	91
<i>5.7 Forfatteren Isakstuen sitt prosjekt: Rasende moderskap</i>	95
6. Avsluttende refleksjoner	97
Litteraturliste	101
<i>Masteroppgaver</i>	108
Sammendrag	110
Abstract	111

1. Innledning

20. november 1989 vedtok FNs generalforsamling det vi i dag kjenner som barnekonvensjonen.¹ Hensikten med konvensjonen var å sikre barn og unges rettigheter, og har siden den tid hatt en sentral plass i både politikken og samfunnet. Under koronapandemien i 2020 ble det rettet en større oppmerksomhet omkring viktigheten for ivaretagelsen av en slik konvensjon. Da det norske samfunnet stengte ned 12. mars 2020, som følge av den fremdeles pågående koronapandemien, var store deler av befolkningen tvunget til å holde seg hjemme — en trygg arena for noen barn, et mareritt for andre. Som et tiltak for å få kontroll på smitten ble skoler og barnehager stengt, og barna måtte være hjemme med familien. Selv om flere av restriksjonene hadde som formål å skjerme barn og unge, kunne man se en økende trend i vold i nære relasjoner (Hjellen & Tennøy, 2020). Et nedstengt samfunn skjermer voldsutøverene i like stor grad som voldsopfrene. Da samfunnet stengte ned, og innbyggerne ble isolert i egne hjem, ble det vanskeligere å avdekke kontroll og vold hjemmet, samt for de voldsutsatte til å oppsøke nødvendig hjelp (Bufdir, 2020). Færre voksenkontakter for utsatte barnegrupper, og færre som var til stedet i beredskapsapparatet ved skoler og barnehager var en av flere årsaker til at volden ikke ble fanget opp.²

Et nedstengt samfunn resulterte i at voldsopfrene i langt større grad enn tidligere ble nødt til å forholde seg til den voldsutøvende døgnet rundt. Mens noen foreldre fikk pålagt hjemmekontor, ble andre permitterte fra arbeidsplassen. Barne-, ungdoms- og Familiedirektoratet (Bufdir) opplyser at både krisesentre og politiet opplevde en nedgang i voldsrelaterte henvendelser i starten av pandemien, men påpekte at dette ikke var ensbetydende med at vold og mishandling i hjemmet ikke lenger er et tilfelle.³ Siden pandemien brøt ut har man sett en økning i voldsbruk mot barn under 2 år. Økonomiske og helsemessige bekymringer, isolering, redusert hjelpetilbud, færre kontroller og hjemmebesøk er noen av de utpekte indikatorene på den økende volden (Ludvigsen & Tegnander, 2021).

¹ FNs barnekonvensjon trådte ikke i kraft før 2. september 1990 (Blaker Strand, 2020).

² Dersom lærere mistenker at elever blir utsatt for mishandling eller omsorgssvikt er han/hun pliktig til å melde ifra til Barnevernet, dette ifølge lov og forskriften om opplysningsplikt (Helsedirektoratet, 02.05.2019)

³ En av flere årsaker er at sosiale tjenester som NAV og enkelte krisesentre har hatt redusert kapasitet under koronapandemien, og har dermed ikke fanget opp like mange voldsaker som de ellers ville gjort (Bufdir, 25.11.2020)

Samtidig opplyses det om at foreldre som vanligvis ikke ville utøvd vold mot barna sine, selv har blitt voldsutøvende foreldre (Torstveit & Tufan, 2021).

Fokuset man fikk dette året på vold og omsorgssvikt har kanskje for noen avdekket et område knyttet til familielivet som mange helst lukker øynene for. Det er ubehagelig å måtte forholde seg til det faktum at det også i dagens Norge, et land med et godt utbygd sosialsystem og flere instanser som skal sørge for barns rettigheter, finnes utfordringer knyttet til barns oppvekst. Også i familier der man kan tenke at barn vokser opp trygt, og også der hvor barna tilsynelatende er vellykket til slutt, finnes det omsorgsvold og omsorgssvikt. Men det er vanskelig å få øye på det, dersom ikke ansatte i barnehager og skoler er våkne eller dersom familiene selv ikke tar kontakt.

Et sted der omsorgssvikten gjennomgående er blitt diskutert og løftet frem, i alle fall fra tid til annen, er den norske skjønnlitteraturen. De siste årene har det kommet utgivelser der det fortelles om overgrep i familien, rusproblematikk og andre utfordringer som har konsekvenser for barn og unge.⁴ I det følgende har jeg valgt å særlig se nærmere på to av romanene som beskjeftiger seg med omsorgssvikt, nemlig *Hva er det med mor* (2000) av Vigdis Hjorth og *Rase* (2018) av Monica Isakstuen.⁵ Da *Hva er det med mor* kom ut i 2000, var det flere anmeldere som påpekte viktigheten av å kontekstualisere det vanskelige moderskapet, presentert av en datter som beretter om oppveksten med sin alkoholisererte mor. I Isakstuens roman er det ikke rusproblematikken som problematiserer morsrollen, men foreldrevold. Moren i romanen skriker, roper, slår eller slår etter, barna sine i ren frustrasjon og forargelse. Jeg mener derfor at disse romanene løfter frem omsorgssvikt som emne. Det er samtidig påfallende, at dette aspektet ved romanene ble fortrent i en konsentrasjon om bøkene som del av en pågående diskurs om moderskap. Det kan se ut som om kanskje særlig de feministiske forskerne har glemt barna på grunn av sin interesse for mødrene?

⁴ Et eksempel er Maria Kjos Fonnns roman *Kinderwhore* fra 2018. Romanen er en sår og brutal beretning om Charlotte som vokser opp med en pilleavhengig mor. Selv om moren alltid er hjemme, føles det ikke sånn for Charlotte. Pillene gjør henne virkelighetsfjern og distré, og til Charlottes store fortvilelse tar hun stadig vekk med seg nye menn hjem til den lille leiligheten de to deler. En kveld velger morens kjæreste å tilbringe natten inne hos Charlotte, denne kvelden blir skjebnesvanger. Fra denne stund begynner hun å stjele piller fra moren og utagere, hun skulker skolen og endrer klesstil. Barnevernet trer inn, men traumer og sinnslidelser setter en stopper for henne selv, og hun sliter med å ta imot den hjelper hun har behov for (Kjos Fonn, 2018).

⁵ Da *Hva er det med mor* kom ut i 2000 var det opprinnelig spørsmålsteget bak tittelen. Jeg forholder meg imidlertid til den endrede versjonen, altså uten spørsmålsteget.

1.2 Bakgrunn for prosjektet

I denne oppgaven vektlegger jeg emnet omsorgssvikt over moderskapet. Jeg ser på moderskapet som en del av omsorgsviktaspektet. For selv om interessen omkring moderskapet de siste årene har vært økende i skjønnlitteraturen og forskningen, har barna vært en marginalisert del av litteraturforskningen i romanene om mødre. Jeg mener det er påfallende fordi flere forfattere åpenbart utforsker oppvekstforholdene til barna i utfordrende moderskapssituasjoner.⁶ Intensjonen min er å løfte frem de barna som opplever en barndom preget av mer alvor og bekymringer enn hva man anser som vanlig.

Mye av litteraturforskningen omkring moderskapsromanene har vært dominert av en identitetssøkende og frihetsjagende diskurs, og har hatt lite fokus på barn som selvstendige individer. Men individene, som dem vi finner i litteraturen, skal en dag ut i arbeidslivet, kanskje til og med selv få barn, og det er derfor viktig å vie en større oppmerksomhet til den oppveksten de selv har erfart å ha. Det interessante er dessuten, at romanene til Isakstuen og Hjorth etter det jeg kan se, løfter frem omsorgssvikt som emne nettopp ved å fokusere på mødre. Det er med andre ord ikke barnas perspektiv på sitt miserable liv som presenteres, men morens erkjennelse av at hennes handlinger har konsekvenser for barnas liv. Jeg kommer til å argumentere for at forfatterne Isakstuen og Hjorth på en mesterlig måte løfter frem, hvordan mødre selv må forholde seg til en erkjennelse at de muligens er i ferd med å bli skyldig i omsorgssvikt.

Å skulle skrive om de to romanene av de to profilerte forfatterne – Monica Isakstuen og Vigdis Hjorth – byr samtidig på et etisk dilemma. *Hva er det med mor* og *Rase* har tydelige selvbiografiske trekk, og både Hjorth og Isakstuen har i intervjuer og artikler snakket om sitt eget moderskap, som kan gjenspeiles i moderskapet de selv problematiserer i de nevnte romanene. I forbindelse med utgivelsen av *Hva er det med mor* sier Hjorth: «Hadde jeg ikke hatt noen likheter med denne moren, så hadde jeg nok ikke kunnet skrive boken slik [...]» (Bjørnskau, 2000). Isakstuen har på sin side skrevet artikler om et raseri som er vanskelig å kontrollere (Isakstuen, 2020). Det kan dermed se ut som om forfatterne selv konfronterer en underliggende idé om at den omsorgen og oppdragelsen de utøver i sine egne liv, er på

⁶ Sara Stridsbergs *Medeland* (2012), Kjersti Annesdatter Skomsvolds *Barnet* (2018), Trude Marsteins *Plutselig høre noen åpne en dør* (2000) og Sandra Lillebøys *Tingenes tilstand* (2020) er gode eksempler på romaner som behandler tematikken mor-og-barn.

kanten. Og at de av den grunn har et behov for å forklare seg. Jeg spør meg om det kan være slik at de tar i bruk romansjangeren – det vil si, at de bevisst konstruerer et fiktiv univers med fiktive mødre – for å kunne undersøke og problematisere omsorgs- og moderskapsdiskursen uten å risikere anklager om omsorgssvikt?

Slike etiske refleksjoner har blitt et kjennetegn ved lesning av skjønnlitterære tekster, som kategoriseres som «virkelighetslitteratur». Et problem blir i imidlertid om disse refleksjonene overskygger lesninger av tematikken tekstene drøfter. Jeg har derfor i det følgende valgt å ikke konsentrere meg om forfatterens biografi, men å lese tekstene de har skrevet. Jeg mener at disse tekstene i seg selv er svært interessante, fordi de nettopp åpent og gjennomtenkt drøfter sider ved moderskapet som ellers gjerne blir glemt. Jeg har valgt å heller berømme forfatterne som gjør oppmerksom på en tematikk som ikke er fraværende i norsk skjønnlitteratur, men som ofte blir oversett av folk i det daglige, og av litteraturvitere i forskningen.⁷ Det er min forhåpning å kunne bidra til litteraturforskningen ved å rette blikket mot tekster som snakker for de mest sårbare i samfunnet, slik som barn av rusmiddelmisbrukende og voldsutøvende foreldre. Ved å lese forfatterens komplekse og litterære tekster, mener jeg også å kunne bidra til å løfte frem hvor kompleks begrepet «omsorgssvikt» i seg selv allerede er, og at det finnes uenighet om hva som betegnes som god nok og ikke god nok omsorg.

Med det vil jeg også si at jeg har forsøkt å rette blikket nettopp på utfordringene knyttet til selve forståelsen av omsorgssvikt, og hvor vanskelig det kan være for nettopp mødre å skulle forholde seg til det. Romansjangeren kan være et godt sted å få frem kompleksiteten i dette begrepet, og utfordringer knyttet til det. Jeg mener samtidig ikke at romaner kan leses som kilder der man kan finne frem til reell omsorgssvikt. Igjen; jeg har ikke villet diagnostisere verken konkrete barn eller konkrete mødre. Det aspektet ved «virkelighetslitteratur» jeg her ønsker å løfte frem, er at romanene tar fatt i «virkelige» utfordringer, det vil si, utfordringer som finnes for barn og unge i dag, når de lever med mødre som ikke helt har grep om sin egen oppdragerrolle. I klartekst er det verken Hjorths eller Isakstuens moderskap jeg skal undersøke, men det fiktive moderskapet som kommer til uttrykk i *Hva er det med mor* og

⁷ Eksempel på et unntak er debatten som oppsto i forbindelse med utgivelsen av Hjorths roman *Arv og miljø* fra 2016. Hovedpersonen Bergljot mener hun gjennom oppveksten ble seksuelt misbrukt av sin egen far, og hun i søken om en indre ro ønsker hun å ta et oppgjør med familien sin, som hun mener må ha mistenkt noe (Hjorth, 2016). Debatten ble fort flyttet fra incest problematikk til en diskusjon av etiske problematiske sider ved virkelighetslitteratur.

Rase. Samtidig er det interessant og viktig at begge forfatterne har valgt å skrive om en tematikk som de åpenbart er godt kjent med.

1.3 Forfatterpresentasjoner

Vigdis Hjorth (f. 1959) er en av Norges fremste samtidsforfattere. Hun har et svært komplekst forfatterskap, som spenner hele tre tiår tilbake. Per Thomas Andersen skriver i litteraturhistorien sin om henne slik: «[...] hun skildret ulike aspekter ved selvidentitetens utfordringer i senmoderniteten, ikke minst fra et kvinneperspektiv, midt mellom ‘frigjorte’ muligheter og presset fra de mange tradisjonelle rollene» (Andersen, 2012, s. 588-589). Hjorths forfatterskap egner seg for det brede publikum, og hun har skrevet romaner og noveller for barn, ungdom og voksne. Hun har en imponerende litterær skaperevne, men det er ikke hensiktsmessig for denne oppgaven å presentere alle hennes utgivelser. Jeg har imidlertid valgt å presentere utvalgte romaner, som jeg mener viser den kompleksiteten som er å finne i hennes forfatterskap.

Hjorth debuterte som barnebokforfatter i 1983, med romanen *Pelle-Ragnar i den gule gården*.⁸ I barne- og ungdomsromanen *Anne + Jørgen er sant* (1984) skildrer hun ung kjærlighet og forelskelse.⁹ Den enkle fortellingen *Mor betaler* (2006) handler om å finne balansen mellom det å være foreldre, men samtidig venn.¹⁰ I voksenromanen *Fransk åpning* (1992) aktualiserer Hjorth seksualitet, identitetsproblematikk og kjønnsperspektiv.¹¹ Mens klasse- og kjærlighetsromanen *Hjulskift* (2007) problematiserer hvilke innvirkning klasse- og kulturforskjeller kan ha på kjærlighetslivet.¹² I 2011 kom Hjorth ut med fengselsromanen *Tredve dager i Sandefjord*, som handler om hovedpersonen Tordis' 30 dager lange fengselsopphold, på grunnlag av promillekjøring.¹³

⁸ Hjorth ble tildelt Norsk kulturråds debutantpris for denne romanen.

⁹ Romanen ble filmatisert i 2011, og høstet gode anmeldelser og høye terningkast. Filmatiseringen resulterte i at romanen igjen havnet på bestselgerlisten, dette 26 år etter utgivelsen (Kleve & Skogrand, 2011).

¹⁰ Når jeg skriver at romanen er enkel, er dette tatt i betraktning at den er en del av Litt å lese-serien, og spesialskrevet for voksne med lesevansker. Romanen er på drøye 69 sider, og skrevet med stor skrift.

¹¹ Romanen skapte medieoppslag for sin drøye og seksualiserte tittel og innhold. Ifølge forfatteren ble romanen misforstått av de fleste litteraturkritikerne, og hun hevder at romanen ikke handlet om sex, men om sårbarhet og smerte: «Det er den vondeste boken jeg har skrevet» (Bremnes, 1992).

¹² I romanen møter man litteraturprofessoren Louise, som forelsker seg i bilmekanikeren Truls. Hjorth utforsker hvordan kjærlighetslivet påvirkes av ulike klasse- og kulturbakgrunner.

¹³ Romanen er basert på Hjorths egen opplevelse, da hun sonet 30 dager i Sandefjord fengsel for promillekjøring (Larsen, 2011). Romanen er et av flere eksempler, på hvordan forfatteren ofte tar i bruk egne erfaringer og opplevelser fra sitt eget litt liv, og bringer det inn i litteraturen.

Ved å utforske aspekter som kjærlighet, familie og identitetssøken, har den litterære plattformen blitt en måte for forfatteren å utforske menneskelige relasjoner på.¹⁴ Disse relasjonene har ofte vært preget av tabubelagte emner, slik som overgrep, eller vanskelige moderskap. Det er særlig sistnevnte som forfatteren er mest kjent for å belyse. I romanen *Arv og miljø* (2016) skriver Hjorth om overgrep i familien, en tematikk som anses tabubelagt å snakke om – og ikke minst å skrive om.¹⁵ I denne romanen er morsfiguren en viktig og fremtredende karakter, og hun bagatelliserer overgrepsanklagene datteren i voksen alder retter mot sin avdøde far. Moren beskylder datteren for å oppdiktet overgrepene, med det mål om selv å få oppmerksomhet. I moderskapsromanen *Tredje person entall* (2008), utforsker Hjorth hvordan hovedpersonens oppvekst med en nevrotisk og overbeskyttende mor får konsekvenser for hennes senere liv. *Hva er det med mor* (2000) handler om Mari og lillebroren Bror, som vokser opp med en alkoholisert mor. Og Hjorths nyeste romanen *Er mor død* (2020) skildrer en datters ønske om å igjen bli tatt inn i varmen hos sin egen mor, etter at hun forlot ektemann og familie, til fordel for en amerikansk akvarellærer og kunstnerlivet i USA. Disse eksemplene viser at Hjorth har hatt en særlig interesse for kvinner, seksualitet, barn- og ungdom, og ikke minst moderskap.

Monica Isakstuen (f. 1976) har skrevet både dikt og romaner, og publiserer fra tid til annen artikler for blant annet Morgenbladet. Til tross for et relativt nytt forfatterskap, har Isakstuen blitt et velkjent navn i det norske skjønnlitterære miljøet. I 2008 debuterte hun som lyriker, med diktsingelen *Sånn, borte*.¹⁶ I hennes første roman *Avstand²* (2009) skildrer hun en annerledes far-sønn-relasjon, når hovedpersonen finner ut at hans antatt avdøde far har fulgt med på oppveksten hans i skjul. I romanen *Om igjen* (2014) presenterer Isakstuen eksistensiell splittelse når hovedpersonen føler seg som en bedrager i rollene som mor, datter og kjæreste. Men det er romanen *Vær snill med dyrene* (2016) som blir ansett som Isakstuens store gjennombruddsroman.¹⁷ Forfatteren tematiserer de uforenlige moderskapsidealene, som hovedpersonen føler hun ikke klarer å innfri. For romanen ble hun tildelt Brageprisen i 2016,

¹⁴ Ruth Jenssen utga i 1994 *Et forfatterportrett av Vigdis Hjorth*, hvor hun blant annet skrev: «Gang på gang utforsker hun [Vigdis Hjorth] forholdet mellom mennesker, barn som voksne, som plutselig oppdager hverandre og er dermed kanskje også seg selv og omgivelsene på en ny måte» (Jenssen, 1994).

¹⁵ Vigdis Hjorths egen søster, Helga Hjorth, reagerte med vantro på romanen, og skrev mot-romanen *Fri vilje* (2017) for å fortelle sin side av saken. Vigdis Hjorth avviste derimot at det var en roman basert på sitt eget liv, og insisterte på at det hele var fiksjon.

¹⁶ Diktsingelen handler om en datter som skriver til sin avdøde far.

¹⁷ Romanen har blitt oversatt til tysk, svensk, dansk og kroatisk.

og ble nominert til P2-lytternes romanpris. Romanen kretser rundt samlivsbrudd og småbarnsliv, og tematiserer delt foreldreansvar, et domene som ellers blir lite berørt i litteraturen. I dramaet *Se på meg når jeg snakker til deg* (2018) utforsker Isakstuen relasjonene mellom far og datter, mor og sønn, og grenselandet mellom omsorgssvikt og oppdragelse.¹⁸ I sin nyeste roman, *Mine venner* (2021), tematiserer Isakstuen en annen type relasjon, som man oftest møter i barne- og ungdomsbøker – nemlig vennskap.¹⁹

Isakstuens forfatterskap tematiserer stadig nye aspekter ved familietilværelse, moderskap og oppvekst. Dette viser at det er en tematisk likhet i både Hjorths og Isakstuens forfatterskap, med et særlige fokus på menneskelige relasjoner. Begge forfatterne utfordrer leseren ved å ta i bruk utradisjonelle morskarakterer, og har blikk for tema som ellers anses som tabubelagt.

1.4 Presentasjon av primærmateriale

De to romanene jeg har valgt for min undersøkelse av moderskap og omsorgssvikt, representerer ulike mødre så vel som ulike oppdragelsesformer. Morsskikkelsene i de to romanene tilhører ulike generasjoner, hvor Maris mor antas være født en gang på 1950-tallet, mens moren hos Isakstuen er født en gang på 1970-tallet. Oppfatningen av morsrollen og oppdragerrollen er også ulik. Moren i *Hva er det med mor* er tenåringsmor, og småbarnstilværelsen som en gang eksisterte blir uttrykt av datteren slik hun husker den. I *Rase* er moren småbarnsmor, og som leser får man kun presentert fragmenter av barnas situasjon ettersom de blir eldre. I tillegg blir den utøvende omsorg- og oppdragelsesstilen uttrykt fra to komplett forskjellige instanser: I Hjorths roman er det datteren som ved bruk av nåtid- og fortidsformer forteller om sin egen oppvekst, mens moren i Isakstuens roman er selv det fortellende subjektet. De to romanene representerer således to ulike synsvinkler. Offerets, som er barnet, og den antatt skyldiges, morens.

¹⁸ Dramaet fikk oppmerksomhet utenfor norske landegrenser, og særlig i Danmark hvor det ble satt opp på Husets teater i København, og Odense teater. Stykket ble en stor suksess, og anmelderen i Kulturtid skrev: «'Se på meg når jeg taler til dig' tager fat i alle de tabuer, som vi alle sammen inderst inde slet ikke har lyst til at blive konfronteret med.»

¹⁹ Romanen handler om vennskap, hovedsakelig blant kvinner. De baksnakker og hater, men gir også rådgivning. Om romanen skriver Marta Norheim i en anmeldelse for NRK, 09.03.2021 – «For 50 år sidan ville denne romanen blitt sett på som eit svik mot kvinnesolidariteten. For 100 år sidan ville han vore komplett uforståeleg. I dag er han høgst relevant.»

1.4.1 *Hva er det med mor* (2000)

Moderskapstematikken er ikke sjelden i Hjorths forfatterskap, men synsvinkelen den er fortalt fra i romanen jeg konsentrerer meg om, skiller seg fra hennes tidligere og senere verker. I *Hva er det med mor* skildrer Vigdis Hjorth et moderskap og en oppvekst fortalt fra en datters perspektiv. Vi møter tenåringsjenta Mari og hennes alkoholiserede mor, som er kunstner. Den navnløse moren til Mari er et såkalt anti-menneske, det vil si, at det andre er imot, er hun for. Hun er ukonvensjonell, politisk aktiv og siterer filosofer. Av og til er Mari stolt over moren sin, men andre ganger syns hun det er sjenerende å ha en så eksentrisk og karismatisk mor. Men det er ikke morens nonsjalante livsstil som plager Mari, men alkoholforbruket. Mari vet at mens hun ligger i sengen om kvelden sitter moren og drikker – enten i stua, i sengen, ute i hagen eller i atelieret sitt. Moren har sluttet å drikke seg full på dagen, og sparer seg til kvelden når tørsten er sterkest. Det hender at Mari gjør det samme, slik at hun kan kjenne den samme tørsten. Drikkerutinene til moren bekymrer Mari, og hun klarer ikke legge de fra seg når hun forlater huset. Bekymringene er med henne overalt – i skolegården, når hun er hos faren sin, eller med venner. For selv om Mari er en tenåringsjente er det lite som minner om dette. Hun er bekymret for morens helse, og venner. Hun er redd alkoholen skal påføre moren fysiske og psykiske helseskader. Moren til Mari ser at alkoholforbruket plager barna, og hun ber dem om å hate henne for at hun drikker og svikter barna sine. Lillebroren Bror er sint, men Mari er bare redd og bekymret. Hun klarer ikke hate moren sin selv om hun forsøker, i stede ønsker hun å forstå hvorfor moren drikker. Kanskje klarer hun å forsones seg med det.

Selv om romanen i all hovedsak handler om at Mari skal forsøke å finne ut av hva det er med moren, er romanen også en undersøkelse av sin egen oppvekst. Hun graver i et eksistensielt univers preget av rus og bekymringer. Hun reflekterer over den omsorgen og oppdragelsen som moren har utøvd, og hvordan det har formet henne som individ. Samtidig finnes det klare tegn på at moren forsøker å drøfte omsorgssvikt med Mari, og hun forholder seg selv til datterens mulige anklage. Slik blir romanen en undersøkelse av hvilke konsekvenser det har for et barn å vokse opp med en mor som drikker for mye, og hvordan det har preget oppveksten. Samtidig at romanene drøfter morens bevissthet om sin omsorgssvikt.

1.4.2 *Rase* (2018)

I *Rase* skildrer Monica Isakstuen et moderskap som ellers sjeldent blir uttrykt i den norske skjønnlitteraturen. Om romanen sier hun selv: «Altfor mange barn opplever fysisk eller

psykisk vold, men hvor går grensen? Hvor hardt kan du ta i et barn før det ikke er greit? Hvor høyt kan du rope før det ikke er akseptabelt?» (Borud, 2018). I dette sitatet oppsummerer forfatteren selv, i korte trekk temaet i romanen, men også de aspektene som følger med i oppdragerrollen.

For det er nettopp kjefting, slåing og roping som preger moderskapet i *Rase*. Hovedpersonen har en datter fra et tidligere forhold, og et tvillingpar med ny partner. Det navnløse jeg-et er på randen til utmattelse, og hun kjemper en indre kamp om selvbeherskelse og tålmodighet. Hun skammer seg når raseriet tar overhånd, og hun er redd for hendene sine. Hun er redd for å miste kontrollen, for hun vet ikke hva de kan finne på å gjøre. Trebarnsmoren føler seg mislykket som mor, kvinne, kjæreste, og generelt menneske. Barnefaren er hennes motsetning. Han er tålmodig og rolig, han er forståelsesfull og kjefter ikke – og han hever aldri stemmen overfor barna. Men hun har også en gang vært som han, og det er hva som bekymrer henne. Hun kjenner ikke seg selv igjen. For hovedpersonen har dårlig samvittighet blitt en del av det hverdagslige følelsesregisteret. Hun stoler ikke på seg selv, og er redd for at raseriet en dag vil komme til overflaten slik at hun påfører barna alvorlige skader. «Hva skjer egentlig? Når raseriet tar overhånd og tålmodigheten vennligheten varmen i meg fordrives, skjer det gradvis, eller som når en brytes slås av/på?» (Isakstuen, 2018, s. 156) For henne blir raseriet noe ukontrollert.

Men hvor mye skal en mor tåle? Isakstuens roman skildrer det mangesidige moderskapet, samtidig som hun tar et oppgjør med samfunnets forventninger knyttet til det å bli, eller være mor. Moderskapet som en gang var en privatsak, er nå en samfunnssak. Terskelen for å uttrykke en formening eller misnøye er lav. Det legges føringer for hva som er god og ikke god nok omsorg. Samtidig er forestillingene om den hengivne og altforstående moren en sentral del av det moderne (norske) samfunnet, og presset på den moderne moren blir enormt. Hovedpersonen i Isakstuens roman ønsker å forstå seg selv, og den hun har blitt. Roten til raseriutbruddene er ofte å finne i barnas oppførsel, men legitimerer dette bruken av fysisk avstraffelse?

1.4.3 Teorier av Beauvoir, Winnicott, Rich og Kvello

Undersøkelsen min tar tak i påstanden at Hjorths og Isakstuens romaner er preget av mødrenes forsøk på å kunne forholde seg til sin eventuelle omsorgssvikt. Dermed finnes det

hos dem også et behov for å finne ut mer om hvor grensen for omsorgssvikt går. Behovet for å kunne forholde seg til omsorgssvikt, går parallelt med behovet for å ta et oppgjør med forventninger til morsrollen. Romanene skriver seg dermed også inn i en undersøkelse av den uforenlige moderskapsdiskursen som har vært, og alltid kommer til å være, en del av hverdagen til mange kvinner – også for kvinnene i mine to utvalgte romaner.²⁰ Dermed påkaller oppgaven at jeg forholder meg til to ulike teoretiske referanserammer: Jeg må både forholde meg til teorier om omsorg og omsorgssvikt, og om mødre og moderskap.

Dessuten er den eventuelle omsorgssvikten som romanene løfter frem, ikke identisk, det vil si, utfordringene for omsorgsyteren er ikke de samme. Hjorth undersøker den problematiske og ambivalente kombinasjonen av rus, moderskap og oppdragelse, mens Isakstuen problematiserer fysisk avstraffelse som oppdragelsesform, og ikke minst raseriet som oppstår i det hun fremstiller som en ensom moderskapstilværelse. Undersøkelsen av de to romanene jeg har valgt, krever med andre ord at jeg forholder meg til et bredt spekter av både eldre og nyere teorier, på tvers av humanistiske, psykologiske og sosiologisk-pedagogiske fagfelt. For å likevel avgrense det teoretiske omfanget, har jeg valgt ut teorier av mødre og moderskap utarbeidet av Simone de Beauvoir og Adrienne Rich, mens jeg har valgt å trekke inn omsorgsteorien til Donald W. Winnicott og utforskningen av omsorgssvikt hos Øyvind Kvello.

Simone de Beauvoirs feministiske kommentarer til moderskap, fremlagt i *Det annet kjønn*²¹, blir viktig for å aktualisere moderskapsdiskursen hos både Hjorth og Isakstuen. Beauvoir lar meg også reflektere over hvordan barndommen legger videre føringer for det voksne livet. Det er kapitlene «Barndom», «Moren» og «Kvinnens situasjon og karakter» jeg tar utgangspunkt i. I det førstnevnte kapitlet redegjør Beauvoir om barnets første leveår, og frem til den tiden hvor det vil føle en trang til å distansere seg fra foreldrene – særlig moren – i søken om et autentisk selv. Ifølge Beauvoir kan enten barndommen undertrykke eller befri kvinnen, fordi det er under denne tiden av livet hun får presentert hele sin fremtid. I det andre kapitlet, «Moren», presenterer Beauvoir et nokså kritisk blikk på moderskapet. Og hun mener at ikke alle kvinner nødvendigvis egner seg som mødre. I det sistnevnte kapitlet er det kvinnene selv hun tar et oppgjør med, ikke nødvendigvis samfunnet. Hun etterlyser det

²⁰ I artikkelen «Plutselig psykotisk? Moderne moderskap hos Trude Marstein» i *Tidsskrift for kjønnsforskning* 1/2008. Christine Hamm skriver om det utilslørte moderskapet i Trude Marsteins *Plutselig høre noen åpne en dør*. Og hvordan blant annet massemedier og bøker om barneoppdragelse legger føringer for kvinnen som mor.

²¹ *Det annet kjønn* ble utgitt for første gang i 1949, men i denne oppgaven forholder jeg meg til en nyere utgave fra 2000.

man nærmest kan anse som en revolusjon, og mener at kvinnene må begynne å kjempe mot forestillingen av seg selv som «den andre», sett i forhold til mannen som normen, det normale.

Donald W. Winnicotts teorier bygger på et psykologisk og psykoanalytisk fagfelt, med hovedvekt på interaksjonen mellom mor og barn. Jeg kommer til å ta utgangspunkt i tekstene «Hate in the Counter-Transference» (1994)²² og «Primary Maternal Preoccupation» (1956), og kapittelet «Ego Distortion in Terms of True and False Self» fra verket *The Maturational Processes and the Facilitating Environment* (1965)²³, fordi teorien som utarbeides, og begrepene som presenteres, er relevant i undersøkelsen av begge romanene. Winnicotts teorier vil være sentrale i forståelsen av morens viktighet i barnets liv, og at hun en dag må forene seg med den vanskelige brytningen av symbiosen mellom henne selv og barnet. Som er nødvendig, slik at hun ikke blir fanget i moderskapet, men opprettholder identiteten utenfor morsrollen. I de utvalgte artiklene og tekstene redegjør han for blant annet sinne, hat og moderskap, som ifølge Winnicott ikke nødvendigvis er uforenlig med hverandre. Han påpeker imidlertid at det hele må behandles med forsiktighet, og med hensyn til barnets beste, og at vold aldri er løsningen på et problem. Jeg mener disse tekstene er relevante i mine lesninger fordi de behandler den symbiotiske bindingen mellom mor og barn, samtidig som Winnicott presiserer viktigheten av å bryte denne symbiosen, men på en skånsom måte.

Som supplerende feministisk teori til Beauvoir anvender jeg Adrienne Richs *Of Woman Born: Motherhood as Experience and Institution* (1976), og de utvalgte kapitlene «Anger and Tenderness (I)», «The “Sacred Calling” (II)» og «Motherhood and Daughterhood (IX)». Rich baserer sin teori på egne erfaringer som mor, og støtter opp under Winnicotts formening om balansegangen mellom å anerkjenne et sinne, samtidig som man er en utøvende god mor. Rich mener en undertrykkelse av sinne kun resulterer i en fremmedgjøring av seg selv, og kritiserer oppfatningen av at sinne og moderskap er uforenlige diskurser. Begrepet «matrophobia», som hun presenterer i kapittel IX, vil være sentralt og relevant i analysen av både Hjorths og Isakstuens roman. Begrepet omfavner mor-datter-relasjonen i sin helhet, og er ikke snirklet omkring en viss periode i livet. Beauvoir og Rich representerer således det

²² Opprinnelig utgitt i 1947, men forholder meg til en versjonen som ble publisert i tidsskriftet *Journal of Psychotherapy Practice and Research*, 1994.

²³ Artikkelen ble opprinnelig utgitt i 1960, men i versjonen jeg forholder meg til i denne oppgaven er fra et tidsskrift, utgitt i 1965.

humanistiske fagfeltet, og vil komme til nytte når jeg skal undersøke en uforenlig moderskapsdiskurs som kommer til uttrykk i de skjønnlitterære verkene.

Øyvind Kvellos bok *Barn i risiko: Skadelige omsorgssituasjoner* (2015) blir en nødvendighet når jeg i analysekapittelet skal undersøke omsorgssituasjonene som blir skildret i de to romanene. Det er særlig fire kapitler som blir relevante: «Definisjoner av, former for og forekomst av mangelfull og skadelig barneomsorg», «Omsorgssvikt», «Barn av rusmiddelmisbrukere», og «Fysisk avstraffelse, mishandling og vold». Kvello blir dermed en representant for et sosiologisk fagfelt, og forskningen hans vil være svært sentral i forbindelse med den pedagogiske diskursen som kommer særlig til uttrykk i Isakstuens roman. Kvellos forskningsområde sentrerer seg hovedsakelig omkring barna, men også foreldrene. I boka redegjør han for hvorfor noen foreldre begår omsorgssvikt, og hvilke konsekvenser barn av omsorgsviktende foreldre i stor grad opplever å få. Hans teorier er nødvendig for i det hele tatt å diskutere omsorgssviktaspektet.

1.5 Forskningsspørsmål og fremgangsmåte

Mine refleksjoner omkring, og observasjoner ved, lesningen av romanene har vært en pådriver for en nærmere undersøkelse av mødrene i romanene og deres eventuelle omsorgssvikt. Ikke minst hvordan og i hvilken grad handlingene deres påvirker barna. På bakgrunn av dette har jeg utarbeidet en overordnet problemstilling som lyder som følgende: *Hvordan tematiseres moderskap og barndom i Vigdis Hjorths Hva er det med mor (2000) og Monica Isakstuens Rase (2018)? Og hvordan forholder mødrene seg til en antatt anklage om omsorgssvikt?*

Den forestilte anklageren er flere. I Hjorths roman er det datteren, og i Isakstuens roman er det hovedpersonen selv, altså moren i romanen. Men også romanenes implisitte forfattere har et kritisk blikk på mødrenes oppdrager- og forsørgerstil. Forfatternes ulike tilnærminger til omsorgs- og moderskapsdiskursene gjør det nødvendig å skape forskningsspørsmål basert på hvordan forfatterne har valgt å fremme forsømmelsesaspektet.

I Hjorths roman blir den angivelige omsorgssvikten representert via rusproblematikken. Hvordan blir morens rusmiddelmisbruk uttrykt i romanen, og hva er årsaken for misbruket? Hvordan påvirker det Maris barndom? Mari har også en lillebror, og jeg mener det er

nødvendig å undersøke om søskenparet reagerer ulikt på morens alkoholforbruk. I tillegg forteller Mari historien ved å hoppe frem og tilbake i tid: Endrer Mari synet på moren ettersom hun blir eldre? Oppgjøret med den symbiotiske forbindelsen mellom mor og datter er en gjentakende tematikk i mange av Hjorths romaner, også i *Hva er det med mor*. Det blir derfor nødvendig å se på symbiosen mellom Mari og moren: Hvordan er forholdet mellom Mari og moren, og forstår Mari at den omsorgen moren har utøvd har vært på grensen til det uansvarlige?

Den mulige omsorgssvikten som blir problematisert i *Rase* får sitt uttrykk ved bruk av fysisk avstraffelse, eller vold. I tillegg bruker moren roping og kjefting som en kommunikasjonsform med barna, et aspekt jeg også skal undersøke. Tilnærmingen til problemstillingen vil dermed være noenlunde den samme som i *Hva er det med mor*, men med en annen innfallsvinkel. Dessuten kan ikke opplevelsen av morens omsorgsutøvelse reflekteres i lys av barnas oppfatning, fordi de er for små. Den fysiske avstraffelsen kommer ofte i forbindelse med roping og kjefting, og jeg skal undersøke disse elementene av oppdragelsen nærmere. På hvilken måte er det morens raseri kommer til uttrykk i romanen? Og hva er det som er den utløsende faktoren? Det blir også nødvendig å undersøke morens egen oppfatning av seg selv. Hvordan forholder hun seg til sin eget raseri, og er hun bekymret for ettervirkningene de kan gi hos barna? Reflekterer hun omkring sitt utøvende moderskap? Fordi hun speiler seg i mannens oppførsel vil interaksjonen mellom de to være verdt å utforske.

Resepsjonen, forfatterskapene og forskningstradisjonen vil bli presentert i neste kapittel, altså kapittel 2. I kapittel 3 skal jeg presenterer Beauvoirs, Winnicotts, Richs og Kvellos teorier som vil legge grunnlag for forståelsen om det moderskapet, barndommen og omsorgsutøvelsen som blir skildret i de to romanene. Etterfulgt er kapittel 4 og 5, som innebærer to separate analysekapitler. I første omgang skal jeg analysere Vigdis Hjorths *Hva er det med mor*, og deretter vil jeg foreta en analyse av *Rase*. Analysekapitelene vil ta utgangspunkt i forskningsspørsmålene stilt ovenfor. Kapittel 6, som også er oppgavens siste kapittel, inneholder avsluttende refleksjoner.

2. Resepsjonen og forskningslitteraturen

2.1 Resepsjonen av *Hva er det med mor* (2000) i dagspressen

Da Knut Faldbakken anmeldte *Hva er det med mor* i VG 29.03.2000, skrev han at Hjorths evne til å skrive om kinkige emner, slik som en alkoholisert mor, ikke innfrir i romanen. Han legger liten, eller ingen vekt overhodet, på den høyst tilstedeværende moderskapstematikken, og hevder at forfatterens boheme fremstilling av moren svekker romanens budskap.

Faldbakken mener at romanen blir gøyalt fremfor problematiserende. Samtidig påpeker han at til tross for morens alkoholisme forsømmes ikke barna, nettopp fordi moren verken yter vold eller nekter dem mat. Ifølge han er Mari en alminnelig tenåringsjente med en drikkfeldig mor. Faldbakken roser romanens velskrevne passasjer og språk som gjør den god, og også forfatterens forsøk på å ta opp et viktig tema. Han hevder at hun likevel scorer utenfor mål, slik at han bli sittende med en følelse av utilfredshet – «fordi det finnes et anslag, en ambisjon der som aldri helt blir oppfylt» (Faldbakken, 2000). Han kommenterer ikke hovedpersonen, Mari, ytterligere enn å påpeke hennes manglende angst og bekymringer, til tross for å ha en alkoholisert mor.

Dagbladets anmelder Tonje Tveite, skrev den 30.03.2000, at *Hva er det med mor* er en roman som berører et spesielt tema – den uansvarlige moren. Anmelderen roser forfatterens språklige rytme, og hvordan romanen presenterer en allerede godt etablert tematikk på en nyansert, varm og forståelsesfull måte. Tveite er langt mer positiv i sin anmeldelse enn hva Faldbakken er, og fokuserer i større grad på morskarakteren. Hun beskriver romanen som «et portrett av en mor sett gjennom en ung pikes øyne» (Tveite, 2000). I Maris øyne hadde moren vært perfekt, om det ikke var for alkoholen. Likevel hevder Tveite at det nettopp er alkoholen som bringer ærligheten frem i romanen. Moren er ærlig fordi hun drikker, og på den måten gjør det morens hverdagssvik lettere, mener anmelderen. Tveite skriver varmt om romanen, og overøser den med godord som «jevn, leken, overraskende og vakker» (Tveite, 2000).

Hege Steinsland skriver i Aftenposten 28.03.2000 at romanen er en sterk skildring av en desillusjonert, alkoholisert og samtidig sterk mor. I motsetning til Tveite fokusere Steinsland i langt større grad på datteren, og hun spør seg om Mari noensinne vil klare «å skape seg en

identitet i skyggen av den egosentriske moren» (Steinsland, 2000, s. 28). For Steinsland handler romanen like mye om datterens mangel og søken på identitet, fremfor kun det vanskelige moderskapet. Datterens ønsker for fremtiden er morens mareritt fra fortiden. Hun drømmer om mann, barn og en gylden middelvei (s. 28). Steinsland mener at moren blir nærmest en karikatur på den type mor hun selv ikke ønsker å være, en som hindrer datteren i å utvikle seg til et selvstendig individ når hennes anti-autoritære holdning fratår datteren muligheten til frigjøring, opposisjon og løsrivelse. Steinsland hevder datterens fascinasjon av moren kun er et resultat av arv og hjernevask.

28.03.2000 skrev Adresseavisens anmelder Ole J. Hoel at *Hva er det med mor* er en roman som ikke innfrir. Således deler han Faldbakkens formening om romanen, men han har likevel et langt mer kritisk blikk på det han omtaler som et «romanprosjekt», og sammenligner med en skolestil (Hoel, 2000). Ifølge anmelderen er det flere aspekter ved romanen, som gjør at den taper seg. Han mener blant annet at morens åpenhet om alkoholforbruket, og at hun ikke passer inn under den typiske drunker-klisjéen, er noen av romanens tapende punkter. I tillegg hevder han at forfatteren er for opptatt av å gjøre morsfiguren i romanen til en mytisk og spennende karakter, og dermed undergraver hun hele prosjektet (Hoel, 2000). I motsetning til både Tveite og Steinsland finner ikke Hoel at verken datter eller mor er interessante karakterer. Om moren i romanen skriver Hoel: «Hun drikker. Og hun passer ikke inn i klisjeene av drankere. Hun har kontroll over eget liv, hun gjemmer ikke bort sin drikkfeldighet, bla, bla, bla» (s. 9). Det er slik å forstå at Hoel finner mor- og dattertematikk – egentlig hele romanen – uinteressant, og avslutter anmeldelsen med at hele romanen ender «i det håpløse».

I forbindelse med utgivelsen av *Hva er det med mor* trykket også mediene en rekke andre tekster. Selv om romanen ikke fikk så mange anmeldelser, fikk leserne kunnskap om romanen gjennom intervjuer og kommentarartikler. De fleste av intervjuene handlet om romanens selvbiografiske markører, og ikke minst forfatterens eget forhold til alkohol. Dette er særlig interessant ettersom at flere litteraturkritikere – særlig mannlige – mislikte nettopp den selvbiografiske tilnærmingen Hjorth hadde i sine tidlige romaner, hevder Gerd E. S. Sandve (2014). De anså det som pinlig, og flere stemplet henne som en useriøs forfatter som spilte på sex. Sandve hevder at man det siste tiåret har fått øynene opp for Hjorths evne til å balansere mellom det «ekte» og det «oppdiktede», og at flere forfattere tar i bruk sitt eget liv i skjønnlitteraturen (Sandve, 2014). Resepsjonen av *Hva er det med mor* i paratekstene

kombinert med anmeldelsene er med andre ord et godt eksempel på litteraturkritikernes endrede lesning av Hjorths forfatterskap.

Det er få anmeldere som kommenterer moderskapstematikken eksplisitt, eller som setter spørsmålsteget ved morens omsorgsutøvelse. Faldbakken mener at Mari og lillebroren ikke opplever å bli forsømt, eller at alkoholforbruket til moren ikke påvirker datteren. Det er slik å forstå at i anmelderens øyne må det bli ytet vold, eller undernæring, for at man i det hele tatt skal utforske forsømmelsesaspektet. I *Hva er det med mor* er det verken til stede vold eller nekting av mat, og Faldbakken konkluderer således med at Mari kun har en mor som tilfeldigvis drikker for mye. Det er kun Tveite og Steinsland som kommenterer romankarakterene på et dypere nivå, mens både Faldbakken og Hoel rører kun ved romanens overflate. Sistnevnte åpner anmeldelsen med å si at «Vigdis Hjorths en gang lovende forfatterskap ble hormonforstyrret en gang tidlig på 90-tallet, og har ikke kommet seg riktig siden» (Hoel, 2000, s. 9). Faktisk fremstår det som at Hoel allerede har gjort seg opp en formening om romanen før han egentlig har lest den. I hans anmeldelse fremstår det ikke problematisk at moren drikker, og Mari får rollen som en biperson når hun i all hovedsak er romanens fortellerstemme, og hele sansingssenteret ligger hos henne. Stigmaet omkring alkoholisererte mødre blir dermed nedtonet, og romanens tematikk blir bagatellisert. Basert på de nevnte anmeldelsene, er det ikke til å se bort ifra at majoriteten av anmelderne har kommentert den symbiotiske bindingen mellom Mari og moren, men det er ingen som kommenterer den eventuelle omsorgssvikt som angivelige er til stede.

2.3 Resepsjonen av *Rase* (2018) i dagspressen

Kari Løvaas skriver i anmeldelsen av romanen i Morgenbladet 21.09.2018 at til tross for at moderskapstematikken er en godt etablert tematikk i den norske skjønnlitteraturen, føles førstepersonskildringene av den rasende moren nytt. Løvaas kommenterer særlig moderskapstematikken, men legger også vekt på aspekter som farsfiguren, den korthogde tekstoppbyggingen, metaforer og referanser til Rousseau. I tillegg trekker hun paralleller til den freudianske tolkningsanalysen i forbindelse tvillingguttene hun i perioder av romanen går gravid med. Løvaas hevder at Isakstuens nye roman er en «pageturner om ubehaget i familien» (Løvaas, 2018, s. 23). Hun utdyper at romanens styrke ligger i bønner om at kjærligheten må utholde alt, og at symbiosen mellom du-et og jeg-et i romanen er det som hindrer frykten fra å bli en selvoppfyllende profeti – altså frykten for å yte vold mot sine egne

barn. «Monica Isakstuens roman gir følelsen av at den er skrevet i sanntid, fra innsiden av et irreversibelt forløp, et ras – som leseren følger med en slags skrekkblandet fryd», konkluderer Løvaas med (s. 24).

I Klassekampen skriver Janneken Øverland, 13.10.2018, at dersom Isakstuens nye roman skulle gi lyd fra seg ville den ropt, brølt eller frest, og at mesteparten ville kommet fra hovedpersonen, romanens jeg (Øverland, 2018). I likhet med Løvaas kommenterer også Øverland den korthogde, poengterte og spisse tekstoppbyggingen. Hun skriver at vekslingen mellom tekst og blanke felt blir en slags SOS-morsing, og en stakkato leseropplevelse, og ikke minst gir det rom til leseren for å pause og fordøye (s. 11). Ifølge Øverland stammer morens sinne fra den traumatiske tvillingfødselen, og hun spør seg: «Hvor sterkt kan mors sinne være knyttet til de lange ettervirkningene av den traumatiske, personlighetsendrende fødsels-opplevelsen?» (s. 11). Hun trekker paralleller til den amerikanske forfatteren Rachel Cusk, en forfatter som Isakstuen selv har referert til i intervjuer. Cusk mener at den moderne kvinnen mister erfaringer som utdannelse, relasjonsbygging og etablering som fritt individ til fordel for morsrollen. Ifølge Øverland bærer romanen preg av selvironi, men også angst og uro i sinnet til hovedpersonen som er redd for hendene sine.

Pål Gerhard Olsen innleder sin anmeldelse i Aftenposten 14.10.2018 med at bølgetoppen av romaner som problematiserer svangerskap, påfølgende fødsel og småbarnsperioden skyldes at mange forfatter er i fertil alder, og at de naturlig nok bruker personlige erfaringer som startplanke – i likhet med mange andre forfattere (Olsen, 2018). I likhet med Øverland har også Olsen trukket frem hovedpersonens gjentakende frykt for sine egne hender, og at det er stedet hvor raseriet og sinnet ligger oppsamlet. Det er ingen tvil om at hovedpersonen er glad i barna sine, men kjærligheten har, ifølge Olsen, en tendens til å bli et vrengebilde av seg selv, og Isakstuen gir flere bevis på dette. Olsen skriver avslutningsvis at Isakstuens roman fungerer som en vellykket rapport fra den byrdefulle barneboblen, men å stikke hull på boblen, det gjør hun ikke.

I VGs anmeldelse skriver Gabriel Michael Vosgraff Moro 21.09.2018 at det er lett for leseren å kjenne seg igjen i beskrivelsene av maktesløshet og raseri, som blir skildret i Isakstuens roman (Moro, 2018). Likevel kommer spørsmålet om originalitet frem, og han spør leseren: «Hva tilfører Isakstuens som jeg ikke har lest før?» (Moro, 2018, s. 44). Moro hevder at Isakstuens språklige virkemidler, som bruken av blokkbokstaver, undergraver morens

desperasjon: «Når moren virkelig raser, raser hun i VERSALER. Men er det nødvendig med store bokstaver for å få frem desperasjon?» (s. 44). Moro har en annen tilnærming til romanen enn Løvaas og Øverland, og han kommenterer verken moderskapstematikken eller stigmaet rundt sinneutbrudd rettet mot barn. Han roser drivet og farten i romanen, men påpeker at sinne- og voldstematikken ikke er en utforsket tilstand, og at romanen dermed blir mindre original.

Eivind Myklebust skriver i *Vagant* 13.02.2019, et drøyt år etter utgivelsen, at Isakstuen gir en realistisk fremstilling av familiehverdagen (Myklebust, 2019). Myklebust legger stor vekt på moderskapstematikken som utspiller seg i romanen, og ikke minst den store frykten for å miste seg i foreldretilværelsen. Han hevder dynamikken mellom jeg-et og du-et skaper en balanse i romanen, og legger stor vekt på kjærlighetslivet og symbiosen mellom de to partnerne. I likhet med Løvaas og Øverland mener Myklebust at den opphuggede tekstoppbyggingen fungerer godt i romanen, og at den konkrete og kroppslige prosaen skaper en følelse av nærvær og intensitet.

Det gir krut og kraft til *Rase*, og eit trykk som aukar for kvar ny kvardagssituasjon romanen teiknar opp: Ein les ikkje romanen for å finne ut kva som skjer, men ein les den med ei frykt for kva som *kan* skje, og med ei kjensle av at det når som helst kan bikke over. (Myklebust, 2019)

Han poengterer at til tross for at romanen bygger på en alvorlig tematikk, er det også rom for humor og ironi.

Anne Schäffer skriver i *Vårt Land* 12.10.2018 at *Rase* treffer midt i den samme sårbarheten anmelderen selv følte på da hun ble mor. Schäffer kommenterer også moderskapstematikken, men drar det lenger når hun stiller samfunnet til vegg: «Forfatteren dukker ned i og utforsker det raseriet hovedpersonen stadig opplever og som retter seg mot barna, men også den sindige ektemannen, men også mot et samfunn som regulerer følelsene våre og temperamentet vårt» (Schäffer, 2018, s. 2) Schäffer hevder at det som skiller *Rase* fra andre romaner med liknende tematikk er at raseriet eksplisitt er rettet mot barna. Denne oppfatningen står i kontrast til Moros lesning av romanen, som hevder at tematikken er såpass lite original at den ikke gjør særlig inntrykk. Samfunnsforventningene spiller en stor rolle i morens selvfølelse, ifølge Schäffer: «Raseriet og kanskje redselen for å ikke være slik det forventes i et gjennomregulert

samfunn, driver henne ut på en slagmark der de nærmeste blir fienden som skal slås tilbake» (s. 3). Hun mener likevel at det er rom for humor og poetiske sekvenser i møte med barn og dampende kjærlighet.

Flertallet av anmelderne påpeker at selv om romanen tar opp et vanskelig tema som vold- og sinneproblematikk, er det likevel rom for en humoristisk og ironisk undertone. Dette er antagelig et litterært grep fra Isakstuens side, for det er enklere å snakke om det alvorlige med en ironisk distanse – så lenge den ikke mister sin viktighet. Isakstuen sitt forsøk på å sette ord på det vanskelige moderskapet falt i god jord hos samtlige anmeldere, og det er nærmest en kollektiv enighet om romanens viktighet. Olsen og Moro lot seg derimot ikke overbevise, og anså tematikken som uoriginal og lite overbevisende. Schäffers samfunnskritiske blikk er derimot savnet i flere av anmeldelsene. De fleste påpeker den navnløse hovedpersonens splittede hverdagsliv, hvor hun forsøker å opprettholde en viss balanse mellom det å være kvinne, mor og kjæreste. Likevel er det kun én anmelder som stiller samfunnet til veggs, nemlig Schäffer. Moren i romanen sliter med dårlig samvittighet når hun gjør noe som er til fordel for seg selv, og skiller seg dermed fra moren i *Hva er det med mor*. I *Rase* tar forfatteren et oppgjør med samfunnet, og ikke minst den uforenlige moderskapsdiskursen. Hovedpersonen i romanen ønsker å forstå seg selv, og den hun har blitt i forbindelse med morsrollen. Bekymringen for at hennes egen oppførsel skal ødelegge barna tynger selvfølelsen enda mer. Når hun speiler seg i kjæresten, føler hun seg enda verre. I hennes hodet hadde alt vært mye bedre om hun ikke var der.

Rase ble del av en større litterær debatt høsten 2018.²⁴ Debatten om de såkalte «moderskapsromanene» oppsto i forbindelse med en eksplosjon av romaner omhandlende nettopp mødre, eller det å bli mor. I forbindelse med debatten uttalte Isakstuen at hun ikke utelukkende skrev om mødre, fødsel og barn, men like mye om roller og biologi, og hvordan handlinger tolkes i lys av holdninger (Meyer, 2018). Videre henviser Isakstuen til flere internasjonale og anerkjente forfattere som Rachel Cusk, Jenny Offill og Josefin Olevik, og norske forfattere slik som Trude Marstein og Hanne Ørstavik, for å vise at moderskap og baby- og småbarnsliv ikke nødvendigvis har vært et glemt og oversett tema i samtidslitteraturen, som andre antyder (Meyer, 2018).

²⁴ Monica Isakstuen er i godt selskap med både Kjersti Annesdatter Skomsvold, Heidi Furre, Inger Bråtveit og Mikkel Bugge, som alle sirklet omkring moderskapstematikken i sine romaner som utkom denne høsten.

2.4 Forskningslitteraturen av romanene

Vigdis Hjorth er en av Norges fremste samtidsforfatter med en imponerende produksjonsevne, og en voksende tilhengerskare.²⁵ De siste årene har forskningen på Hjorths forfatterskap vokst betraktelig, og resultatet av den økende fascineringen kan sees i en rekke masteroppgaver. Slik som i Siri Antonsen Wuttudals oppgave, som tar for seg *Snakk til meg* (2010) i et politisk og postnasjonalt lys, med særlig vekt på språklig fremmedgjøring. Sunniva Relling Berg undersøker norske forfatters forhold til utgivelser av elektroniske bøker. Julia Lossius Kahrs oppgave fokuserer på antiheltinnen i *Første person entall*, og Karen Janicke Musæus utforsker senmoderne uro i samme roman. Det å foreta en lesning av Hjorths romaner som politiske tekster er med andre ord vanlig, og Liv Marit Weberg har undersøkt romanen *Et norsk hus* (2014), med hovedfokus på økonomisk ulikhet.

En masteroppgave med et beslektet prosjekt som mitt eget er Ingrid Krystads undersøkelse av det moderne moderskapet i *Hva er det med mor* (2000) og *Første person entall* (2008). Utgangspunktet for Krystads oppgave er de to utradisjonelle mødrene i de nevnte romanene. Hun undersøker også hvordan moderskapet, som et samfunnsaktuelt tema, diskuteres i litteraturen og estetikken, og hvordan utradisjonelle karakterer kan frembringe reaksjoner hos leseren. Krystad går i likhet som meg innom forsømmelsesspørsmålet, men det er ikke en del av en større diskusjon. Dette er dermed et av de større skillene mellom hennes egen og min masteroppgave. Agnes Aalde Heyerdahl har undersøkt sannhetsbegrep i *Arv og miljø* (2018), mens Marte Ramstad har undersøkt forholdet mellom virkelighet og skjønnlitteratur i samme roman. Rebecca Linn Storevik har kastet lys over reiselitteraturens rasefetisering med romanen *Snakk til meg*. De tre siste masteroppgavene jeg har funnet tar for seg samme roman, nemlig *Arv og miljø* (2016) – en av Hjorths mest omdiskuterte romaner, som også ga henne internasjonal oppmerksomhet. Alexandra Bibiana Wittig undersøker i sin oppgave det virkelighetslitterære universet i *Arv og miljø* med vekt på psykoanalytiske og etiske problemstillinger, og Anita Moen har analysert romanen i lys av dens såkalte svarroman *Fri Vilje* (2018), skrevet av søsteren Helga Hjorth. Den siste oppgaven er skrevet av Ellen Wik Skadberg og tar for seg psykoanalyse i *Om bare* (2001) og *Arv og miljø* (2016), og utvalgte sakprosattekster. I tillegg til de nevnte masteroppgavene skrev Unn Conradi Andersen om

²⁵ I godt selskap med blant annet Karl Ove Knausgård, Tomas Espedal, Dag Solstad, Trude Marstein, Hanne Ørstavik og Olaug Nilssen.

måten kvinnelige forfattere blir fremstilt i media, deriblant Vigdis Hjorth, oppgaven hennes ble senere utgitt som bok (Andersen U. C., 2009).

Professor i nordisk litteratur, Christine Hamm, har bidratt til å løfte frem Vigdis Hjorths forfatterskap i det akademiske miljøet. I artikkelen «Hva er det med mor? Det ubehagelige moderskapet i norsk samtidslitteratur», som er trykt i antologien *Kjønnsforhandlinger*, har hun kommentert blant annet det komplekse moderskapsbildet i romanen *Hva er det med mor*, med vekt på situasjonen som alenemor. Hamm mener at morens alkoholisme skaper splittelser i Maris oppfattelse av henne, og er slik med på å komplisere bildet av alenemoderskapet. Ifølge Hamm er alenemoren blitt en gjentakende karakter hos flere norske kvinnelige forfattere de siste tiårene (2013). Mange av disse romanene har til felles at mødrene ved første blick fremstår som usympatiske og på grensen til narsissistiske, hevder Hamm. Likevel er det ingen moralsk pekefinger til stede, og mødrenes negative sider kommer til syne ved bruk av en gjennomført fortellerteknikk. «[Fordi] mødrene i romanene fremstilles som splittet, er leserholdningen tilsvarende splittet», slike romaner skaper, ifølge Hamm, ubehag hos leseren (2013, s. 53).

Mens det finnes mye forskning på Hjorth, er det kun skrevet én masteroppgave som tar for seg forfatterskapet til Monica Isakstuen. Torill Markhus-Bolstad undersøker det vanskelige moderskapet i romanen *Vær snill med dyrene* (2016), og med særlig vekt på hovedpersonens egen oppfatning av seg selv som mor. I oppgaven utforsker hun hvordan mødrene hos Sandel og Isakstuen forholder seg til moderskapsidealet, og oppfattelsen av hvem de selv er når de ikke er mødre. I likhet med Krystad undersøker også Markhus-Bolstad moderskapet som tema i skjønnlitteraturen, og hvordan vi som lesere kan øke vår forståelse for den komplekse moderskapsituasjonen. Ellers er det ikke gjort noe forskningsarbeid om Isakstuen sitt forfatterskap.

Resepsjonen tyder på at begge forfatterne belyser det vanskelige moderskapsbildet gjennom identitet- og oppdragelsesproblematikken, hvor hovedpersonen i romanen – som også er mor – strever med splittelsen mellom det å være kvinne og det å være mor. I neste fase skal jeg starte med å lese romanene med et blick på forsømmelsesproblematikken. Jeg kommer også til å gå videre med Steinslands tolkning av den symbiotiske bindingen mellom Mari og moren, og hvorvidt Mari er i stand til å bryte ut. I min tolkning av Isakstuens roman vil Schäffers tolkning av romanen være relevant, mye fordi jeg mener samfunnet er med på å

oppretholde den uforenlige moderskapsdiskursen, som åpenbart preger hovedpersonens liv. Også Myklebusts formening om å miste seg i foreldretilværelsen er relevant å ta med seg videre i oppgaven. Han kommenterer også forholdet mellom jeg-et og du-et i *Rase*, et forhold jeg mener er verdt å utforske for å forstå hovedpersonen, og ikke minst Steinslands påstand om samfunnsforventningene til kvinnen.

3. Teorier om moderskap og om omsorgssvikt

I de to feministiske klassikerne *Det annet kjønn* og *Of Woman Born: Motherhood as Experience and Institution*, slår Beauvoir og Rich hardt ned på det patriarkalske samfunnets undertrykking av kvinner. De mener at en kvinnes opplevelse av å være mor blir preget av at hun er undertrykt i patriarkatet. At moderskap ikke kan bli en entydig positiv opplevelse så lenge kvinner er undertrykt, kan man konkludere fra å ha lest deres skrifter. Teoriene skiller seg imidlertid betraktelig når Rich tar i bruk egne moderskaps erfaringer, mens Beauvoir kun har egen erfaring som datter.

Psykiateren og barnelegen Donald W. Winnicotts artikler, mener jeg er et godt og nødvendig supplement til Beauvoir og Richs moderskapsteorier. Winnicott dedikerte mye av sin forskning til interaksjonen mellom mor og barn, og viet mye oppmerksomhet til kvinnen som mor. Selv om han ikke kritiserer patriarkatet, slik som Beauvoir og Rich, hevder han at det legges for stort press på moren, eller den «perfekte moren». Han har imidlertid en tro på at det går an å være en «god nok mor», et begrep jeg senere i kapitlet skal redegjøre for. I Winnicotts teori spiller moren en åpenbart større og mer positiv rolle for barnas liv, enn hva Beauvoir og Rich påpeker i sine teorier.

Deretter skal jeg også presentere kort den empirisk-sosiologiske innfallsvinkelen som Øyvind Kvello utarbeider i boken *Barn i risiko: skadelige omsorgssituasjoner*. Kvello taler barnas sak når han via forskningsbasert data presenterer samfunnets ofte glemte barn. Disse barna lever med voldelige foreldre, alkoholiserede foreldre eller foreldre som generelt vier lite tid og oppmerksomhet til sine egne barn. Mangel på trygge rammer og oppfølging kan skade liv på langsikt, og Kvello vier gjennom denne boken oppmerksomhet til dem som trenger det mest. Men også foreldrene får sin del av oppmerksomheten, og han viser til at mange foreldre utøver omsorgssvikt fordi de selv ikke har opplevd en annen oppvekst.

3.2 Simone de Beauvoir: Å være mor på samfunnets premisser

I *Det annet kjønn* fra 1949 presenterer den franske filosofen og forfatteren Simone de Beauvoir feministiske teorier omhandlende kvinnen, og moderskapet. Hun skrev om moderskapet ut ifra sin samtid, slik mener hun at kvinner på 1940-tallet ikke kan bli gode mødre nettopp på grunn av patriarkatets undertrykking av kvinner. Denne undertrykkelsen gjorde at hun også skapte seg et generelt negativt syn på moderskapet. Ved å bli mor skaper kvinnen bare flere individer, som skal lide under patriarkatet, og til en viss grad opplever hun selv å leve i en innskrenket tilværelse. Forplantnings- og omsorgstanken blir plassert hos kvinnen allerede fra tidlig barnealder, da hun som ung jente får oppgaver som innebærer huslige plikter, eller blir plassert i omsorgsfulle roller – som at hun får en dukke til å leke med, mens guttene på sin side «utforsker seg selv i egenskap av selvstendige subjekt» (Beauvoir, 2000, s. 338). Når jenter får dukker til å leke med mener Beauvoir at hun også får «innprentet sitt kall», og hun skal glede seg til å få egne barn. Resultatet av dette er at enkelte kvinner blir «rugemaskiner» fremfor mødre, hevdet Beauvoir (s. 594).

Det kritiske blikket på moderskapet kommer til uttrykk allerede innledningsvis i kapittelet «Moren». Der skriver Beauvoir med et ironisk blikk på patriarkatets moderskapsdiskurser: «Gjennom det å bli mor fullbyrder kvinnen sin fysiologiske skjebne; det er hennes “naturlige” kall, siden hele hennes organisme er vendt mot artens videreføring» (s. 575). Moderskapet anses ikke som noe frivillig, men en tvang. Det er ikke så rart ut fra konteksten til Beauvoirs bok. For samtidig som Beauvoir skrev *Det annet kjønn* led datidens franske kvinner under strenge abortlover, og kvinnene hadde minimalt med makt til å herske over egen kropp. Frihetsberøvelse var noe de aller fleste kvinner opplevde daglig, som Beauvoir påpeker. Hun hevdet konsekvent at tanken om frihet ikke var forenlig med tanken om barn. Når en kvinne blir gravid stiller hun sin egen kropp til disposisjon, ikke bare til barnet selv, men også til samfunnet. Fordi det er forventet av henne, og hele det patriarkalske samfunnet er bygget på oppfatningen om at hennes eneste rolle er å bære frem barn. Subjektiviteten forsvinner, og hun mister kontrollen over kropp og sinn. Frigjøringstanken og behovet er kanskje sterkere i 1949 enn tidligere, men oppnåelsen av målet er fjernere enn noensinne, skal man tro Beauvoir.

Ifølge Beauvoir er det særlig to fordommer som er knyttet opp til moderskapet. Disse fordommene er både falske og farlige for kvinnen, og skaper et desillusjonert bilde av hva det innebærer å være en mor. Den første fordommen er at en kvinne ikke blir fullstendig tilfreds med livet med dersom hun ikke får barn, og at dette er hennes endelige mål. Beauvoir mener denne forestillingen er feilaktig, og hevder at det finnes flere ulykkelige, bitre og utilfredse mødre. I tillegg er det ikke alle kvinner som egner seg til å være mødre, og hun mener at «[...] den unge kvinnen må være i en psykologisk, moralsk og materiell situasjon som gjør at hun tåler å påta seg det, hvis ikke, vil konsekvensene bli katastrofale» (s. 616). Det verste tilfelle vil være å bruke barnet som medisin, og at man dermed råder melankolikere og nevroatikere til å få barn. Denne løsningen er skadelig for både barnet og moren. Det er kun den likevektige og sunne kvinnen som forstår ansvaret et barn medfølger, som er i stand til å være en god mor, hevder Beauvoir (s. 616). En kvinne som har et genuint ønske om et barn, vil også få mer glede av barnet. Den samme kvinnen er villig til å ofre sin egen eksistens, uten å forvente noe tilbake. Moderskapet kan sammenlignes med ekteskapet, hvor engasjement er et nøkkelord, og frivillighet er grunnleggende. En mor som ikke engasjerer seg i livet hun har bragt inn i verden begår «en synd mot en menneskelig eksistens», fordi hun svikter som mor (s. 617).

Den andre fordommen, som ifølge Beauvoir preger holdningen til kvinner og morsrollen i hennes samtid, er en videreføring av den første, men er i større grad preget av en psykoanalytisk tilnærming til moderskapet. Foreldres fortid preger oppdragerrollen, og komplekser, tvangstanker og nevrosener er genetisk betinget. Likevel er det samfunnets dobbeltblikk på kvinnen som Beauvoir kritiserer. Hun mener samfunnet forakter kvinnen, men respekterer moren. Således er det paradoksalt at samfunnet er villig til å betro henne den vanskeligste og alvorligste oppgaven i livet, altså det å få barn, når hun samtidig blir ekskludert fra arbeidslivet og offentlige virksomheter (s. 618). Når visse argumenterer med at kvinnen blir likeverdig mannen idet hun blir mor, er dette et svik mot kvinnen, hevder Beauvoir. Forestillingen om at mor og barn utelukkende tilhører hverandre er ren sofisme, denne gjensidige tilhørigheten resulterer kun i forverret situasjon av den undertrykkelsen kvinnen allerede opplever (s. 619).

Beauvoir mener noen kvinner blir mødre som en motreaksjon til undertrykkelsen de opplever av patriarkatet. Fordi kvinnen både er økonomisk og sosialt undertrykt, søker hun seg til moderskapet for å ha noen å herske over, slik hun blir hersket med av mannen, hevder

Beauvoir (s. 607). Men noen mødre ser på barnet som et direkte bildet på sin egen undertrykkelse, og forsøker å kompensere for den manglende friheten hun opplever å ha, gjennom det. Men hun er lite forberedt på moderskapet, og hun kan føle angst av det forsvarsløse barnet som plutselig blir plassert i hennes armer, og som hun nå er ansvarlig for. Denne frustrasjonen og redselen som utspiller seg hos moren går utover barnet, fordi for henne er det barnet som er roten til hennes undertrykking: «En mor som riser barnet sitt slår ikke bare barnet, i en viss betydning slår hun det ikke i det hele tatt, hun hevner seg på en mann, på verden eller på seg selv, men det er barnet som får slagene» (s. 607). Desto eldre barnet blir, desto mer komplisert blir symbiosen mellom moren og barnet, og hun forstår at det er et eget individ (s. 614). Tidligere så hun det som sin dobbeltgjenger, en form for alter ego, og hun formet det i sitt bilde. Hun levde sine drømmer gjennom barnet, men som et fritt vesen reagerer det ved å bli opprørsk, dette karakteriserer spesielt ungdomsårene. Men det finnes også kvinner som ifølge Beauvoir avskyr forplantningens biologiske arbeid, men som likevel ønsker å herske over barn. Slike kvinner arbeider ofte som jordmødre, sykepleiere og lærere (s. 591).

Beauvoir mener morens fiendtlige innstillingen mot barnet vekker skyldfølelse hos henne, og for å kompensere for sin fiendtlighet og indre tomhet oppofrer hun hele sin hverdag på grensen til det masochistiske. Slike ender moren paradoksalt opp med å underkaste seg barnet, og blir dets slave. Dette er for å straffe seg selv. Den lidelsen hun opplever av å være vekk fra barnet er uutholdelig, og hun blir rammet av en sykkelig engstelse. Moren gir avkall på privatliv og glede, og Beauvoir mener moren nå kler seg i offerets skikkelse, og hun begynner å nekte sine egne barn retten til avhengighet fra henne. Denne selvfornektelsen kan sammenlignes med en tyrannisk herskervilje, og hennes lidelser blir brukt som våpen som hun sadistisk bruker mot sine ofre, altså sine barn. Resultatet blir at barna tar mer skade av hennes emosjonelle reaksjoner enn fysiske scener (s. 609).

Det hjelper heller ikke kvinnen at samfunnet var bygget på forestillingen om en «kvinnelig verden» og et «mannlig univers», ifølge Beauvoir (s. 691). Universet anses som det store og dominerende, men verden kun er en mindre del av universet, og er underlagt dets lover og regler – slik som kvinnen er underlagt mannen. Beauvoir mener at i stedet for å skape en verden utenfor, har kvinnene tilrettelagt for et liv underlagt universet – «[...] det paradoksale i deres situasjon: de tilhører både mennenes verden og en sfære der det settes spørsmålsteget ved denne verdenen; de er lukket inne i den sistnevnte og gjennomsyret av den førstnevnte, og

kan ikke slå seg til ro noe sted» (s. 691). De er blitt integrerte i fellesskapet som ikke bare er skapt av menn, men også for menn. Dersom hun ikke skaper en verden utenfor vil hun heller aldri kunne stige ut av objektsformen som et subjekt. Kvinnens rolle i samfunnet er innskrenket til det kroppslige, og hun føler seg innestengt – både i biologisk forstand og sosiologisk (s. 692).

Beauvoir hadde et svært pessimistisk syn på omsorg, men det skyldtes at hun analyserer kvinnens situasjon i samtiden som avgjørende. Hun mente barn ikke var avhengig av god nok omsorg eller forståelse fra moren for å vokse seg til å bli et selvstendig individ. Det utøvende moderskapet var heller en reaksjon på barnets opprørske oppførsel. Man kan dermed si at Beauvoir er mer opptatt av kvinnen og moren, enn moren og barnet.

3.3 Donald Winnicott: Den «gode nok moren»

Den engelske barnelegen og psykoanalytikeren Donald W. Winnicott er påvirket av de to psykoanalytikerne Sigmund Freud og Melanie Klein. Han ble etter hvert en av de fremste representantene for objektrelasjonsteorien, og fokuserte i sin karriere stort sett på relasjonen mellom mor og barn. Objektrelasjonsteorien skiller seg fra personlighetsteorien, som man blant annet kjenner fra Freud, og fokuserer på den ytre og indre interaksjonen mellom to individer, snarere enn et individs forhold til instanser i selvet.

Winnicott hadde et mer positivt syn på forholdet mellom mor og barn enn Beauvoir. Han mente moren var avgjørende for barnets utvikling, og at det var hun som kunne hjelpe det med å skape en selvstendig identitet. Men det var likevel ikke slik at alle mødrene var i stand til dette, og han utarbeidet dermed begrepene «god nok mor» (oversatt fra «good-enough mother») og «ikke god nok mor» (oversatt fra «not a good-enough mother») (Winnicott, 1965, s. 145). Begrepene definerer han slik:

The good-enough mother meets the omnipotence of the infant and to some extent makes sense of it. She does this repeatedly. A True Self begins to have life, through the strength given to the infant's weak ego by the mother's implementation of the infant's omnipotent expression. The mother who is not good enough is not able to implement the infant's omnipotence, and so she repeatedly fails to meet the infant gesture; instead she substitutes her own gesture which is to be given sense by the compliance of the infant. This compliance on the part of the infant is

the earliest stage of the False Self, and belongs to the mother's inability to sense her infant's needs. (s. 145, mine uthevinger)

Winnicott hevder at mødre ikke skal streve etter perfektjon, fordi det holder at hun er en «god nok mor». Denne moren er hengiven, forståelsesfull og ønsker kun det beste for barnet. Hun innfrir barnets vesentligste krav, og skaper dermed trygge rammer fordi det føler seg forstått (Winnicott, 1971). Men for å være en «god nok mor» forutsetter det at hun har oppnådd sinnstilstanden «Primary maternal preoccupation» (Winnicott, 1956, s. 147). «Friske» kvinner utvikler tilstanden under graviditeten, og hun skaper en forsterket symbiose med barnet.²⁶ Den symbiotiske bindingen legger føringer for barnets senere liv, og særlig i løpet av barnets første leveår. I perioden hvor mor og barn skal bygge en relasjon er trygge omgivelser grunnleggende for dem begge, noe som gjør at mannen blir en viktig støttespiller for moren. Hun er ikke nødvendigvis avhengig av mannen for å opprettholde et sunt nærmiljø, men han kan være en avlastning for en allerede krevende tilværelse: «[...] the man, supported by a social attitude which is itself a development from the man's natural function, deals with external reality for the woman, and so makes it safe and sensible for her to be temporarily in-turned, self-centred» (s. 147). Det er viktig at moren føler seg forstått, og at hun får rom til å dyrke forholdet til barnet, noe mannen skal hjelpe henne med. Dette blir dermed hans viktigste rolle i den første fasen av mor-barn-relasjonen, mener Winnicott. Barnet er dermed avhengig av hvorvidt foreldrene er i stand til å skape et trygt nok miljø for barnet, slik at det kan begynne å eksistere og oppleve, bygge et personlig ego og utvikle instinkter (Winnicott, 1956, s. 304). Feiler foreldrene med dette vil barnet kjenne på følelsen av nytteløshet, og det vil i verste fall bli fanget i en primitiv forsvarsmekanisme, som Winnicott kaller «False Self» (s. 305).

«False Self» og «True Self» er to motstridende versjoner av menneskets selv. Begrepene er en videreføring av Freuds teori om inndelingen av menneskesinnet. Den ene delen er vendt innover i selvet styrt av instinkter, mens den andre er vendt utover mot den ytre verden. Mens Freuds teori fokuserer på seksualitet og genitale- og pregenitale, mener Winnicott at disse instinktene ikke er en fullstendig del av barnet i dette tidsrommet: «It must be emphasized that

²⁶ Winnicott operer med termene «frisk» og «syk» fordi han hevder en kvinne må anses som frisk før hun trer inn i denne opphøyde mentaltilstanden, slik at hun igjen kan gjenopprette den normale mentaltilstanden når «Primary maternal preoccupation» oppløses. Winnicott går så langt som å sammenligne tilstanden med schizofreni, fordi moren opplever å miste kontrollen over seg selv (Winnicott, 1956, s. 302).

in referring to the meeting of infant needs I am not referring to the satisfaction of instinct» (Winnicott, 1965, s. 141). Etter hvert som barnet blir eldre, begynner det å sette krav til moren. For at barnet skal utvikle «True Self» er det totalavhengig av hvordan moren møter barnets spontane impulser. For å forstå barnets behov innebærer det en særlig dedikasjon fra moren sin side: «[...] the origin of the True Self which cannot become a reality without the mother's specialized relationship, one which might be described by a common word: devotion» (s. 148). Dersom moren ikke er i stand til å møte disse behovene, fordi hun ikke forstår hvilke forventninger barnet har til henne, blir hun karakterisert som en «ikke god nok mor». I dette tilfellet skaper barnet «False Self», som fungerer som en beskyttelsesfaktor mot omverdenen, og barnet vil bli fanget i en inautentisk tilværelse.

Winnicott legger frem to mulige scenarioer, alt ettersom om moren er god nok eller ikke. Første scenario er at barnet utvikler «True Self». I dette tilfellet er hun en «god nok mor» fordi hun klarer å innfri både barnets behov, samtidig som hun ikke utsletter barnets illusjon om seg selv som allmektig og kontrollerende. Realiteten inntreffer automatisk hos barnet helt av seg selv. «True Self» blir uttrykt gjennom spontane impulser, personlige idéer og tanker (s. 146). Andre scenario innebærer at moren ikke er i stand til å adaptere barnets impulser i like stor grad, og bryter dermed illusjonen om seg selv som allmektig. Nå anses hun som en «ikke god nok mor». Konsekvensene blir at barnet opplever å dø spirituelt, og blir forført inn i en tilværelse av «False Self». Følgene av dette er at barnet skaper seg en identitet i skyggen av et individ som under tiden dominerer barnets hverdag. Dette kan være alt fra moren til onkelen, eller tanten. De barna som lever med «False Self» hele livet har ikke bare hatt en ikke «god nok mor», men en dårlig mor. «The mother here has as part of her illness a need to cause and to maintain a muddle in those who are in contact with her» (s. 147). Slike mødre er ifølge Winnicott syke og uærlige mot seg selv, og dermed kan hun heller ikke være ærlig mot sitt eget barn.²⁷

I artikkelen «Hate in the Counter-Transference» påpeker Winnicott viktigheten av at moren tillater seg å kjenne på hat mot sitt eget barn, så lenge barnet selv ikke merker at hun hater det (Winnicott, 1994, s. 356). Enda viktigere er det at hun er i stand til å godkjenne det hatet hun føler uten å gjøre noe med det – hun skal ikke skade barnet. Således er hat og «god nok mor»

²⁷ Denne idéen er i tråd med de kravene som ligger til rette for en oppnåelse av «Primary maternal preoccupation», hvor morens helse er det mest grunnleggende for en slik oppnåelse.

forenlig, så lenge hun omfavner og anerkjenner den ambivalente følelsen. Winnicott mener det fins flere årsaker til at en mor hater barnet sitt, og ramser opp atten årsaker til det. Her er et utvalg av dem:

[...]

E. The baby is an interference with her private life, a challenge to preoccupation.

[...]

G. The baby hurts her nipples even by suckling, which is at first a chewing activity.

H. He is ruthless, treats her as scum, an unpaid servant, a slave.

[...]

N. At first he does not know at all what she does or what she sacrifices for him. Especially he cannot allow for her hate.

[...]

P. After an awful morning with him she goes out, and he smiles at a stranger, who says: "Isn't he sweet!"

Q. If she fails him at the start she knows he will pay for her out for ever.

[...]

(s. 355)

Årsakene omhandler alt fra fysisk til mental smerte, og konsekvensen av disse kan inntreffe i fremtiden så vel som nåtiden. Winnicott mener at det å kjenne på hat er en del av å være menneske, og skriver: «As the infant becomes able to feel a whole person, so does the word hate develop meaning as a description of a certain group of his feelings» (s. 355). Selv om barnet må ha utviklet en personlighet for å kunne uttrykke hat, kan det oppleve lignende følelser som er i forstadiet til den ambivalente følelsen. Winnicott kaller dette «ruthless love» (s. 355). Når barnet utsetter moren for «ruthless love» er det viktig at hun behersker sinnet som vokser mot det lille barnet. Når hun føler seg såret av barnet, må hun heller ha en masochistisk vending til seg selv. Denne «naturlige masochismen» er hva som gjør moren unik (s. 356). Dette gjør henne i stand til å motta hat, eller bli såret, av mennesket hun elsker aller høyest, uten noen personlig vinning – hun må med andre ord finne seg i det. Det vil imidlertid være enklere for henne å anerkjenne hatet om hun uttrykker det på en forsvarlig måte, for eksempel gjennom sang eller barneregler, hevder Winnicott (s. 356). Hun kan heller ikke reagerer med sentimentalitet, fordi barnet trenger å bli utsatt for hat for selv å hate. Barn som vokser opp i et hjem med undertrykt hat vil få problemer med å uttrykke den samme

følelsen senere i livet. Barnet må med andre ord bli eksponert for hat, for at det skal få et sunt forhold til denne ambivalente følelsen.

Winnicott understreker ikke bare at moren kan være selvstendig og uavhengig av barnet, men at hun faktisk bør være det. Dermed kommer han Beauvoir i møte, som åpenbart mener at kvinner i et patriarkalsk samfunn må være avhengig av barna. Winnicott mener det er viktig at kvinnen husker hvem hun var før hun ble mor, og at ikke hele hennes identitet blir definert ut fra denne rollen. For at hun skal være i stand til dette mener han det er viktig at hun ikke strever etter perfektjon, men at hun tillater seg å kjenne på følelsen av utilstrekkelighet og nedstemthet. I motsetning til Beauvoir legger Winnicott mer vekt på barnets velferd, og de forutsetningene som er nødvendig for et fullverdig og autentisk liv. Han har et langt mer positivt syn på morens innflytelse enn hva Beauvoir har. Samtidig legges det enorme forventninger på moren som forsørger og oppdrager, fordi hele barnets fremtid blir formet ettersom hvor mottakelig og forståelsesfull hun er.

3.4 Adrienne Rich: Morens evige skyldfølelse

Adrienne Richs klassiker *Of Woman Born: Motherhood as Experience and Institution* fra 1976 åpner med et utdrag fra en dagbok hun skrev noen år tidligere:

Entry from my journal, November 1960

My children cause me the most exquisite suffering of which I have any experience. It is the suffering of ambivalence: the murderous alternation between bitter resentment and raw-edged nerves, and blissful gratification and tenderness. Sometimes I seem to myself, in my feelings toward these tiny guiltless beings, a monster of selfishness and intolerance. [...] And yet at other times I am melted with the sense of their helpless, charming and quite irresistible beauty – their ability to go on loving and trusting – their staunchness and decency and unselfconsciousness. *I love them.* (Rich, 1976, s. 1)

Forfatteren av den feministiske klassikeren skrev dette ned i 1960, da hun var mor til små barn. Dagboken er en av flere personlige tekster som boken bygger på. Den amerikanske feministen skrev både essay og dikt, og hun delte Simone de Beauvoirs syn på det patriarkalske samfunnet og dets trangsynte moderskap- og kvinnefremstilling. Rich hevdet at det patriarkalske språket var bygget på teologisk og mytologisk lære, og er dermed med på å

skape et forvrengt og desillusjonert bilde av kvinnen. Med dette grunnlaget har kvinnen ofte blitt presentert ved et splittet bilde: på den ene siden er kvinnekroppen uren, forurensende og en trussel mot maskulinitet, og kilden til moralsk forfall. På den andre siden er kvinnen, som mor, hellig, god, ren, aseksuell og nærende (Rich, 1976, s. 4). Ved å drøfte disse to tilsynelatende uforenelige sidene ved kvinnebildet, og i tillegg se på forventningene det bygger opp om tanken på kvinnen og kvinnekroppen, problematiserer Rich de allerede etablerte forestillingene og forventningene knyttet til kvinner generelt, og mødre spesielt.

Rich presenterer to ulike former av moderskap: den ene siden handler om kvinnens reproduksjonsevne og evnen til å oppdra og ta seg av barn. Og den andre er institusjonens mål om å sikre at alle kvinner forblir under mannlig dominans (2). For å opprettholde denne dominansen er det lagt opp til at kvinnen skal være økonomisk avhengig av mannen, og kontrollert gjennom kroppene sine ved frykten av å bli voldtatt. Slik vil kvinnene holde seg unna gatene om kvelden, og dermed forbli i hjemmet.²⁸

Da Rich selv ble mor, under en tid hun beskriver som en «Freudian-American world of the 1950s», var det sjeldent man inkluderte kvinnens egne ønsker og preferanser (s. 5). Hun skriver at det var ingen som spurte datidens kvinner om de egentlig ville ha barn, man kun forventet det, også kvinnene selv. Det var en del av overgangen fra jente til kvinne, og en måte å bevise at hun selv var «like other women» (s. 5). Det var ingen som snakket høyt om den ambivalente følelsen om det å få barn. Samfunnet forventet at hun som kvinne skulle slutte å skrive dikt, og gi opp journalistdrømmen, fordi hennes rolle er å være mor. Det å finne balansen mellom å være mor, og samtidig bare en kvinne med egne interesser og behov var vanskelig.

[...] if I moved – not even physically, but in spirit – into a realm beyond our tightly circumscribed life together. It was as if my placenta had begun to refuse him oxygen. Like so many women, I waited with impatience for the moment when their father would return from work, when for an hour or two at least the circle drawn around mother and children would grow looser, the intensity between us slacken, because there was another adult in the house. (s. 3-4)

²⁸ Hun peker også på at mange kvinner har opplevd å bli ufrivillig mor, som et resultat av voldtekt, men at de likevel ikke får støtte fra samfunnet: «[...] the raped woman is turned into the criminal, the attacker» (s. 16).

Rich kritiserer patriarkatets polarisering av kvinner, og bildet av den «naturlige» moren som hengiven og selvoppofrende. Det er forventet at hun som mor skal tilsidesette egne interesser, og at hun skal oppgi drømmen om en karriere til fordel for rollen som mor. I tillegg er hun et forbilde for barnet, og det er dermed forventet at hun skal oppføre seg eksemplarisk. Slik vil hun ikke ha rom for å uttrykke frustrasjonen og sinne hun kan kjenne på. Fordi mannen, faren, er på arbeid er det hennes oppgave å være hjemme med barnet. Ikke bare er det forventet at hun skal nyte denne tiden, men hun skal også innfri alle barnets behov – enn så lenge det bor hjemme. Når tiden derimot blir moden for at barnet kan flytte ut, blir hun plaget med dårlig samvittighet. Dersom hun ikke lar barnet få rom og tid til å forme seg selv vil hun plages med dårlig samvittighet, for å holde det igjen i verden. Men dersom hun motløst sender barnet ut i den harde virkelighet vil samvittigheten plage henne, for å gi så lett slipp på noe som lenge har blitt ansett å være en del av henne selv. Hun mener kvinner er dømt til et liv i urettferdighet (s. 18-19).

Forestillingen om moren som hengiven er med på å undertrykke grunnleggende menneskelige følelser, slik som sinne, og hun vil bli fremmedgjort fra seg selv. Rich mener det ligger til grunn en oppfatning om at «naturlige» mødre kun er personer uten en videre identitet, enn nettopp det å være en mor (s. 3). Hun kritiserer patriarkatets polarisering av kvinnen, og tanken om at alle kvinner egner seg som mødre, og oppfatningen av fruktbarhet er synonymt med feminitet og kvinnelighet. Mange kvinner har blitt mødre kun fordi samfunnet forventer det av henne, det er hennes lodd i livet. Når barnet slår seg vrang og setter krav, eller invaderer privatlivet hennes, skal hun møte det med betingelsesløs kjærlighet. Dette kan resultere i at hun føler seg skamfull når hun kjenner sinn tar over, og hun kjefter på barnet. «Mother-love is supposed to be continuous, unconditional. Love and anger cannot coexist. Female anger threatens the institution of motherhood» (s. 29). Hun kritiserer forestillingen om at sinne og moderskap ikke er forenlig.

I forbindelse med det å bli mor kommer også oppdragelsesrollen, en rolle som i langt større grad blir lagt over på kvinnen. Som offer for moderskapsinstitusjonen blir hun holdt ansvarlig dersom noe skulle gå galt. Det er forestillingen om den ubrytelige symbiosen mellom mor og barn som legger grunnlaget for idéen om henne som den perfekte oppdrager.

It is she, finally, who is held accountable for her children's health, the clothes they wear, their behavior at school, their intelligence and general development. [...] she and no one else bears

the guilt for a child who must spend the day in a shoddy nursery or an abusive school system. [...] in the eyes of society the mother *is* the child's environment. The worker can unionize, go out on strike; mothers are divided from each other in homes, tied to their children by compassionate bonds; our wildcat strikes have most often taken the form of physical or mental breakdown. (s. 36)

Det er utelukkende forventet at moren skal elske tiden hjemme med barna, og det er for dem hun puster og lever. Det tas derfor ingen forbehold om at hun kan bli sliten og lei, av både barna og livstilværelsen, fordi samfunnet rett og slett ikke ser på det som et alternativ. Rich påpeker i det overnevnte sitatet at menn har streikerett dersom de er misfornøyde med arbeidsgiveren, men hva med kvinnene? Hennes arbeidsgiver er samfunnet og mannen, men den eneste formen for streik hun kan gjennomføre er den fysiske og mentale.

I kapittelet «Motherhood and daughterhood» introduserer Rich poeten Lynn Sukenicks begrep «matrophobia»: «the fear not of one's mother or of motherhood but of *becoming one's mother*» (s. 237). Begrepet kan sees på som en kvinnelig splittelse av selvet. Datteren ønsker å bryte båndet med sin egen mor, slik at hun blir fri og uavhengig. De fleste døtre har et offerblikk på moren, og de ser kun et individ som er splittet mellom erkjennelsen av seg selv og selvhat. Mange synes det imidlertid er enklere å hate og avvise moren, i stedet for å forsøke og forstå denne ambivalensen hun har til seg selv. Likevel hevder Rich at til tross for at døtre kan kjenne et hat mot sin egen mor er det en del av dem som kjenner en dragning til henne. Eksempel på dette er at døtre blant annet låner klær og sminke av henne, og blir på den måten en forlengelse av moren, helt ubevisst.

Som Beauvoir mener også Rich at den patriarkalske samfunnsordenen gjør det vanskelig for mødre å være gode mødre. Hos henne blir hat og sinne ikke til noe som er bra, slik som hos Winnicott. De ideologiske føringene forhindrer at kvinnen kan løsrive seg fra barnet slik Winnicott anbefaler. Dermed står kvinnen i patriarkatet muligens mer i fare for å svikte barnet sitt enn dersom hun hadde vært fri kvinne. Men betyr det at dagens friere kvinner – friere enn Beauvoirs og Richs kvinner – ikke kan svikte barna sine?

3.5 Øyvind Kvello: Foreldre, barn og omsorgssvikt

Det er viktig å forstå hva det er vi snakker om når vi snakker om omsorgssvikt. Øyvind Kvello er professor II i psykologi, og har flerårig arbeidserfaring som innebærer kontakt med barn og unge som vokser opp under vanskelig oppvekstforhold.²⁹ I boken *Barn i risiko: Skadelige omsorgssituasjoner* som ble utgitt første gang i 2010, etterfulgt av en oppdatert utgave i 2015, redegjør Kvello for hvilke skadelige omsorgssituasjoner barn blir, og kan bli, utstatt for. Han fremlegger mulige årsaker som kan forklare hvorfor noen foreldre begår omsorgssvikt. Og hvilke langtidsskader ofrene, i dette tilfellet barna, kan få i det senere livet. Ikke minst utforsker han selve begrepet omsorgssvikt, og hva dette komplekse og vide begrepet omfatter.

Kvello blir dermed et godt supplement til Beauvoirs, Winnicotts og Richs teorier. Beauvoir bygger sin teori på beskrivelser i litteraturen og observasjonen av hverdagslige situasjoner, og Winnicott har utarbeidet sine tekster i et psykoanalytisk perspektiv, og på bakgrunn av arbeidet som terapeut. Rich har tatt fatt i sin egen erfaring som mor, hvor hun også i samtale med andre mødre diskuterer det komplekse bildet av moderskapet. Kvello på sin side tar tak i egen praksis som barnevernpsykolog, men samtidig med at han i ustrakt grad referer til eksisterende forskningslitteratur. Disse teoriene vil dermed dekke undersøkelser om moderskapet og omsorgssvikt, på felt som psykoanalyse, psykologien, sosiologien og filosofien.

Begrepene omsorgssvikt, mishandling og seksuelle overgrep benyttes for å redegjøre for barn som blir utsatt for ikke god nok omsorg.³⁰ I løpet av de siste årene har begrepet fysisk mishandling gradvis blitt erstattet med begrepene «oppdragelsesvold» eller «oppdragervold», hevder Kvello. Om disse begrepene skriver han at de er «[...] blitt benyttet der fysisk avstraffelse er en del av omsorgspersonenes repertoar for å regulere/korrigere barna. Begrepet er en konsekvens av at en del immigranter har med seg en oppdragerpraksis der fysisk

²⁹ Øyvind Kvello har arbeidet hos Barne- og ungdomspsykiatrisk poliklinikk (BUP), Pedagogisk-psykologisk tjeneste (PPT), familievernet og barnevernet (Gyldendal Forlag, u.d.).

³⁰ Kvello referer til forskningsartikkel om sammenhengen mellom kulturelle forskjeller og oppfatninger av begrepet omsorgssvikt, og skriver: «Omsorg for barn kan ikke løsrives fra den tiden eller den kulturen som man lever i, eller den etnisiteten barnet er en del av. Definerings av omsorgssvikt vil derfor variere i tråd med dette.» (Kvello, 2015, s. 217)

avstraffelse inngår som en del av repertoaret» (Kvello, 2015, s. 363).³¹ Slik å forstå innebærer den fysiske avstraffelsen omsorgspersonen utøver, et mål om bedre oppdragelse. Slike foreldre ser på skremnelsen vold medfører, som en mulighet for barnet til å endre oppførsel. Med andre ord skremmer man barnet til å oppføre seg.

Når Kvello kategoriserer omsorg som «god nok» og «ikke god nok» er dette avledet av Winnicotts begrep «good-enough mother» («god nok mor») (Kvello, 2010, s. 31). I dag anses omsorgssvikt, mishandling og overgrep som tre hovedformer for skadelig barneomsorg. Det er begrepet «omsorgssvikt» som blir mest relevant i denne oppgaven. Om dette begrepet skriver Kvello:

[...] kan også benevnes som forsømmelse eller vanskjøtsel. Det handler om en betydelig sviktende ivaretagelse av barnets grunnleggende behov for stimulering, oppfølging og beskyttelse. Omsorgssvikt handler mer om mangel på handling, i motsetning til mishandling, vold, overgrep og utnyttelse, som er aktiv påføring av krenkelser.
(Kvello, 2015, s. 213)

Videre kan omsorgssvikt deles inn i flere undergrupper. Jeg skal i størst grad forholde meg til den han har gitt navnet «parentifisering».³² Karakteristikkene for denne gruppen er at det legges forventninger til barnet som ikke samsvarer med alderen. Det betyr at barnet blir dratt inn i en voksenverden det ikke er modent for. «Parentifisering» består av fire ulike former: én praktisk³³, to former for emosjonell og én bruk av barnet som maktmiddel for å ramme en tredje part (s. 214).³⁴ Den ene av de to emosjonelle typene kaller Kvello «omsorgsfull-kjærlig».³⁵ Den voksne inkluderer barnet i temaer som det selv ikke er modent nok til å delta i. Barnet blir involvert i intime detaljer om moren/farens eget kjærlighets- og voksenliv, og den voksne bruker barnet som trøst osv (s. 214). Kvello hevder at omsorgssvikt kan oppstå i

³¹ Kvello påpeker samtidig at rapporter tilsier «[...] at oppdragelsesvold ikke er spesielt utbredt blant immigranter til Norge», og henviser til forskningsartikkel av Sommerfeldt mfl., 2014 (Kvello, 2015)

³² Nivellert med de voksne, rolleomkast og rolleversering er alternative begreper, ifølge Kvello.

³³ Parentifisering av praktisk type er når foreldre pålegger barnet urimelig arbeidsoppgaver, slik som barnepass av sine egne søsken, husarbeid eller inntektsgivende arbeid for å lette på familiens økonomiske situasjon. Dette skaper urimelige byrder for barnet (Kvello, 2015, s.214).

³⁴ Eksempler på slike tilfeller kan være når en forelder bruker barnet til å påføre den andre forelder stress og/eller ubehag, eller holde tilbake barnebidrag for å ramme den andre forelder økonomisk osv (Kvello, 2015, s. 214).

³⁵ Den andre typen kaller Kvello «kontrollerende-straffende». Barnet kontrollerer den voksne ved å kjeft, true, konfrontere, trasse, avvise, ignorere, kommandere osv. (Kvello, 2015, s. 214)

en eller flere former³⁶, og i ulike alvorlighetsgrader.³⁷ Fellesnevneren hos mange av alvorlighetsgradene er mangel på kjærlighet, dårlig hygiene, manglende vektøkning, og i verste fall synlige skader som utslett og sår på kroppen (s. 319).

Karakteristikk hos foreldre som utsetter barnet for omsorgssvikt er blant annet lite interaksjon mellom barn og foreldre, og når den først er til stede, er forholdene ofte preget av lite glede, engasjement og involvering, hevder Kvello. Årsaken til at noen foreldre utøver omsorgssvikt er flere, og Kvello fremhever særlig egen oppveksterfaring, armod og økonomisk fattigdom og svak kognitiv funksjon som noen av årsakene (s. 321). Det ser ut til å ligge en kollektiv misforståelse fra foreldrenes side om deres egen viktighet i barns oppvekst, hvor «flere av foreldrene som omsorgssvikter sitt barn, har en forståelse av at barn utvikler seg som om de er ‘drevet’ av en slags indre motor, og at de vokser seg til og blir gagns mennesker av seg selv eller av den stimuleringen de selv skaffer seg» (s. 321). Kvello trekker også frem yrkesstatus som en særlig faktor, og peker på at flere av de omsorgsviktende foreldrene «står ofte utenfor ordinært studie- eller arbeidsliv, er stigmatisert, sosial isolert, har psykiske lidelser (blant annet depresjon og personlighetsforstyrrelser) og lavt evnenivå» (s. 321). I tillegg til de nevnte faktorene finnes det en sammenheng mellom kjønn og sivilstatus til foreldre som er i hyppig kontakt med barnevernet. Kvello viser til en forskningsartikkel som tilsier at enslige omsorgspersoner, slik som alenemødre- eller fedre, er overrepresentert i saker som angår barnevernet. Han påpeker at mødrene ikke nødvendigvis begår omsorgssvikt intensjonelt og av vond vilje, men på grunn av sin manglende utvikling i sitt eget omsorgsrepertoar kan hun ha problemer med å lese oppståtte situasjoner, slik som barnets behov eller hva som kreves av henne som forelder.³⁸

Oppfatningen om at voksenlivet formes av barndommen er gjennomgående hos flere forskere, og Kvello hevder at barn som utsettes for omsorgssvikt kan oppleve å få nedsatt livskvalitet på sentrale områder, som blant annet svekket kognitiv utvikling, lavere emosjonell kompetanse og større risiko for psykiske lidelser (s. 331-333). Men flere familier har fått hjelp gjennom et tett samarbeid mellom barnevernet og psykisk helsevern, og dem selv.

³⁶ «[...] barnet får a) for liten mengde av omsorg, b) for lite beskyttelse mot farer, c) under- eller feilernæring, samt d) for lite, for ensidig, for uegnet og/eller for skadelig stimulering» (s. 319).

³⁷ Gradene spenner seg fra «alvorlig» til «særdeles alvorlig», se til side 319 i Kvello for fullstendig liste.

³⁸ Kvello referer til forskningsartikkel av Connell-Carrick & Scannapieco, 2006, Dong mfl., 2004 (Kvello, 2015).

3.5.1 Med rusen som behandling, og volden som reaksjon

Når jeg nå har redegjort for hva begrepet omsorgssvikt innebærer, og ikke minst vist hvor komplekst og bredt begrepet er, skal jeg videre innsnevre det til å omhandle to typer foreldre. Disse foreldrene utøver statistisk sett oftere omsorgssvikt mot egne barn: den ene er den rusmiddelmisbrukende forelderen, den andre er forelderen som yter fysiske avstraffelser. Kvello har viet egne kapitler i boken *Barn i risiko: Skadelig omsorgssituasjoner* til foreldre som lider av rusmiddelmisbruk, og de som yter fysisk avstraffelse, mishandling og vold mot sine egne barn. I likhet med andre begreper er også disse begrepene diffuse og lite spesifikke.

Om begrepet «rusmiddelmisbruk» skriver Kvello at det er « mangslungent siden det omfatter både en tidlig debut av rusbruk og misbruk av alkohol, narkotika og psykofarmaka» (s. 337).³⁹ Begrepet omfatter også de barna som er direkte rammet av misbruket. Dette kan være barn som rammes av morens rusmiddelmisbruk som foster, til barn av alkoholmisbrukere (s. 337).⁴⁰ Det er ifølge Kvello ulike måter man kan kategorisere holdningen til, og bruken av alkohol: totalavhold, måteholdenhet, leilighetsmisbruk, alkoholmisbruk og alkoholisme. I denne oppgaven vil jeg kun redegjøre for sistnevnte, da det er mest formålstjenlig for oppgavens relevans.⁴¹ Alkoholisme angår personer som har et ukontrollerbart alkoholinntak, selv om de påstår det motsatte. Alkoholforbruket anses heller ikke som «normalt», i tillegg til å være helseskadelig (s. 337).

Et skadelig alkoholforbruk rammer flere enn kun den avhengige, og Kvello viser til forskning som konkluderer at flesteparten av rusmiddelmisbrukende mødre mangler refleksjonsevne over sin egen atferd, har vansker med oppmerksomhetsfokus, impuls kontroll og emosjonsregulering (s. 349). Kvello hevder det finnes en kobling mellom psykiske plager og alkoholmisbruk. Personer som opplever traumer tyr i større grad til rus, for å koble ut frykten eller roe seg ned. Slik blir rusen en form for selvmedisinering (s. s341). Det er opplevelser i barndommen, i form av omsorgssvikt, mishandling eller seksuelle overgrep, som oftest er den utløsende faktoren. Samtidig viser tidligere forskning at mødres rusmiddelmisbruk ofte skaper

³⁹ Kvello har i sin bok basert denne oppfatningen på artiklene av Christoffersen & DePanfilis, 2009; Fergusson mfl., 2008; Spila mfl., 2009; Widom mfl., 2007.

⁴⁰ Kvello referer til artikkel Alvik, 2007; Elgen mfl., 2007a; Slinning, 2004, og Lingaard, 2006.

⁴¹ En fullstendig redegjørelse finnes i «Informasjonsboks 8.1», på side 337 i Kvello.

depresjon og angstlidelser hos barnet (s. 350).⁴² Traumene blir på uhøytidelig vis en del av den genetiske arverekken.

Kvello hevder det finnes et stereotypisk og misvisende bilde av rusmiddelmissbrukeren i samfunnet, og skriver at det ikke er uvanlig at godt utdannede personer som bekler gode stillinger har et rusproblem, og at de yter dårlig barneomsorg. Mange omsorgsviktende foreldre er ytre sett velkledde, slik er det heller ikke alltid mulig å se en rusmiddelmissbruker med det blotte øyet. Dette kan henge sammen med at mange hjem med rusmiddelmissbrukende foreldre fremstår skitne og lite innbydende. Barn av alkoholmissbrukende foreldre opplever foreldrene som upålitelige, uforutsigbare og ulogisk i grensettingen.⁴³ Årsaken til dette er at rusen ofte forverrer de psykiske plagene til den rusavhengige (s. 349). Et overdrevet alkoholforbruk kan også resultere i et verre sykdomsforløp hos missbrukeren, og risikoen for organsykdommer, slik som lidelser i hjernen og nervesystemet, leversykdommer m.m. øker betraktelig (s. 339). I tillegg kan rus skape ubehagelig situasjoner i hjemmet når alkoholmissbruk ofte er en utløsende faktor ved partnervold, og Kvello hevder det er en forbindelse mellom økt vold og økende rus (s. 347). Rusmissbrukende foreldre har større sjanse for å omsorgssvikte barna sine, mye fordi disse foreldrene selv har vokst opp under liknende forhold, og rusmiddelmissbruken blir overført på tvers av generasjoner (s. 347).⁴⁴ Likevel påpeker Kvello en viktig forskjell: det er flere tilfeller av rusmiddelmissbruk blant voldsutøvere, enn det er utpreget voldsbruk blant rusmiddelmissbrukere. Rusen forverrer kun aggressiviteten blant allerede voldsutøvende personer.

Det kan være enklere å avdekke omsorgssvikt hos barn med voldelige foreldre, fordi de etterlater fysiske merker. Noen barn har blåmerker og benbrudd som fremstår mistenkelige. Det blir derimot problematisk når noen barn er uheldige av natur, såkalte ulykkesfugler. Slik kan det bli vanskelig å skille mellom skadene barnet har pådratt seg gjennom lek, ramling osv., og de skadene som er resultat av foreldres mishandling (s. 396). Naturlig påførte skader hos barn er ofte lettere skader i pannen, bakhodet, på kinn, knær og albuer, og oppstår ofte i forbindelse med lek og utforsking. Andre skader, særlig symmetriske skader, skal man derimot være ekstra oppmerksom på, hevder Kvello. Han påpeker at barn under toårsalderen

⁴² Her referer Kvello til Furtado mfl., 2006; Nicholas & Rasmussen, 2006; Ohannessian mfl., 2004; Smith mfl., 2006. Se side 350 i *Barn i risiko: skadelige omsorgssituasjoner* (Kvello, 2015).

⁴³ Kvello referer til to forskningsartikler: Dunn mfl., 2002; Velleman & Templeton, 2007 (Kvello, 2015)

⁴⁴ Kvello referer til Cohen mfl., 2008; Keen & Alison, 2001; Moss mfl., 2002; Ondersma, 2002; Velleman & Templeton, 2007 og Wals mfl., 2003 (Kvello, 2015).

ofte har skader rettet mot hodet, øyne, ører, nese og munn, som resultat av foreldres mishandling.⁴⁵ I tillegg er hudforandringer tegn som indikerer mishandling, og kan blant annet ses ved at barnet har blåmerker på hender og håndledd (s. 397). Voldsutøvelsen varierer ettersom hvilken forelder som utøver volden. Det er blant annet forskjell på mødre og fedre, hvor førstnevntes avstraffende omsorgsstil rammer barnet i emosjonsregisteret i større grad. Fedre derimot har en hardere tilnærming, og den fysiske avstraffelsen øker barnets aggressivitet og atferdsvansker (s. 364).

Flere voldsutøvende foreldre har en tendens til å underkommunisere voldsbruken mot barna. Den mest relevante kategorien i dette tilfellet er «bagatellisering av alvorlighetsgrad». Om denne skriver Kvello: «Her vedstår personer seg hendelser, men nedtoner alvorlighetsgraden. Et eksempel: “du kaller det vold, men det dreier seg om en ørefik”» (s. 380). Ifølge Kvello er det stort sett ingen fagfolk som anbefaler fysisk avstraffelse, og konkluderer med at det fremstår både uetisk og unødvendig å forsøke og styre et barn.⁴⁶ Fysisk avstraffelse av barn resulterer i negative konsekvenser hos barnet, og den voldsutøvende forelderen får heller ikke det resultatet som man ønsket å oppnå. Voldsbruk har dermed ingen varig effekt, og anses som en unødvendig handling. Dessuten skaper den kortvarige effekten av fysisk avstraffelse en misvisende forestilling hos foreldrene, som gjør at misbruket ikke opphører, men får dem til å tro at den har en effekt. De fleste tilfellene av denne typen omsorgssvikt viser seg å ha motsatt effekt, og situasjonen kan eskalere til det verre, fordi barnet slår seg vrang. Dette kan skape en maktkamp mellom den voksne og barnet (s. 364).⁴⁷

Kvello hevder det finnes en forbindelse mellom verbal grensesetting og fysisk avstraffelse. Den voksne håndhever den verbale grensesettingen med fysisk avstraffelse. Dette resulterer i en ond sirkel: barnet synes de verbale grensesettingene er urimelig og slår seg dermed vrang, den voksne blir provosert og yter fysisk avstraffelse, som igjen resulterer i en usunn relasjon mellom forsørger og barn (s. 364).⁴⁸ Den verbale grensesettingen kommer ofte i forkant av voldsutøvelsen. Den voksne håndhever det verbale med fysisk avstraffelse.

⁴⁵ Når barna blir eldre endres også skademønsteret, og avstraffelsen rettes nå også mot overkroppen, spesielt hals, ryggtafle, armer og rumpe (s. 397)

⁴⁶ Kvello referer til artikkel av Benjet & Kazdin, 2003, og Schenck mfl., 2000 (Kvello, 2015).

⁴⁷ Kvello referer til artikkel av Kochanska, 1997 (Kvello, 2015)

⁴⁸ Likevel kan de negative konsekvensene av fysisk avstraffelse avverges. Kvello hevder at faren ved langvarige og alvorlige konsekvenser er mindre til stede dersom hjemmet er preget av en positiv familieatmosfære, foreldres varme og «et velutviklet omsorgsrepertoar» (s. 365).

Noen grader av mishandling er mer alvorlige enn andre⁴⁹, og en av de groveste man har er kjent under navnene «Shaken Baby Syndrome» (SBS) eller «Shaken Impact Syndrome» (SIS), oversatt til «filleristing».⁵⁰ Denne formen for mishandling forekommer ofte i barnets seks første levemåneder (s. 404).⁵¹ Kvello skriver at årsaken til SBS er – «[...] utløp for frustrasjon over å ikke få gråtende barn til å bli stille, eller generelt å ha negative følelser for barnet» (s. 404).⁵² Skadeomfanget er bredt og alvorlig, og kan spenne seg fra hjerneskade til død.

Rusmiddelmisbrukende og voldsutøvende foreldre har ofte til felles at deres egen barndom har vært med på å prege den type forelder de selv har blitt, mener Kvello. Foreldre som bruker vold som en form for oppdragelse, har som regel selv blitt slått. Mange sliter med traumer, og rusmiddelmisbrukende foreldre har som regel selv hatt foreldre med rusavhengighet. Flere yter også til alkohol og sterkere rusmidler som en form for selvmedisinering, og som en måte å flykte unna hverdagen (Kvello, 2015).

⁴⁹ Kvello skriver at «fysisk avstraffelse kan sier å inngå som en del av det videre begrepet mishandling» (s. 363). Selv om jeg i dette avsnittet bruker begrepet «mishandling», vil jeg videre i oppgaven forholde meg til begrepet «fysisk avstraffelse».

⁵⁰ I denne oppgaven kommer jeg til å forholde meg til betegnelsen «Shaken Baby Syndrom» (SBS).

⁵¹ Kvello referer til artikkel av Barlow mfl., 2000 (2015).

⁵² Kvello referer til artikkel av Adamsbaum mfl., 2010 og Koe mfl., 2010 (2015).

4. Analyse av *Hva er det med mor* (2000)

Hva er det med mor har blitt omtalt som en moderskapsroman, men skiller seg imidlertid fra liknende romaner når fortellerinstansen ligger hos datteren, og ikke moren. Det understreker romanens tittel. Romanen er skrevet i første person entall, med intern fokalisering. Det vil si at romanens hendelser formidles gjennom dette ene subjektet (Aaslestad, 1999, s. 85). På denne måten vil leserens inntrykk av moren være formet av datteren, og slik hun oppfatter henne. Dersom moren gjør noe som anses som feil eller upassende, er det en tolkning gjort av Mari som datter. *Hva er det med mor* har en nåtidsforteller som periodisk skildrer sin oppvekst med sin drikkfeldige mor.

Tempus i romanen skifter fra tid til annen i fortellingen. Ved bruk av retrospektive gjengivelser forteller Mari om barndommen slik hun husker den da hun var yngre, men formidles ellers hvordan livet hennes er nå. Den utløsende faktoren for fortellingen er at Mari skal skrive en skoleoppgave, som hun har valgt skal dreie seg om moren, som er kunstner. Denne teksten sammenfaller åpenbart med romanteksten, noe leseren fort forstår mot slutten av boken. Tenåringsjenta Mari forteller om oppveksten hun har hatt frem til skriveøyeblikket.

Allerede i romanens begynnelse forstår leseren at Maris liv er sterkt preget av morens alkoholforbruk. Om moren sier hun: «Hun sitter oppe om nettene og drikker. [...] Jeg forstår meg ikke på henne, men det behøver jeg kanskje ikke, det er det jeg spør meg selv om» (Hjorth, 2000, s. 9). Dette sitatet oppsummerer romanen i svært korte trekk, og at hensikten med å fortelle for Mari er forsøket på å forstå hva «det er med moren» sin.

4.1 Maris beskrivelse av moren

Maris fortelling starter med en sammenligning av hvordan morens drikking pleide å være, i motsetning til hvordan den er nå. Nå sitter moren oppe om nettene og drikker, mens hun spiller høy musikk og danser rundt i stua. «Før hendte det jeg våknet av at hun satte på musikk og danset; gikk jeg inn i stua, var hun full og ikke til å snakke til, så jeg sluttet å gå inn, jeg var mye mindre da» (Hjorth, 2000, s. 9). Det hjalp å bli eldre, for da begynte hun å dra ut kontakten, og musikken stilnet fra da av. Drikkingen har imidlertid ikke opphøret.

I løpet av oppveksten har Mari lært å kjenne igjen morens ulike beruselsestilstander. Hun forteller at moren er full på to måter: en innadvendt og en utadvendt måte (Hjorth, 2000, s. 10). Den innadvendte måten kommer til syne om natten. Da sitter hun alene med skisseblokken sin og drikker, men for det meste sitter hun helt stille – enten i sengen, eller i sofaen. Når moren er full på denne måten hender det at hun «blir borte», som Mari kaller det. Men før det skjer pleier hun å sette seg på sengekanten til Mari, og fortelle om ting hun vanligvis ikke ville fortalt. Dagen etter husker Mari alt, men moren ingenting – ikke en gang det fineste (s. 10). Når hun er med andre, eller skal på fest, er hun derimot utadvendt full. Da danser hun rundt i stua, og Mari får ikke kontakt med henne. Hvis hun eller noen andre søler, eller knuser noe, sier hun «det gjøkke no» (s. 10).

Moren drikker hovedsakelig på natten, og fordi Mari vet dette, ligger hun også og lytter til enhver lyd som trenger seg gjennom veggene.

Jeg hører det dumpe smellet når korkene trekkes opp, jeg ligger i mørket, listende skritt over gulvet hvis det er champagne eller musserende, hun går ut på verandaen for at jeg ikke skal høre det. Før, da jeg var liten, sa jeg: Ikke drikk så mye, og hun ble redd for meg, listet seg ut på verandaen og lærte seg å få opp korkene uten lyd, samfunnet var på min side, hun var alene om alt. (s. 11-12)

Mari er klar over at morens oppførsel ikke tilsvarer normen for oppførsel for mødre. Moren er ikke typisk de mødrene vi finner hos Beauvoir. For det første er hun ikke sosialt undertrykt av mannen, og hun er selv den økonomisk innbringende i hjemmet.⁵³ For det andre underkaster hun seg aldri barna, og oppgir privatliv og egeninteresse, kun fordi hun er mor (Beauvoir, 2000, s. 618). Selv om hun støtter Mari i de valgene hun ønsker å ta, tyder lite på at hun har gitt opp det gamle jeg-et i forbindelse med morsrollen. Mari er bevisst på at samfunnet er på hennes side, ikke på morens. Moren ser også ut til å vite det, fordi hun «ble redd for meg», slik Mari registrerer det, noe som antyder at moren vet hun har gått over en grense.

Samtidig ser det ikke ut som om det faktum at hun ikke tilsvarer normen for moderskap, plager moren nevneverdig. Snarere gjør hun et poeng ut av drikking, og hun snur det til å bli noe kreativt og underholdende. Mari forteller for eksempel at de mange champagnekorkene

⁵³ Jeg mener det likevel er viktig å få frem at moren i romanen er skilt fra barnefaren, og bor alene – når barna ikke er hos henne, da de tilsynelatende har delt omsorgsrett.

har blitt til julegaver og interiør. Moren gir champagnen kallenavnet «gærning», og kan si «Nei, i dag må jeg ha en gærning eller to» (Hjorth, 2000, s. 20). Slik vet Mari at moren skal drikke. Ved å gi champagnen et kallenavn vil moren samtidig distansere seg selv fra de handlingene hun begår etter at hun har inntatt «gærningene». I det hun har inntatt en «gærning» er hun ikke lenger ansvarlig i like stor grad for handlingene sine. Mari vet når «gærningene» kommer, fordi moren har kjøpt blomster, hun skifter på sengen, vasker huset og tar bad med velduftende oljer. På kjøkkenhylla ligger det «gærninger», som senere skal bråkjøles i fryseren i tre kvarter, før moren inntar de med nytelse.

Ifølge Kvello er definisjoner av rusmiddelmissbrukere lite håndfaste, og svært mangslungent. Ved å innskrenke begrepet vil man kunne plassere moren til Mari under kategorien «alkoholisme». Argumentasjonen ligger til grunn hos morens manglende kontroll over alkoholinntaket, dette til tross for at personen påstår at den har kontroll (Kvello, 2015, s. 337). I tillegg har alkoholforbruket kommet til det stadiet hvor det er skadelig for egen helse, og omgivelsene. Ifølge Mari har også moren uttrykt oppgitthet fordi hun ikke forstår hvorfor hun er sånn som hun er, altså hvorfor hun blir så full hver gang hun drikker. Eller hvorfor hun aldri klarer å holde det hun lover.

Mari iakttar morens drikkemønster – hva hun drikker, og når hun drikker det. Hun vet at moren drikker kald øl etter en løpetur, eller temperert rødvin når det er kaldt. Hurtignedkjølt champagne når hun feirer, eller Chardonnay i store glass når hun arbeider (Hjorth, 2000, s. 22). Hun har lært hvilke glass som tilhører de ulike drikkene. Det er glass for rødvin og øl, men flest champagneglass – høye, smale, eller lave med brede skåler. Mari forteller at moren liker å spare tørsten sin. Noen ganger spiser Mari potetgull og popcorn, med masse salt, slik at hun skal bli like tørst som moren, kjenne det som hun kjenner det. Moren overfører sin egen tørste til plantene.

Hun venter med å vanne plantene til de er helt tørre. Hun går med kannen fra plante til plante og står tett inntil dem og ser hvordan vannet synker ned i jorda og suges opp og gjør den mørk og fuktig, vanner til det er helt mørkt, til det renner over, gjennomvæter plantene som hun gjennomvæter seg selv har hun sagt, og blir båret. (s. 23)

Slik blir plantenes tørre og sprukket jord en allegori på morens behov for alkohol. Hun tørker de ut for å kjenne en form for fellesskap. Nå er ikke hun den eneste som er tørst og uttørket.

Dersom plantene ikke blir vannet vil de dø, slik hun selv føler hun kommer til å ende opp. De tørre plantene som står utstilt rundt omkring i huset blir et direkte bilde på morens behov for alkohol. Det skjules ikke, men vises åpenlyst. Men betyr den manglende skammen hos moren at tilstanden er helt i orden?

4.2 Hvordan morens alkoholisme påvirker barna

4.2.1 Parentifisering: å bli morens mor

Det er neppe slik at romanen fremstiller morens rus som uproblematisk for Mari. Kvello har skrevet om rusavhengighet, og på hvilken måte det kan ha en negativ effekt på barna. Det er lett å få øye på at det går ut over Mari som barn, at moren drikker. En av utfordringene som Mari opplever er at morens oppførsel gjør skillet mellom voksen og barn glidende. Mari er en tenåringsjente, per definisjon, fortsatt et barn. Men det er likevel lite som minner om dette. Det er snarere morens oppførsel som karakteriseres som typisk ungdommelig, og Mari blir plassert i en form for forsørgerrolle. Dette tilsvarer hva Kvello kaller «parentifisering». Som vi tidligere har sett, mener han at rusen hos en forelder kan lede til at barnet tvinges i en voksenrolle, at barnet må overta rollen foreldre skulle hatt (Kvello, 2015, s. 214). Det legges forventninger på Mari som ikke samsvarer med alderen hennes. Maris tidlige møte med alkohol gjør at hun blir dratt inn en voksenverden hun ikke er moden for. Mari på sin side er klar over dette, men er moren det? Før pleide moren å spørre om hun drakk for mye. Til det svarte Mari at det virket som hun var avhengig, hvorav moren sa «antagelig» (Hjorth, 2000, s. 12). Hvis Mari spør om moren skal drikke i dag svarer hun ja, mens hun smiler. Hun gleder seg. Mari har sluttet å spørre moren om skyss etter klokka ni på kvelden, for da har moren tatt det første glasset, eller åpnet den første ølen. Hun har blitt fortrolig med lydene, flekkene og glassene. De legger ikke skjul på noe, ingen hemmeligheter. Alt er åpent, og moren skammer seg ikke (s. 12).

Som en del av at Mari presses inn i en voksenrolle, har hun utviklet strategier for å kunne leve sammen med sin mor. For eksempel har Mari lært seg åpningstidene til Vinmonopolet utenat. Mari sier til seg selv at moren hadde vært perfekt om det ikke var for den ene tingen, altså alkoholen (s. 15). Moren ser at hennes eget alkoholforbruk skaper bekymringer hos datteren, og hun ber Mari ta avstand fra seg, si at hun hater henne, og ber henne si ting som: «[...] Hun drikker, hun driter seg ut» (s. 15). Men symbiosen mellom moren og Mari er for sterk. Og forholdet deres kan tolkes i lys av Richs teori, hvor hun forkaster forestillingen om at den

angivelige symbiotiske bindingen, som finnes mellom mor og barn, er hva som gjør moren til den perfekte oppdrager (Rich, 1976, s. 36). For Mari blir forholdet til moren ytterligere komplisert fordi bindingen er så sterk, og hun har problemer med å tre ut av symbiosen, for å finne ut av hvem hun er utenfor moren. Av og til føler Mari på at hun kjenner moren bedre enn hva hun selv gjør, og også dette innebærer at hun må tidlig tre inn i en rolle som voksen. Det er heller ikke slik at moren krevet av Mari å vite når hun kommer hjem, men i denne familien er forholdet faktisk det motsatte:

Mor lover når hun skal bort, at hun skal komme hjem i tide og ikke bli dritings. Jeg tror det ikke, men hun tror på seg selv. Hun er sikker, hun vil det ikke, likevel skjer det. Noe skjer på et tidspunkt og hun vil noe annet, vil virkelig, hundre prosent og dypt det andre. Når hun drikker, forandrer tiden seg, sier hun, går ikke, kommer ikke, merkes ikke. (Hjorth, 2000, s. 19)

Mari blir også presset inn i en voksenrolle, når hun merker at moren på en barnslig måte vil skjule noe for henne. Mari forteller at før pleide moren å legge ølet i snøfonnene utenfor vinduet, i stede for i kjøleskapet. Da natten kom brukte hun et sommerfuglnett for å hente de opp. Mari iakttok alt fra soveromsvinduet sitt. Rødvinsflaskene ble gjemt under ytterjakker og redningsvester. Nå skjuler hun det ikke lenger.

Den symbiotiske bindingen mellom mor og datter, gjør det vanskelig for Mari å skape rom til seg selv. Behovet for å bryte symbiosen med moren er i tråd Beauvoirs teori, hvor hun påpeker at det i ungdomsårene oppstår noe opprørsk hos barna, og det får en trang til å distansere seg, og skape noe eget. Årsaken er at moren i store deler av oppveksten har ansett barna som en videreføring av seg selv, og formet det i sitt bilde (Beauvoir, 2000, s. 614). Dette er en konsekvens av patriarkatets undertrykking av henne som kvinne, hvor hun har forsøkt å leve det tapte livet gjennom barna, hevder Beauvoir. Men morens kontrollerende oppførsel hindrer ikke barna i å forstå at det er et selvstendig individ. Og det er i denne forbindelsen det blir opprørsk, og vil bryte ut av symbiosen, mener Beauvoir (s. 614).

Ett av flere eksempler på hvor mye symbiosen preger Mari er når moren blir full på julaften. Mari og Bror er hos faren, mens moren er hos venninnen Ida. Først ringer hun barna i sekstiden for å si god jul, så ringer hun igjen i syvtiden for å si det samme. En time senere ringer hun igjen for å ønske dem en god jul. Totalt ringer hun barna syv ganger i løpet av

julekvelden. Men Mari tror ikke det er fordi hun savner dem, hun håper i hvert fall ikke at det er derfor. Hele kvelden tenker hun på moren, fordi de ikke er sammen. Hun håper moren har det bra, men når hun fortsetter å ringe blir hun irritert. Hun irriterer seg over at moren ikke lar henne være i fred med det ukompliserte og fredelige.

Irritert på henne og på meg selv for irritasjonen og skamfull på hennes vegne, for far, for farmor og farfar som ser på hverandre på *den* måten, for jeg vet hva de tenker og det er ikke hele sannheten, men resten er umulig å forklare. Jeg klarer ikke svare mer enn de aller nødvendigste ordene og stemmen min sprekker: Takk til deg også. Ja, god jul. (s. 66)

Problemet her er at Mari forstår at moren har det vanskelig, at hun er alene, men at hun ikke kan annerledes. Dermed blir hun samtidig satt i en situasjon der hun må forholde seg til sin egen mor som til en syk person, noe som ikke er det vanlige for et barn å måtte gjøre. Dette ville Kvello kalt «parentifisering» av emosjonell type (Kvello, 2015, s. 214). Selv om det ikke er morens intensjon, blir Mari nødt til å forholde seg til morens manglende impuls- og emosjonsreguleringer, som følge av et overdrevent alkoholinntak. Som nevnt i teorikapittel 3.5.1, har de fleste rusmiddelmissbrukende mødre manglende refleksjonsevne over egen oppførsel. Tatt i betraktning at Maris mor ringer syv ganger på julaften, indikerer at moren ikke har kontroll over, eller er bevisst på, de sine egne handlinger. Resultatet blir at Mari må spille den voksne, og møte moren med tålmodighet og forståelse, selv om hun innerst inne ønsker fred fra henne. Men denne hendelsen påvirker ikke forholdet Mari har til moren noe ytterligere. Og til tross for irritasjonen og flausen over moren, gleder Mari seg likevel alltid til å se henne igjen. Og hun savner henne de gangene de er fra hverandre, da er det som at alt er tilgitt.

Selv om moren drikker hver dag, blir hun ikke alltid full. Mari forteller om morens tre-glass-regel. Når hun arbeider i atelieret sitt drikker hun aldri mer enn tre glass hvitvin, og heller aldri noe annet enn hvitvin. Når moren har blitt for full, ber hun Mari gi en rapport om oppførselen hennes, fordi rusen fører til hukommelsestap. Noen ganger må hun forsikre seg om hva hun har fortalt Mari. Ifølge Kvello er manglende refleksjonsevne over egen atferd gjennomgående hos rusmiddelmissbrukende mødre (Kvello, 2015, s. 349). Selv om moren til Mari er opptatt av å vite hvordan hun har oppført seg, er hun likevel avhengig av at Mari forteller henne om det, fordi hun ikke er i stand til å huske noe selv. Romanen viser her at Mari får i oppdrag å bli morens ego, noe som overskrider det man kan vente seg av et barn.

Men hvordan preger dette Maris selvutvikling? Det er ifølge Winnicott påfallende at barn vokser opp under trygge omgivelser, for at de skal kunne utvikle et ego, altså et «True Self» (Winnicott, 1956, s. 304). Dersom moren ikke innfrir de forventningene som er lagt til grunn, vil konsekvensene ramme barnet hardest mulig, og det vil leve i en forfalsket tilværelse, i det han kaller «False Self» (s. 304). Det er med andre ord påfallende at Mari ikke tar direkte skader av morens oppførsel, ellers vil hun aldri leve et autentisk liv. Det interessante med situasjonen fremlagt ovenfor er at moren ikke spør hvordan Mari har opplevd situasjonen, men kun hvordan Mari har oppfattet moren som full. Dette viser at moren innerst inne faktisk er engstelig for måten hun fremtrer når hun er beruset, enn hvordan datteren har opplevd det å se moren sin full. Når moren ikke vet hvordan Mari har det, vil hun heller ikke være i stand til å innfri de behovene datteren angivelig har for å skape seg en selvstendig identitet – altså «True Self». Således lærer Mari kun å hjelpe moren sin til å bli bedre versjon av seg selv, fremfor å utfolde den hun vil, eller ønsker, å være. I tråd med Winnicotts teori kommer Mari til å leve i morens skygge resten av livet, med mindre det destruktive mønsteret mellom henne og moren opphører (Winnicott, 1965, s. 147).

Et annet moment er at morens rusavhengighet har konsekvenser for Maris forhold til andre. Moren har for eksempel en tendens til å sende unnskyldningsbrev til venner og bekjente etter en fuktig natt, fordi hun ikke husker hva hun har sagt eller gjort. Som man kan forstå ut fra det Kvello skriver, resulterer et overdrevent alkoholkonsum til manglende refleksjonsevne over egne handlinger, eller oppførsel (Kvello, 2015, s. 349) . Mari blir så nødt til å forholde seg til dem det har gått utover.

Både Mari og Bror tvinges inn i en rolle der de forsøker å skjule det som skjer med moren overfor andre. Når de er ute blant folk får moren ofte oppmerksomhet. Hun vitser og spøker om alkohol. Hun forteller historier som i ettertid er blitt morsomme, når hendelsen ikke ligger like tett opp på nåtiden og alt fremdeles er sårt. Bror passer nøkler, lommebok, leppestiften og følger etter henne, noen ganger drar han i genseren hennes. Hun sier det samme til han: «Om jeg driter meg ut, har det ingenting med deg å gjøre. Det må du huske. At jeg ikke er deg, at du ikke er ansvarlig for mine dumheter. [...] Si til alle: Mora mi drikker, jeg hater henne!» (Hjorth, 2000, s. 35). Noen ganger ler de av drikkingen hennes, men hovedsakelig av henne. De viser henne hvordan hun oppfører seg, hvordan hun konsentrerer seg for å få glasset til å treffe leppene. Moren ler hemningsløst av dem.

Brors handlinger kan forstås i lys av Kvellos begrep «parentifisering» av praktisk type. Her er det ikke Mari, men Bror som blir på en måte morens barnevakt, og han passer på nødvendige gjenstander som lommebok og nøkler. I tillegg følger han etter henne, som kan tydes på to forskjellige måter. Enten er han redd for å bli forlatt, eller så følger han etter henne for å hindre henne i å gjøre noe dumt, eller skade seg. Når Kvello snakker om «parentifisering» av praktisk type omhandler dette blant annet barnepass av sine egne søsken (Kvello, 2015, s. 214). Slik faller ikke Brors oppførsel under denne underkategorien av «parentifisering», men ligger sterkt opp under likevel. Forskjellen er at han ikke passer på et søsken, men sin egen mor. Denne skjevfordelingen er ikke bare en ansvarsfraskrivelse fra morens side, men barna blir på et vis morens ansvarsperson.

Fordi Mari kjenner moren best er det også hun som ser rusen først. Først studerer hun moren, så menneskene omkring henne. Dette er for å se om de har forstått det, at hun er full. Mari vet at noen leter etter noen å ergre seg over, særlig mennesker som moren hennes, «[E]n middelaldrende beruset, en middelaldrende full kvinne, en mor, det er sjeldent, det er alvorlig, et dyr!» (Hjorth, 2000, s. 36). Moren viser noe som ikke kan tåles, men står i det. Hun smiler når hun betaler den store barregningen, fordi det er den verste hevnen til alle de dømmende blikkene. For Mari ligger det en slags trøst i at moren ikke sitter alene i hotellbarene og drikker, eller på vei til og fra alt. Hun sier at hadde hun sett ulykkelig ut ville det vært annerledes, kanskje ville hun forbarme seg over henne. Det er ikke et ønske for Mari å være morens mor, og hun blir glad og lettet når hun ser at moren klarer seg uansett.

4.2.2 Den manglende tilliten

Det er særlig en hendelse som utmerker seg i Mari sitt liv, som kommer til å forme hennes senere syn på morens forhold til alkohol, og håndteringen av den.

En gang skrek jeg at jeg hatet henne, jeg smelte med dørene og gråt. Jeg hadde vært hos Merete og mor hadde lovet å hente meg. Hun kjørte bil og lovet å være hjemme før tolv og å hente meg, kvart på tolv i krysset. Jeg sto i krysset kvart på tolv, men mor kom ikke. Jeg ventet i over en time i mørket, så løp jeg hjem, jeg var redd hele veien. Da hun kom, like etter meg i en taxi, var hun drita og jeg skrek at jeg hatet henne. (Hjorth, 2000, s. 49)

Hele to ganger presiserer Mari at moren har lovet å hente henne, som igjen tyder på at moren er upålitelig, og ikke til å stole på. Det faktum at Mari opplever moren som upålitelig er ikke

et ukjent fenomen blant barn av rusmiddelmissbrukende foreldre, formidler Kvello. Han skriver at barn som vokser opp med foreldre som misbruker alkohol opplever foreldrene som uforutsigbare, upålitelig og ulogiske i grensettingene. Kvello hevder at årsaken til dette «bunner blant annet i at mange foreldre med rusmiddelmissbruk har alvorlige psykiske lidelser som kan forverres under rus og over tid på grunn av de konsekvensene rusmiddelmissbruket har på hormonsystemet og hjernen» (Kvello, 2015, s. 349). Det er kjent for Mari at moren har hatt en vanskelig barndom, og hun har fortalt at det er derfor hun drikker. Det blir likevel problematisk når moren drikker for å døyve sin egen smerte, men ender opp med påføre barna engstelse og bekymringer.

Denne hendelsen blir imidlertid ikke stående som unik, i den forstand at hun har brutt løfter tidligere, men mer som en bekreftelse på at alkoholen kontrollerer moren. Den fikk moren til å etterlate Mari alene og livredd i mørket. Dagen etter kommer moren angrende inn, og sier til Mari at hun ikke forstår seg selv, og hvorfor hun gjør slike ting. Når Mari forteller om venninner som drikker seg full, men at hun ikke klarer å forstå dem, sier moren at det gjør hun. Antagelig ville venninnen til Mari bort, slik hun ville bort da hun var på Maris alder. Og slik hun vil bort nå – men ikke bort fra de hun er glad i, slik som Mari.

Også innad i familien, og vennekretsen, er morens alkoholisme synlig. Moren søler rødvin på en genser Mari har lånt av kusina, og den er ødelagt, umulig å vaske ren igjen. Mari får et spørsmål av fetteren sin, Niklas: «Hva slags mor har du egentlig?» (Hjorth, 2000, s. 58). Hun forteller det til moren sin, som svarer at det var vondt å høre at Mari hadde opplevd dette, men minnet henne på at de to ikke er én. Men nok en gang beviser moren at hun ikke er til å stole på.

Niklas sitt spørsmål fortsetter å kverne i hodet til Mari, men hun kommer ikke med noe svar. For hva slags mor har hun egentlig? Hun tenker over de gangene hun har kommet hjem fra faren, hvor moren har vært etterlatt til seg selv hele helgen. I entréen ligger vesken og skoene hennes, i sengen ligger hun – fullt påkledd. For Mari blir det vanskelig å etterlate hendelser som skjer i hjemmet, når hun er med andre. Når hun drar på skolen dagen etter er det tungt å le med de andre, lettheten kommer ikke til henne på samme måte som hos klassekameratene. Hun klarer ikke oppføre seg som de andre, de som har spist frokost med foreldrene sine.

Mari klager aldri over moren sin, men hun er ofte redd og bekymret. Ikke for hva hun kan finne på å gjøre mot barna, men mot seg selv. Men Mari tillater seg aldri å kjenne på den vonde følelsen av å ha en alkoholisert mor. Hun vil ikke gråte, for det er selvmedlidende. Ofte trøster hun seg med at det kunne vært verre, for det finnes voldsutøvende foreldre, og det er verre å ha en mor som slår enn en mor som drikker. Men det blir krevende når også vennene blir en del av den vanskelige hverdagen. Moren lover at hun ikke skal drikke når Mari har overnattingsbesøk, men hun holder det aldri. De ler når moren bruker ord som «rus», «bakrus» og «full», fordi de ikke er en del av vokabularet hjemme. Mari pleide å si til moren «ikke ta en sånn øl eller vin eller sånn», for å hindre enda en skuffelse, men det holdt ikke (s. 33). Nå har hun sluttet å si det, og Bror har tatt over den rollen. Moren bryter alle løftene, og han blir sint. Nå har moren sluttet å si «jeg skal aldri gjøre det igjen». Det oppstår en ambivalent følelse når Mari er den som må sørge for at moren skal oppføre seg. Det er åpenbart at Mari tar på seg en form for forsørgerrolle, men at hun egentlig ikke ønsker det selv.

Moren sier at når man er beruset oppnår man en form for opphøyelse, mennesket går i oppløsning og bryter ut av sitt eget skinn. Hun sier at «[...] den som ikke blir full, som ikke tør å bli full, er ikke til å stole på» (Hjorth, 2000, s. 60). Problemet er kanskje at moren her snur saken på hodet? For ofte er det, som vi har sett, den som blir full som ikke er til å stole på.

4.2.4 Hvorfor drikker moren? Selvmedisinering og traumebehandling

Mari forteller, at allerede fra da moren var ung kunne familien forutse at hun hadde anlegg for å bli et offer for alkoholen. Derfor skremte de henne vekk fra den, og hun drakk ikke før hun ble atten år gammel. I det øyeblikket, forteller Mari, visste moren at det var *dette* hun trengte i livet. Og siden har hun drukket. Moren snakker om alkoholen som et bedøvelsesmiddel. Den bedøver henne på samme måte som bedøvelsen hos tannlegen bedøver munnen. Man blir nummen og velbehaget stiger, som når man tar en røyk og munnen blir lett bedøvd.

Ifølge Kvello sliter mange rusmiddelmissbrukere med traumer. Sammenhengen ligger i at personer som har opplevd omsorgssvikt i oppveksten, tyr til alkohol eller sterkere rusmidler som en måte å flykte unna hverdagen. Dette er en form for selvmedisinering, hevder Kvello (2015, s. 342). Det blir imidlertid svært problematisk når rusmiddelmissbrukende foreldre,

særlig mødre, kan skape depresjon og angst hos sine egne barn. Statistisk sett er det en reell fare for at disse barna selv vil ty til rusmidler, for å døyve egen smerte som har oppstått i oppveksten. Moren er åpen mot Mari om traumene og lidelsene fra barndommen, selv om hun aldri forteller hva som har utløst de. Konsekvensene for Mari kan bli at hun selv kan ty til alkohol som selvmedisinering, dersom oppveksten er traumefremkallende. Kvello hevder alkoholismen således blir genetisk betinget, og at barna er fanget i en ond sirkel.

Selv om Mari er vant med å forhold seg til alkohol, er det likevel et alvorlig tema for henne. Og hun finner det ofte ukomfortabelt at alkoholen både er en implisitt del av familien, men også offentligheten. Når moren møter gamle bekjente skjemmes hun ikke av drikkevanene sine. Morens gamle barndomsvenninne var bekymret fordi mannen drakk, hver fredag og lørdag. Da svarte moren til Mari at hun også drakk, hver fredag og lørdag, og på søndag, mandag, tirsdag, onsdag, og torsdag. Mari mener at moren kun vil sjokkere, og være spesiell. Men moren innrømmer at noen har konfrontert henne: «tenker du ikke på barna?» (Hjorth, 2000, s. 87). Hun svarer at hun selvsagt tenker på barna, og at hun bekymrer seg for dem. Hun lider dermed dobbelt – både for seg selv, og for barna som lider av hennes lidelse. Hun forklarer Mari at det er derfor hun drikker. Hjernen hennes er overopphetet, men ved hjelp av drikken blir tankene langsomt redusert til to.

Det blir imidlertid svært problematisk når moren indirekte gir barna noe av skylden for sin egen alkoholisme. Denne formen for ansvarsfraskrivelse kan leses i lys av Beauvoirs teori, om at mødre ofte kler seg i offerets skikkelse, når hun oppgir privatliv i forbindelse med morsrollen (Beauvoir, 2000, s. 609). Frihetsberøvelsen resulterer i eksistensiell lidelse, og fordi barna er roten til denne berøvelsen bruker hun lidelsen for å straffe dem. Det overnevnte sitatet indikerer at moren har en innskrenket livstilværelse, fordi hun må ta hensyn til barna i større grad enn seg selv. Dersom hun ikke hadde vært mor, men fremdeles hadde hatt et rusproblem, ville ikke lidelsen gått utover noen andre enn seg selv. Nå må hun derimot lide dobbelt – for seg selv, og for barna.

Det kommer tydelig frem at morens forhold til fortiden har lagt føringer for den fungerende omsorgsutøvelsen. Mari forstår at moren lider av traumer, forårsaket av en eller flere hendelser som fant sted i barndommen, men hun vet bare ikke hva. For å håndtere traumene og lidelsen går moren i psykoanalyse, som en supplerende behandlingsform ved siden av alkoholen. Moren har som intensjon å bruke psykoanalysen, og alkoholen for å holde

traumene i sjakk, for ikke å involvere barna. Men presentert via flere eksempler fra romanen, kommer det tydelig frem at å hindre en slik involvering er uunngåelig. Jeg mener det er interessant å lese morens barndomsopplevelser i lys av Beauvoirs teori om fordommer knyttet opp til moderskapet. Hun forkaster forestillingen om at enhver kvinne er egnet som mor, og kritiserer samtidig fellesskapets dobbeltblikk på kvinnen (s. 618). På den ene siden er hun uegnet til å bekle viktige arbeidsstillinger, men hun kvalifiserer seg til en av livets vanskeligste og viktigste roller – nemlig forsørger- og oppdragelsesrollen. Dette er feilaktig, hevder Beauvoir, og ved et psykoanalytisk blikk på morsrollen konstaterer hun at mødrenes egen barndom er avgjørende for moren hun er, eller blir.⁵⁴ Ifølge Beauvoir er kompleks, tvangstanker og nevroser genetisk betinget. Mødre som sliter med psykiske plager, forårsaket i barndommen, vil videreføre sin egen smerte til barna.

4.2.5 Morens venner og kjærester: rus fører med seg mer rus, og vold

Av og til tenker Mari at det hadde hjulpet om moren traff en mann. En sterk, ordentlig og alminnelig mann. Mari forteller at moren har fått en ny venn, som hun kaller «innbilt Vannmann». Og de har særlig én ting til felles: kjærlighet til alkohol. Moren hevder, at det er viktig at man er sammen med noen som har kommet like langt inn i alkoholismen som en selv (Hjorth, 2000, s. 78). Fordi de begge drikker, krangler de også ofte. Rusen skaper forvirringer. Det som ofte starter som hyggelige fester og byturer, eskalerer til store krangler. Mari og Bror føler seg utrygge når Vannmannens beruselse går over i et sinne mot moren. Han fremstår som uforutsigbar og blendet av hat, og sjalusi. De er redde for hva han kan gjøre mot moren, og de er redde for han.

Det har hendt at han har knust ting, tatt henne i skuldrene og ristet henne, det ser ut som om han vil slå eller slåss med henne, han er drita og vet ikke hva han kan gjøre. Du kan ikke behandle meg sånn! skriker han, dytter henne mot veggen, vi har våknet, åpner dørene og følger med for at det ikke skal skje noe forferdelig. [...] Det har hendt vi har dyttet ham ut og ringt etter taxi. Det har hendt han har tatt den, men også at han ikke har tatt den og blir liggende nede hos henne sammen med henne i sengen og er engstelige for hvor han er og hva

⁵⁴ Også Kvello hevder foreldres barndom og oppvekst er avgjørende for hvilken type forelder man blir, og at personer som opplevde omsorgssvikt i barndommen, er sannsynlig å utøve omsorgssvikt mot egne barn. Jeg henviser til kapittel 3.5.1 lenger opp i oppgaven.

han kan finne på. Det hendte en gang Bror ringte politiet og de hentet ham, jeg hadde dyttet ham ut og låst døra, han sjanglet omkring i hagen. (s. 80-81)

Moren fortsetter å tilgi ham, og Mari blir skuffet over henne – igjen. Dette merker moren, og hun forteller Mari at hun har en grense. Likevel ser det ut til at barnas grenser ikke blir vurdert, eller snakket om. Det er ikke uvanlig at rus og (partner)vold forekommer i samband med hverandre. Ifølge Kvello opptrer rusmiddelmissbruk sammen med for eksempel vold, og særlig overfor familiemedlemmer (Kvello, 2015, s. 347).⁵⁵ Han påpeker at det er hyppigere forekomster av rusmiddelmissbruk hos dem som er voldelige, enn det er voldsbruk blant rusmiddelmissbrukere. Slik å forstå er det ikke rusen alene som gjør personen voldelig, men den kan i visse tilfeller være en utløsende faktor. I tillegg utspiller slike hendelser seg ofte innad i familien, og er dermed rettet mot familiemedlemmer. Likevel oppfører ikke moren seg som et typisk voldsoffer. For også hun kan bli aggressiv og voldelig når hun drikker. Mari forteller at moren og Vannmannen slåss i buskene. «Vil du slåss, jeg kan godt slåss, sier hun og åpner døra for at de skal slåss ute så vi ikke hører dem» (Hjorth, 2000, s. 80). Men selv om vold og rus ofte oppstår i forbindelse med hverandre, yter ikke moren vold mot barna.

I tillegg er ikke Mari begeistret for vennene til moren. Hun mener de har dårlig innflytelse, mye fordi de drikker like mye som henne. Hun gjør sitt for å hindre alkoholismen i å vokse, slik som å kaste visittkortene dagen derpå. Ifølge Mari kan ikke moren bli bedre om hun fortsetter å være med vennene sine, særlig de som drikker like mye som henne selv. For det er faktisk venner som i stor grad påvirker forholdet mange har til rus, ifølge Kvello. Det finnes ifølge han en parallell mellom rusmiddelmissbruk og vennene man har, og trekker frem miljøet personen er knyttet til som den største risikofaktoren i forbindelse med rusmiddelbruk- og misbruk (Kvello, 2015, s. 343). Opptil flere ganger i romanen har det blitt gjort tydelig at morens venner drikker like mye som henne selv. Fordi venner ofte har de samme holdningene til og forbruk av rusmidler, fungerer de ofte som enten en beskyttelsesfaktor eller en risikofaktor for utvikling av rusmiddelmissbruk, hevder Kvello (s. 343). Men moren til Mari fortsetter å si at det ikke er Maris bekymringer å ha, for de to er ikke én person. I lys av Kvellos fremlagte fakta om helse og rus, er det ingen grunn til å bagatellisere Maris

⁵⁵ I dette avsnittet bruker Kvello begrepene «alkoholmissbruk» og «rusmiddelmissbruk» vekslende. Når jeg oppsummerer hans teori, forholder jeg meg til begrepet «rusmiddelmissbruker», fordi det fremstår mer oversiktlig da begrepet dekker begrepet «alkoholmissbruker».

bekymringer, fordi det viser at de faktisk er reelle. Når moren likevel forteller Mari om å slutte og bekymre seg, oppfattes dette som en bagatellisering av datterens bekymringer.

4.3 Er dette bare mitt problem? Maris forsøk på å forstå graden av omsorgssvikt

Winnicott vektlegger autenticitet og identitet i sine teorier – så vel for moren, som for barnet. Ifølge han er det viktig at moren ikke mister seg selv til morsrollen, og strever etter det uopnåelige, nemlig perfektjon. En kvinne skal ikke nødvendigvis endre seg, kun fordi hun har blitt en mor. Winnicott mener det er viktig at hun tillater seg å kjenne på nedstemthet, med forbehold om at hun fremdeles er en «god nok mor» (Winnicott, 1994). Som nevnt i teorigapittel 3.3 karakteriserer Winnicott denne moren som forståelsesfull og hengiven, men hun har også et ansvar om å skape et trygt miljø for barnet. Barn er avhengig av trygge omgivelser, for å skape «True Self», hevder Winnicott (s. 145). Det første steget mot trygghet er gjennom forståelse fra moren. Dersom moren ikke er i stand til dette, vil barnet leve i en forfalsket tilværelse. Paradoksalt nok vokser Mari opp under utrygt miljø, nettopp fordi moren tillater seg å kjenne på nedstemtheten, og for å takle en slik anerkjennelse tyr hun til rusmiddelet alkohol. Det er dermed interessant å merke seg om Winnicott ville kategorisert moren til Mari som en «god nok mor», eller ikke. Når Mari uttrykker frustrasjon, sinne eller engstelse over morens alkoholbruk, møter moren henne med forståelse. Men forståelsen alene er ikke nok, og Mari savner handling fra morens side.

Mari begynner gradvis å forstå at det finnes flere av den typen mødre i verden – altså mødre som drikker. Det er en kollektiv tilstand og levemåte, blant mennesker på tvers av by- og landegrenser. Hun sier de kjenner hverandre igjen når blikkene møtes, eller i tørsten (Hjorth, 2000, s. 96). De snakker samme språk, som også Mari har lært seg, men hun vil aldri ta eierskap over det. Noen ganger sitter hun sammen med moren, som har venninner på besøk. De blir beruset og snakker om livet. Alle sammen drikker, ofte. Og alle sammen har til felles at de er tynget av en vanskelig barndom. Selv om Mari alltid gir moren en ny sjansen, er hun innerst inne redd for å bli som henne. Dette er også årsaken til at hun er bevisst på å ikke ta til seg «språket», den kodevekslingen moren har med vennene sine. Men det er likevel en nysgjerrighet til stede hos Mari, som trigger grensene hun setter for seg selv. En dag smaker hun på vinen, etter oppfordring fra moren, og hun angrer hun umiddelbart. Nå var skillet mellom moren og henne visket ut, og det hun hadde lovet seg selv skulle være den største

forskjellen, ble noe de to i et lite øyeblikk delte. Maris handling kan tolkes i lys av Richs utgreiing om begrepet «matrophobia», som innebærer kvinnens indre splittelse. På den ene siden ønsker datteren total frigjøring fra sin egen mor, men på den andre siden kjenner hun en dragning til henne (Rich, 1976, s. 237).

“Matrophobia” [...] is the fear not of one’s mother or of motherhood but of *becoming one’s mother*. [...] But where a other is hated to the point of matrophobia there may also be a deep underlying pull toward her, a dread that if one relaxes one’s guard one will identify with her completely. (s. 237)

Når Mari bevisst unnlater å lære seg «språket» setter hun en grense for mye hun skal involvere seg med moren, og hennes miljø. Slik Rich hevder de fleste døtre gjør, er Mari bevisst på at hun hele tiden må være på vakt mot den dragningen hun kjenner til moren. Konsekvensene vil være at hun blir fanget i symbiosen, og uten en videre identitet enn den moren har formet.

På skolen leser klassen til Mari om Carol, som har en alkoholisert mor. Hun er full i konfirmasjoner, julaftener, og syttende mai. Hun ødelegger datterens bursdag, fordi hun blir full og skjemmer seg ut. Alle i klassen synes synd på Carol, bortsett fra Mari. Hun lurer på om disse merkedagene er det største å glede seg til, om moren ikke blir full. Klassen mener ja, men Mari mener nei (Hjorth, 2000, s. 100). Begynner hun å forakte det moren forakter? Som nevnt er moren til Mari et typisk anti-menneske, en såkalt djevelens advokat, som mener eller argumenterer for det motsatte. Det kan hende at klassediskusjonen om Carols oppvekst med en alkoholisert mor, påvirker Maris blikk på sin egen situasjon, men at hun er for påvirket av moren. Mari uttrykker ofte fortvilelse, fordi hun ikke vet hva som er hennes egne tanker, og hva som kun er en videreføring av moren. Når klassen er overens med at det er synd på Carol, er det imidlertid ikke urimelig å forestille seg at Mari sakte, men sikkert forstår at situasjonen hjemme er mer eller mindre tvilsom. Dette blir imidlertid vanskelig å resonnerer seg frem til når moren ofte tar selvkritikk for egne handlinger. Ved å gjør dette skiller hun seg fra Beauvoirs beskrivelser av moren som en tyrannisk hersker. Denne moren bruker sine lidelser som våpen mot barnet, for å vekke skyldfølelse (Beauvoir, 2000, s. 609). Moren i romanen er klar på at hun ikke vil legge sine lidelser på barna, og oppmuntrer Mari til å distansere seg fra henne, slik at hun selv kan reflektere over eget følelsesregister. Men for Mari kan dette bli vanskelig når hun ser hvor mye moren lider.

Mye av årsaken til at omsorgssvikt, i forbindelse med rusproblemer, kan være vanskelig å avdekke har ikke sjeldent en sammenheng med det etablerte bildet som eksisterer i dagens samfunn. Kvello hevder at fellesskapet har visse forventninger knyttet til rusmiddelmissbrukerens opptreden utad, men at disse fordommene ikke er overens med realiteten. For selv personer som ytre sett virker vellykkede kan lide av alvorlig rusmiddelmissbruk, hevder han. Betydningen av slike endringer er at hovedgruppen av rusmiddelmissbrukere utvider seg, og stadig flere går under radaren til barnevernet. Ifølge Kvello blir det vanskeligere å avdekke omsorgssvikt fordi det ikke er «[...] uvanlig å jobbe med rusmiddelmissbruk og dårlig barneomsorg hos godt utdannede personer som bekler gode stillinger, eller unge rusmiddelmissbrukere som vet å kle seg flott, og som f.eks. er aktive bloggere og virker ganske upåfallende i første omgang» (Kvello, 2015, s. 348-349). Dette kan være en av flere indikatorer på den manglende konfrontasjonen fra både privatpersoner, men også offentlige instanser, slik som lærerne på skolen til Mari.

Det er ofte forventninger knyttet til ikke bare hvordan personer med rusproblemer kler seg, men også oppfører seg, og hvilken yrkestittel de besitter. Kvello påpeker også at typiske hjem med rusmiddelmissbrukende omsorgspersoner er kalde boliger med vond lukt, gardiner trukket for osv (s. 348). Ingen av disse karakteristikkene passer til Maris mor, eller hjemmet hun bor i. Døren er alltid åpen for venner og bekjente, og moren er svært opptatt av at alt skal være rent og ordentlig.

Fordi moren til Mari ikke passer inn i den stereotypiske oppfatningen av en rusmiddelmissbruker, er det heller ingen som stiller spørsmål til hvordan de har det hjemme. Det har hendt at politiet har kommet hjem til familien, fordi moren og kjæresten er fulle og krangler.

Jeg lurer på om det står noe sted. Politibetjentene skriver ned, før de går av vakt, hva de har gjort i løpet av natten, hvor de har vært hen. Eller sa det på politiradioen, som det er mange som hører på. Og om barnevernet vet det. Og om det hadde skjedd for lenge siden, da vi var mindre? Det er så lite som skal til. Og de er, virker det som når jeg leser om dem i avisen, mer opptatt av hvordan foreldrene lever, en hvordan de har det med barna, hvordan barna har det. Det er godt det ikke skjedde da vi var små, da vi var mindre. (Hjorth, 2000, s. 83)

Dette sitatet er særlig interessant, fordi dette er første gang Mari kritiserer samfunnet for manglende handlekraft. Hun har et splittet syn på politiets håndtering av saken. På den ene siden er hun bekymret for ringvirkningene politiets involvering vil medføre. Dersom barnevernet blir kontakten vil det bli opprettet sak om Maris situasjon, og på den måten vil den vanskelige barndommen alltid eksistere – fordi den er skrevet ned. På den andre siden er hun kritisk til at politiet faktisk ikke kontakter barnevernet overhodet. Hun spør seg selv om det ville vært annerledes om de var yngre. Mari forteller at det er større opptatthet av foreldrene, og hvordan de lever, og hun etterlyser mer omtanke for barna. Når hun uttrykker lettelse over at hendelsen ikke fant sted da hun var yngre, er hun samtidig med på å bekrefte skepsisen mot politiet. Hun har ikke tiltro til at barnevernet faktisk kom til å bli kontaktet, fordi barn ofte har en tendens til å bli glemt, eller nedprioritert.

Mari kunne skrevet om hvem som helst, men hun valgte moren. Hun kunne også skrevet om hva som helst, men hun valgte alkoholen. Oppveksthistorien er ikke bare en fortelling om moren, men en måte for Mari å forstå henne. Når hun forteller om hendelser som har skjedd tidligere gir dette henne muligheten til å forstå hvorfor moren gjorde som hun gjorde. Mari tolker tidligere hendelser fra et nåtidsperspektiv. Selv om moren aldri forteller Mari hva som har forårsaket den lidelsen hun opplever, vet Mari at alkoholen svekker den uutholdelige følelsen moren kjenner på. Fordi Mari ikke er redd for å stille moren spørsmål, får hun også svar på mange av de vanskelige tingene. Da hun før trodde moren drakk for å slippe og leve, forstår Mari at hun drikker for det motsatte – hun drikker for å overleve. Alkoholen hindrer lidelsen, men hva som har forårsaket lidelsen i utgangspunktet vet ikke Mari. Det eneste hun er klar over er at det har oppstått i barndommen.

4.4 Utviklingen av Maris forhold til morens drikking

Det er helt opplagt at Mari blir nødt til å forholde seg til alkoholisme. Og som vi har sett frem til nå er mange av konsekvensene av morens alkoholisme av den art, at de går utover Maris liv, fordi hun tidlig må overta en morsrolle. Spørsmålet er imidlertid om denne ansvarliggjøringen av barnet bare har negative konsekvenser, slik Kvello ser ut til å tenke? Eller kan man også forstå ansvarliggjøringen som en modning hos barnet i en mer positiv forstand? Uansett hvordan man velger å tolke det, er det helt opplagt at Mari sliter med å forstå moren, at moren er blitt et prosjekt for henne.

4.4.1 Fra redsel til bekymring

På et tidspunkt slår Mari opp i legeboken, men hun synes ikke moren ligner på det hun finner under «alkoholisme» – den typiske alkoholikeren. For eksempel drikker hun ikke sprit, og drikkingen påvirker ikke økonomien i en negativ forstand. Hun leser at det er vanlig å ha dårlig fysisk helse, men moren hennes løper turer i skogen, og går lange skiturer. Det blir derfor vanskelig for Mari å skulle plassere moren sin i en passende boks. Hun slår opp i legeboken for å finne en slags fasit på hvem moren egentlig er. Er hun en alkoholiker? Nei, fordi hun tjener penger, og er ansvarlig. Ja, fordi hun faktisk er avhengig av alkohol, og den påvirker hennes psykiske helse. Heller ikke i legebøkene får Mari svar på hvem moren er.

Maris liv er preget av mye redsel og bekymringer. Da hun var yngre var hun redd for morens pust, men hun har vennet seg til det. En stadig hyppigere, men ufrivillig, eksponering av alkoholen er med på normalisere det anstrengte forholdet til rusmiddelet. Desto eldre Mari ble, desto høyere ble toleransen for morens drikking. Når moren lager hjemmelaget vin oser huset av den alkoholdige duften. Hun hjelper til med å stikke flaskene, og suger i seg vin gjennom sugerøret, hele munnen blir fylt. De tilsølende tekstilene og tomme glassene er også med å normalisere situasjonen hjemme. Fordi moren av og til sovner med vinglasset i hånden, har de byttet alle fargene i huset ut med varme farger – som vinrødt, flaskegrønt og mørkeblått, for å skjule de røde flekkene som langsomt blir blålige. Alt rundt Mari er påvirket av morens alkoholforbruk. Hun er fortrolig med lyden av champagnekorken som spretter forsiktig, eller den klukkende lyden av rødvin som helles over i glass. Dette ser imidlertid ikke ut til å plage Mari.

Selv om redselen hos Mari avtok med årene, gikk de gradvis over i bekymringer. Mange av bekymringene hennes baserer seg nå på morens forhold til seg selv, men også til alkoholen. Og hun spør ofte seg selv om det hadde vært enklere å godta alkoholismen dersom moren var mislykket, svak, og engstelig. Hvis det var sånn at hun hadde behov for å beroliges, eller kanskje legge seg. Men hun er selvstendig, hun arbeider, og har en inntekt. Hun er opptatt av å ta vare på seg selv, for hun spiser sunt, går på ski, og løper. Hun presiserer at hun ikke klager på den stakkarslig, kjære moren sin, men observerer henne (Hjorth, 2000, s. 27). Moren får bestillinger på maleriene sine, og betaler regninger. Hun vasker og reparerer huset. Det hjelper Mari å tenke på dette, og de verste tankene avtar. Med andre ord beroliger det Mari, fordi moren ordner opp i det som også angår henne selv. Dersom morens alkoholisme

skulle forverre seg, slik at hun ikke lenger betaler regninger, vasker og reparerer, eller handler inn mat, vil det få fatale konsekvenser for Mari på et annet plan. For eksempel vil det bli mer synlig for offentligheten at Mari har en mor som drikker.

Det er ikke uvanlig at barn av rusmiddelmissbrukende omsorgspersoner, kjenner på denne typen angst, hevder Øyvind Kvello (Kvello, 2015, s. 341). Disse barna opplever å vokse opp under usunne psykososiale forhold. I tillegg skaper rusmiddelmissbrukende mødre i større grad depresjon og angstlidelser hos barnet (s. 349). Dette legitimerer imidlertid ikke bekymringene til Mari, men hun forsøker å ikke la de overkjøre henne. Selv om Mari prøver å ha et relativt positivt syn på situasjonen, er hun likevel plaget med morens forhold til alkohol. Når hun i tillegg finner det vanskelig å plassere moren under en spesifikk definisjon har hun ikke noe håndfast å forholde seg til. Det er deler av moren som er typisk for en alkoholiker, men på den andre siden er hun samtidig langt ifra det.

Selv om moren ikke er plaget med fysiske helseskader nå, betyr ikke det at hun ikke kan bli det. Mari er redd moren skal få skrumplever, eller fettlever. Hun leser om leverens funksjon, om hvordan den nøytraliserer giften, alkoholen. Leveren til de som drikker hver dag får aldri hvile, og hvis den skulle kollapse ville det vært livsfarlig. Hun er redd for at moren skal få akutt leverforgiftning, og med god grunn. Ifølge Kvello øker risikoen for organsykdommer hos voksne, som har et daglig alkoholinntak på omkring 2-3 alkoholenheter. Eksempler på organsykdommer som kan forekomme av overdrevent alkoholinntak er «[...] lidelser på hjernen og nervesystemet, leversykdommer, økning av blodtrykket og kreft i fordøyelsesorganene» (s. 339). Dette viser at Maris bekymring omkring morens helse er reell. Likevel er Mari kun et barn, det er bekymringsverdig at barndommen og oppveksten skal preges av engstelser av slik grad.

Men Mari bekymrer seg ikke for bare organsvikt.

Hun sier hun ikke dør av men overlever av vinen og sier at da legen åpnet kollegaen for å se om tykktarmskreften hadde spredt seg, var leveren helt fin, stordrikkeren! De ringte hverandre og skålte: Leveren er helt fin! Nå er han død. Vennene hennes dør. [...] Ulykker. At hun ikke skal komme seg hjem når hun har vært ute, ramler om i entreen og kan ikke gjøre rede for seg, at hun kan bli ranet, voldtatt, drept, miste pengene, nøklene sine, bli påkjørt, hun snubler ut av taxiene og om morgenen ligger lommeboken, visakortet på trappen. (Hjorth, 2000, s. 29)

Som påpekt tidligere er ikke slike bekymringer – som i eksempelet ovenfor – en normalitet hos verken barn eller tenåringer. Man kan imidlertid se en gradvis holdningsendring hos Mari i romanens historieførløp. I begynnelsen, da hun var yngre, var hun mest redd for selve alkoholen. Hun ble blant annet skremt av morens pust. Senere endret redselen form til bekymring. Nå omhandler bekymringene alkoholens helseskadelige ringvirkninger, og morens oppførsel i ruspåvirket tilstand. Misbruket har også fått henne til å tenke på flere aspekter ved livet, som at hun selv skal bli mor en dag. Disse tankene frembringer en ambivalens om forholdet til moren.

Når jeg får barn, hadde jeg tenkt, skulle de møte henne og hun skulle være det motsatte for dem. Men om hun ikke finnes, hvem skal være det motsatte, som må finnes. Forsto plutselig hvor stor plass hun har i tankene mine om alt som skal skje meg. Hadde allerede bestemt barna mine ikke skulle sove hos henne alene om natten i tilfelle hun ble full og kunne komme til å skremme dem. At de ikke skulle være der hvis vannmannen var der for at han kunne bli full og rasende og krangle med henne. At de kunne være på besøk og være sammen med henne i hagen, i atelieret, at hun kunne lese for dem som hun har lest for meg, om tømmer, om Cordoba, ta dem med i teateret slik hun tok meg med i teateret. (s. 125)

Mot slutten av romanen endrer Maris holdninger seg fra bekymring til annerkjennelse, og hun omfavner morens positive sider, slik som de ukonvensjonelle tankene og idéene. Det er som at hun i selve skriveøyeblikket husker de gode stundene, og opplevelsene de deler. Forholdet mellom Mari og moren utvikler seg ikke slik Beauvoir forutsetter et mor-datter-forhold vil gjøre. Ifølge henne vil forholdet komplisere seg etter hvert som datteren blir eldre, fordi hun ønsker å erklære sin selvstendighet fra moren (Beauvoir, 2000, s. 613). Denne brytningen tar moren svært hardt og tolker det som en utakknemlighet fra datterens side. Hun responderer ved å undertrykke datterens vilje, for det er uutholdelig at hennes dobbeltgjenger blir «en annen» (s. 613).⁵⁶ Moren som Beauvoir presenterer er ikke overens med den moren vi finner i romanen. Selv om Mari har hatt problemer med å skille sine egne tanker fra morens, har hun alltid blitt oppmuntret til selvstendighet.

⁵⁶ Den makten mannen har overfor en kvinne, er den samme makten som moren kjenner på overfor sine barn. Når barna dermed tar avstand fra henne, eller distanserer seg, må hun gi avkall på sin autoritære stilling. «Hun er dobbelt sjalu: på verden som tar datteren fra henne og på datteren som ved å erobre en del av verden stjeler den fra henne» (Beauvoir, 2000, s. 614).

4.4.2 Mari og Bror forholder seg ulikt til misbruket

Som nevnt tidligere, har Mari ofte problemer med å skille sine egne meninger fra morens. Hun opplever moren tidvis som invaderende, mye fordi hun tillegger Mari følelser, meninger og tanker som hun ikke selv er innforstått med. Om dette imidlertid hender Bror er noe uklart, fordi fortellerinstansen ikke presenterer hans indre monologer. Det eneste som er klart, er at Mari og Bror forholder seg, ytre sett, ulikt til moren og alkoholen.

Bror er strengere enn Mari, og er mer opptatt av hvordan moren fremstiller seg selv i offentligheten. Av og til vender moren seg til han, fordi han er den strengeste. Hun spør hvordan oppførselen hennes var dagen før, og beklager seg fordi hun brøt løftet om ikke å drikke. For Bror er det ikke nødvendig at moren er avholds, men at hun kun drikker noen få øl. Han vil ikke at hun skal bli full, men likevel blir hun alltid det. Søskenparet reagerer forskjellig når moren bryter løftene sine. Bror føler seg forrådt, mens Mari er skuffet. Dessverre er dette en realitet blant barn av rusmiddelmissbrukere. Og Kvellos innsikter viser til at disse barna ofte opplever ruspåvirkede, og rusavhengige, foreldrene som upålitelige (2015, s. 349). Men denne gangen er det derimot Bror som kjenner på skuffelse og frustrasjon.

Før pleide moren å unnskyldte oppførselen sin, si at hun aldri skal gjøre det igjen. Men det har hun sluttet med. Når Bror blir nedfor på grunn av morens oppførsel, forsøker Mari å trøste ham ved å si ting som – «Hun blir ihvertfall ikke slem, [...] hun blir bare blid, hun gjør ikke noe galt mot noen» (Hjorth, 2000, s. 36). Man kan tolke Maris reaksjon på to ulike måter. Enten beskytter hun moren, og tar således hennes parti fremfor lillebrorens. Det kommer ofte frem at Mari syns synd på moren sin, og dette kan gjenspeiles i sitatet ovenfor. En annen tolkning kan være at hun har en høyere toleransegrense for morens oppførsel. For selv om Bror er den strengeste, er han også den yngste. Mari har levd lenger med morens alkoholisme enn Bror. Forholdet hennes til det er stadig under utvikling, og for hver dag som går lærer hun noe nytt om seg selv, men også moren. Man kan dermed forestille seg at også Bror vil komme frem til en lignende forsoning. Og Mari reagerer antagelig på denne måten, fordi hun kjenner et ansvar for lillebroren. Kanskje hun er bekymret for at det skal vokse et hat i han, som det ikke gjorde med henne. At han skal hate moren, slik hun hele tiden ber dem om å gjøre.

4.4.3 Mari blir voksen: Å forsone seg med morens problemer

Som påpekt tidligere legger ikke moren skjul på drikkevanene sine, og hun sier til Mari at hun er avhengig, og at hun drikker fordi det hindrer lidelsen. Mari har et splittet syn på morens forhold til alkohol. Av og til er hun stolt over at moren ikke skammer seg, samtidig som at det er akkurat hva hun til tider savner. Dersom Mari konfronterer moren får hun beskjed om at det ikke er hennes skyld, og at hun skal ta avstand fra henne. Men hvorfor kan ikke moren slutte å drikke, hvorfor må Mari forsone seg med hatet og irritasjonen rettet mot moren? Hvorfor må moren snakke åpenlyst om alkoholinntaket? Mari er glad moren ikke gjemmer alkoholen, og at hun ikke, som venninnens far, snek seg ned i kjelleren for å smugdrikke. Men den offentlige eksponeringen er sjenerende for Mari, og det virker som at moren ikke tar til etterretning at Mari kan skamme seg over alkoholen, selv om hun selv ikke gjør det.

Mari har en tydelig holdningsendring til morens alkoholforbruk. Hun forstår blant annet at det er alkoholen som skiller moren fra de andre mødrene i klassen, og hun aksepterer det. Denne aksepten kommer fra flere hold. Hun er blant annet klar over alkoholbruket som selvmedisinering, og at morens problemer startet allerede i barndommen. Samtidig at hun funnet ut at verden er full sykdommer. Etter å ha trodd at moren var dødssyk, etter å ha lyttet til en beskjed fra legekantoret på telefonsvareren, forstår Mari at livet er uforutsigbart. Mari forstår at moren ikke alltid vil være tilstede, og at det en gang vil komme en dag hvor hun også skal dø. Så hvor ille er det egentlig å ha en mor som drikker for mye, hun er jo tross alt i livet.

Før pleide Mari å tenke at moren sakte, men sikkert tok livet av seg selv. Nå har hun slått seg til ro, og forstått, at alkoholen er det som faktisk holder henne i livet. Redselen avtar i takt med at hun forteller historien om moren.

4.5 Mor- datter-forholdet: morens redsel for at Mari skal holdes i symbiose

Som vi har sett er moren til Mari svært opptatt av at Mari ikke skal havne i en psykisk symbiose med henne. Hun vil nemlig unngå fellen som Beauvoir tegner opp, hvor datteren og moren er fanget i usunn og destruktiv symbiose, fordi moren holder henne igjen (Beauvoir, 2000, s. 613). Moren i romanen vil at Mari skal ha anledning til å bli et eget og selvstendig

individ, og det ser faktisk ut til at hun gjør det. Slik har det imidlertid ikke alltid vært. For Mari har moren alltid vært en sentral del av henne. Til tider følte det ut som at hun var med henne overalt, og at hun sto i veien for sin egen identitetssøkende tilværelse:

Hun følger med meg, henger overalt omkring meg som speil. Kommer jeg inn i et rom, en by, et land, steder jeg ikke har vært, er det som om hun har vært der før meg og fortalt meg om det på forhånd og jeg klarer ikke møte det som meg selv. (Hjorth, 2000, s. 37)

Samtidig som Mari ønsker å forstå moren, har hun et behov for å vite hvem hun selv er, utenfor moren. Gjennom store deler av romanen, og ofte i forbindelse med egne refleksjoner omkring moren, kommer trangen om selvstendighet til syne. Sitatet ovenfor viser hvordan Mari ikke bare har problemer med å oppleve nye impulser, men også skape noe nytt for seg selv. For moren til Mari var det viktig å skape en mor-datter-relasjon ulik den hun selv vokste opp med. Hun ville unnsnippe det Rich kaller «matrophobia»: «[...] the fear of not of one's mother or of motherhood but of *becoming one's mother*. (Rich, 1976, s. 237). Moren i romanen hadde en mor som ikke oppmuntret datteren til å tenke annerledes, men heller frarådet henne til å gjøre det. For moren var «matrophobia» imidlertid en reell frykt, som hun klarte å unnsnippe, og med angst for at Mari ikke klarer å bryte ut av symbiosen, tar moren saken i egne hender. Ironisk nok ender Mari likevel opp med å være så sterkt influert av sin egen mor at hun ikke vet hva hun selv mener, tenker, eller føler.

Det interessante er med andre ord at det ser ut til at morens prosjekt om å hjelpe Mari til selvstendighet, faktisk slår feil. Nettopp fordi moren krever så mye av Mari, og at hun selv er alkoholiker, gjør at Mari en lang stund ikke kan se seg selv uavhengig fra moren. Hun sammenligner seg selv med moren, enda hun ikke ønsker å gjøre det. Hun vil skape en egen oppfatning av verden, og menneskene i den, men det er vanskelig når moren hele tiden er med henne. «Når jeg får en tanke, en idé, når jeg trekker en slutning, tenker jeg straks den motsatte, diskuterer med henne i hodet og faller ned et sted midt mellom oss» (Hjorth, 2000, s. 47). For Mari blir moren både en motpol, men også en mal i livet. Mari ønsker å ha selvstendige og reflekterte tanker, men fordi hun er så opptatt av moren kan resultatet bli det motsatte. Selv i tankene sine diskuterer hun med moren, og når moren ikke er der for å fortelle hva som er rett og galt, havner hun et sted midt imellom. Av og til forsøker hun å tenke selvstendig, finne ut av ting på egenhånd.

Tenk selv, tenker jeg under trærne, men jeg kommer ikke på noe hun ikke har sagt eller jeg ikke har lest eller hørt av læreren eller i radio eller på fjernsyn. Jeg lukker øynene og prøver å tømme hodet for andres tanker, og selv om det ikke er mulig, syns jeg jeg får det til, og venter og håper det skal dukke opp noe som er mitt, og det gjør det. [...] Det har hun aldri sagt. Det er min tanke. Hver dag skal jeg forsøke å tenke en ny. (s. 109)

Dette paradokset om at moren ønsker at Mari skal være selvstendig, men samtidig skriver seg inn i forgrunnen, gjenspeiler seg også på nivået som romanen som helhet. For selv om Mari er fortelleren, er det likevel moren som har hovedrollen. Både i skolestilen, men også i Maris eget liv. «Jeg er tilskuer, jeg ser og hører, observerer moren min» (s. 62). Når Mari beskriver seg selv som en tilskuer, eller observatør, er dette hennes måte å si at hun spiller birollen i sitt eget liv. Selv i de gamle dagbøkene sine er moren den mest sentrale skikkelsen – «I dag er mor glad. I dag er mor lei seg. I dag er hun trett, hun har sovet dårlig. [...] Jeg håper hun sover godt i natt. I dag er hun sånn passe» (s. 112). Når Mari leser dette blir hun lei seg, fordi moren var referansen til alt. Hun tar minimalt, eller ingen, hensyn til seg selv, og påpeker at det er moren hun håper skal sove godt, ikke hun selv. Å lese dagbøkene blir et vendepunkt for Mari, og hun forstår hvor stor plass moren både har tatt, men også fått i livet hennes. Ifølge Beauvoir er det ikke uvanlig at mødre nærmest okkuperer, eller påvirker store deler av barnas liv, særlig døtrenes. Hun forsøker å leve sitt liv gjennom datteren, og ser på henne som sitt alter-ego, sin dobbeltgjenger. Datteren blir det implisitte offeret for den frihetsberøvelsen moren opplevde idet hun ble mor, hevder Beauvoir. Paradoksalt nok var det en slik overtakelse av datteren moren til Mari ville hindre, men feilet med å gjøre, og fremkalte det motsatte.

Mari har en drøm som gjentar seg – «Jeg drømmer at jeg sitter i bilen med henne, hun kjører i feil kjørebane, i motsatt retning, og jeg er redd vi skal kræsje, men hva skal jeg gjøre, jeg kan ikke kjøre bil» (s. 112). Likt som i virkeligheten er det moren som styrer, ikke bare drømmen, men også hvilken retning Mari skal ta i livet. Hun er redd for at den veien moren følger skal ta livet av henne – metaforisk sett. Kanskje blir hun egentlig ikke forberedt fordi hun ikke lærer seg å være selvstendig, fordi moren påvirker måten hun tenker på i for stor grad. Drømmen handler om kontroll, slik livet også gjør, om å ta kontroll over seg og sitt.

Mari forteller at moren fryktet den samme symbiosen for dem, som hun opplevde med sin egen mor.

Var så redd for å bli symbiotisk med oss som hun var symbiotisk med moren sin, at det skulle være grenseløst mellom oss som det hadde vært grenseløst mellom dem så hun ikke visste forskjell på hva hun følte og moren følte, ikke forskjell på hva moren ville og hun ville. (s. 103)

I frykt for å oppnå et like dysfunksjonelt forhold til sin egen datter, valgte moren å reise bort da Mari og Bror var små. Hun mente det var viktig at også faren utviklet et naturlig forhold til barna. Det var viktig for både han og henne selv, at Mari og Bror ble vant med at faren kledde på dem og matet dem. At det falt naturlig for alle sammen at de kunne komme til han når de gråt, slik at han ble vant til å trøste dem. Moren mente at det fantes flere mødre som så på seg selv som uunnværlige, og det var derfor hun reiste bort: «[...] mange mødre innbiller seg at de er unnværlige og forveksler den innbilte unnværligheten med kjærligheten [...]» (s. 103). Ved å reise vekk fra barna skulle hun kjenne at de ikke var så avhengig av henne, slik mange mødre tror.

Mari har et stadig ambivalent forhold til den symbiotiske bindingen. På den ene siden er hun takknemlig for at hun har en mor som oppmuntrer henne til selvstendig tenking. Denne siden har forsonet seg med den ukonvensjonelle og karismatiske moren, men den andre siden er redd for å gi slipp på det symbiotiske. Uavhengigheten er fremdeles fraværende, og Mari er bekymret for at hun vil falle sammen og dø dersom moren ikke var til, eller om hun skulle forsvinne. Hun sier hun ikke ville overleve. Moren på sin side snakker om den dagen som en dag kommer. Den dagen hvor hun ikke vil være der lenger. I denne sammenhengen bruker hun ord som «forakte», «frigjøre» og «hate». Slik overfører hun implisitt sin egen barndom, sin egen oppvekst, over på Mari. Tankene og refleksjonene om den barndommen Mari har hatt, er morens refleksjoner på sitt eget moderskap. Det er ikke Mari som tenker på morens død som total frigjøring, men henne selv.

Mens hun forteller om den tiden som skal komme, den alderen som skal komme, hvor jeg vil fri meg fra henne, frigjøre meg fra henne, kanskje forakte, kanskje hate, anklage henne, fordi jeg vil se henne fra et annet ståsted, er blitt klokere og ser bedre og skiller det ene fra det andre og ikke er avhengig av henne og avmektig lenger og i hennes vold lenger, fordi jeg medlidenhet med meg selv og forstår at hun har påført meg en smerte jeg ikke kjenner nå, som jeg fortrenger, som jeg vil kjenne da, i etterkant, av min ødelagte barndom, som jeg kanskje vil kalle det, sier mor, fra det ståstedet, når jeg ikke beundrer og frykter og føler medlidenhet med

henne lenger, men ser at mor er ynkelig og var ynkelig den gangen hun kunne gjort tingene annerledes og skånet meg, om hun hadde gidde, å ta jobben, så jeg slapp å ta den, i etterkant, at hun hadde et valg. (s. 109)

Maris behov for en frigjøring fra sin egen mor kan knyttes opp til begrepet «matrophobia», som Rich introduserer i sin bok (Rich, 1976, s. 237). Dette innebærer at de fleste døtre kjenner et behov for å skape en selvstendig identitet uavhengig av sin egen mor. Men også moren til Mari frykter «matrophobia», noe som blir uttrykk gjentatte ganger i romanen, når hun ber datteren ta avstand fra henne, eller oppmuntrer henne til å tenke selv. Hensikten er å bryte symbiosen ved hjelp av hat eller avvisning. Dette forekommer ofte i tenårene, hevder Rich, og døtrene dras mellom paradoksene å hate sin egen mor, samtidig som hun ønsker å være lik henne – «An adolescent daughter may live at war with her mother yet borrow her clothes, her perfume» (s. 237). For Mari er det viktig å skille mellom hva som er henne, og hva som er moren. Likevel gjør hun slik Rich hevder er vanlig for en identitetssøkende, frihetsjagende tenåringsdatter – «[...] skapet er hennes med kremene, parfymen, sminken hennes. Jeg har prøvd alt, lett gjennom alt, det er hennes» (Hjorth, 2000, s. 25). Men Mari har ikke behov for å hate sin egen mor, noe Rich påstår er nødvendig, men hun ønsker å forsone seg med moren. De gangene Mari føler seg sviaket vet hun innerst inne at det er alkoholen som har skyld. Det har vært vanskelig for Mari å takle alkoholen, fordi symbiosen har vært så sterk at hun tidvis ikke har forstått hva som er henne, og hva som er moren.

I Maris øyne er moren «god nok», og gjenspeiler således den moren Winnicott fremmer i sin teori. Winnicott fraråder mødre å jakte på det perfekte moderskapet, fordi det holder å være en «god nok mor», og det er dette Mari forstår etter hvert som hun blir eldre. En «god nok mor» er ifølge Winnicott hengiven og forståelsesfull. Selv om Mari har opplevd skuffelser i oppveksten, og har sittet med bekymringer som ikke hører til et tenåringsliv, bagatelliserer moren sjeldent Maris følelser. Moren lytter til barnas engstelser og bekymringer, hun møter de med forståelse de gangene de blir sure og skuffet. Det er heller ingen tvil om at hun ønsker det beste for barna, men det blir problematisk for moren å balansere tilværelsen som mor og kvinne, når hun selv sliter med traumer fra barndommen. I løpet av romanens første sider beskriver Mari moren sin slik: «En gang, da jeg var mindre, sa jeg til henne at hun var nesten perfekt, at det bare var én ting. At hun ville vært perfekt hvis det ikke var for dét» (s. 15). For den yngre Mari var morens alkoholforbruk en altoppslukende bekymring, og det var dette som hindret henne i å oppnå perfeksjon. Det er imidlertid en annen sjargong ved romanens

slutning Mari er ikke lenger opptatt av moren alkoholisme på samme måte, og hun er ikke opptatt av at moren skal være perfekt – fordi det ikke finnes perfekte mødre. Alkoholen er et hodebry for Mari, men den er også en del av den moren hun alltid har hatt. Hun kjenner ikke moren sin uten alkoholen, og det har Mari forsonet seg med.

4.6 Forfatteren Hjorth sitt prosjekt: Den rusavhengige moren

Hva er det med mor belyser den vanskelige barndommen i minst like stor grad som det vanskelige moderskapet. Den implisitte forfatterens prosjekt er å undersøke om en rusavhengig mor kan være en god nok mor, og hvilke konsekvenser vil det få for barna.⁵⁷ Siden romanen kretser så mye rundt moren, og datteren invaderes av morens tanker, fremstår romanen som en selvrefleksjon av den alkoholiserte moren fremført av den observerende datteren. Diskursen kan slå om fra å være datterens fortelling om moren til å bli morens fortelling om datterens mulige fortelling om moren. Dette inntrykket av romanen som en utforskning ikke bare av datterens blikk på moren, men også morens eget blikk på seg selv, blir forsterket av tilegnelsen i romanen: Den er tilegnet døtrene.⁵⁸ Men formalt blir det utøvende moderskapet presentert av datterskikkelsen i romanen, i form av første person jeg-forteller. Slik inviterer teksten også til diskusjon om hva en mor er fra barneperspektivet, noe som ikke nødvendigvis hadde kommet frem om perspektivet konsekvent lå hos moren.

Det er åpenbart at forfatterens prosjekt baserer seg på å vise kompleksiteten hos enkeltmenneske. For Mari blir det vanskelig å plassere moren under definisjonen av «alkoholiker», fordi hun kort sagt har for mye orden i livet på et generelt plan. Hun har en inntekt, hun lager sunn og næringsrik mat, vasker og fikser ting i huset, og er svært selvstendig og sterk. Kanskje går samfunnet for langt i å bestemme hva som anses innenfor? I samfunnet finnes det en godt etablert forestilling om hvordan en alkoholiker både ser ut og oppfører seg, og den eneste fellesnevneren Mari kan finne mellom den typiske alkoholikeren, og moren, er selve alkoholen. Slik har forfatteren og Øyvind Kvello et felles prosjekt, på tvers av sjangrene. De er begge opptatte av å bryte ned forestillingen om den stereotypiske alkoholikeren. Samtidig snevrer forfatteren det inn til å omhandle en alkoholisert mor, en

⁵⁷ Videre i kapittelet referer jeg til den implisitte forfatter kun ved bruk av betegnelsen forfatteren.

⁵⁸ I forordet til romanen har Hjorth skrevet «For døtrene».

tematikk som har vært lite synlig i den norske skjønnlitteraturen. Slik forteller romanen leseren at selv sterke og uavhengige mødre, slik som den moren Mari har, kan oppleve å ha det vanskelig. Mødre er også bare mennesker. Men det er likevel ikke mulig å overse de konsekvensene barna må lide under. Ved å skape en morsskikkelse som opplever traumer fra barndommen, kontekstualiserer forfatteren viktigheten av en god nok oppvekst. En slik oppfatning kan man forstå i teoriene til både Beauvoir, Winnicott og Kvello. Som påpekt i kapittel 4.2.4, trekker både Beauvoir og Kvello paralleller mellom traumer forårsaket av en dårlig oppvekst, og den omsorgen man senere i livet vil utøve.

Når Hjorth så mange ganger peker i intervjuer på at moren har likheter med henne selv, blir romanen også en slags undersøkelse av forfatteren. Det er som om hun anklager seg selv, eller som om hun spør seg selv om hun begår omsorgssvikt. Med *Hva er det med mor* har forfatteren et tydelig prosjekt om å vise den dragningen en mor kan ha mellom å kjenne på hva som er best for henne selv, men også for barna. Det blir derimot problematisk når den løsningen moren har funnet for problemer sine, samtidig kan etterlate traumer og angst hos barna. For hva er løsningen på noe så komplisert, som at det som er redningen til moren er ødeleggende for barna? Dette spørsmålet er det underliggende i romanen, og krever at man deretter spør seg: omsorgssvikter denne alkoholisererte moren sine egne barn, når alkoholen samtidig er det så får moren til å fungere i hverdagen? Det er slik undersøkelsen om omsorgssvikt kommer til syne. Moren til Mari lever ikke for å drikke, men hun lever fordi hun drikker. Dette er Mari også fullstendig klar over, men det betyr likevel ikke at hun synes det er i orden.

5. Analyse av *Rase* (2018)

Rase er en roman som kretser om en noe fraværende tematikk i den norske skjønnlitteraturen, nemlig en mor som sliter med sinnebeherskelse. Som romantittelen antyder er tematikken sentrert omkring raseri, eller å rase fra seg. Personen som raser er moren, og det er gjennom henne fortellingen får sin form. Moren ønsker å forstå sin egen omsorgsutøvelse, og hvorfor hun reagerer så kraftig på barnas oppførsel. Det implisitte spørsmålet om moren begår omsorgssvikt hos Hjorth, stiller moren hos Isakstuen eksplisitt.

Romanen blir fortalt i første person entall, med intern fokalisering, og i vekselvis nåtid- og fortidsform. Verbtidene markerer de ulike diegetiske nivåene, hvor det veksles mellom presens og preteritum. Formmessig er det en fragmentarisk roman man har med å gjøre, med få overganger mellom hvert tekstfragment. Raseriet til hovedpersonen blir uttrykt ved blokkbokstaver og utropstegn, og markerer de kompliserte omsorgs- og moderskapsdiskursene. Disse markørene oppstår i forbindelse med barnas utagering, eller som et uttrykk for sin egen oppgitthet for situasjonen som utspiller seg. Samtidig er flere av romanens passasjer fylt med spørsmål, som vekselvis er rettet mot den implisitte leseren, og et «du», som anses å være kjæresten og barnefaren – til tider også seg selv. Dette du-et står i kontrast til jeg-personen, og hun måler seg selv opp mot han når hun utagerer mot barna. I *Rase* strever den navnløse hovedpersonen med å opprettholde en balanse mellom å være en god mor, en god kjæreste, og god mot seg selv. Med en datter fra tidligere forhold, og tvillinger på vei med sin nye kjæreste, blir det en kamp for jeg-personen å finne tilbake fra situasjonen som mor, til den hun en gang anså seg selv å være. Tålmodigheten blir satt på prøve, og sinnebeherskelsen blir jeg-personens største utfordring.

5.1 Når mor brøler og slår: Sinne- og aggresjonsproblematikk i moderskapet

Hovedpersonen i *Rase* har et ønske om å forstå seg selv, og hun starter med den vanskeligste delen: raseriet. På samme måte som Mari ønsker å forstå moren sin, og hvorfor hun drikker, ønsker moren i *Rase* å komme til bunns i årsaken til raseriutbruddene. Morens selvransakelse åpner opp for flere spørsmål angående den hun er, var eller ønsker å være. Samtidig retter hun er kritisk blick mot fellesskapet, og de føringene det legger på kvinnen som mor. Det blir

relevant å stille seg det samme spørsmålet i *Rase*, som i *Hva er det med mor*: Kanskje går samfunnet for langt i bestemmelsene om hva som anses som god og dårlig omsorg?

Morens raseri oppstår i to ulike former: ved brøling, kjefting og roping, eller ved lettere fysiske avstraffelser. Førstnevnte oppstår ofte i forkant av sistnevnte. Når utbruddene skjer er det som at moren er blendet av hat, kombinert med følelsen av oppgitthet og utilstrekkelighet. I etterkant av hendelsene reflekterer moren over eget handlingsmønster, og ser etter de utløsende faktorene. Er det barnas utålmodige og utakknemlige oppførsel som får henne til å sprekke? Kanskje den manglende forståelsen fra barnefaren? Han som alltid er tålmodig og forståelsesfull når hun ikke er det. Eller er det følelsen av identitetstap, kombinert med alt det ovenfor? Hovedpersonen stiller seg selv disse spørsmålene i håp om å forstå seg selv, og forfatteren forsøker å finne antydning til svarene.

5.1.1 Den fragmentariske romanen

I resepsjonskapittelet skrev jeg hvordan Janneken Øverland la en særlig vekt på romanens form. Hun mener oppbyggingen minner om SOS-morsing, på grunn av den vekslende bruken av tekst og hvite felter. Men det er flere måter å tolke den fragmentariske romanen på. I romanen presenterer fortelleren enkelthendelser, som særlig angår sinneutbrudd og raseri, i episodisk og opphuggede tekstbiter. Enkelte sider i romanen inneholder kun én enkel setning, mens andre presenterer episoder som kan spenne seg over flere sider. Det er lite som blir presentert mellom hver enkelthendelse, og romanen i sin helhet blir derfor en typisk kaleidoskopisk roman. De utvalgte hendelsene omfatter lite informasjon, bortsett fra jeg-personens egne refleksjoner, og en klargjøring om hva det var som egentlig skjedde. Fordi romanen er bygget opp av enkelthendelser som er knyttet sammen, er det ofte de samme hendelsene som gjentas i romanen. Første del av romanen består i stor grad av aggresjonsrelaterte hendelser forklart i korte trekk, og senere redegjør jeg-personen for hvordan det hele utartet seg. Avslutningsvis senker det seg en ro hos jeg-personen, og en forsoning tar sted.

Det er ikke tilfeldig at romanen bærer preg av denne type form og oppbygging. Allerede tidlig i romanen blir det presentert at moren har det vanskelig, og en av romanens første scener utspiller seg på et legekontor. Her fortelleren jeg-personen at hun går til sengs lei seg, og våkner i samme tilstand, og at hun gråter ustanselig. «Jeg vet hva du skal si nå, sa jeg, at det

er vanlig å være litt sliten og kraftløs i småbarnsperioden, særlig hvis man har tvillinger, men dette er annerledes. På hvilken måte? sa han. Mørkt, sa jeg» (Isakstuen, 2018, s. 14).

Uttalelsen til moren gjør at man raskt trekker en konklusjon om at hun er deprimert. Denne tolkningen støtter legen opp om, og ber henne ta en depresjonstest. Svaret på testen blir ikke direkte uttrykt, men etter dette legebesøket oppsøker hun jevnlig psykolog.

Slik foregår det: [...] Vær så god, ta plass. Og jeg setter meg ned og kniper igjen øynene og snakker, hver gang med følelsen av at jeg ikke har noe å si. Hva ser jeg på togturen min, egentlig, som er verdt å formidle videre. Jeg graver desperat rundt i barndomstid og ungdomstid, og i mangel på traumer røsker jeg opp de fragmentene jeg kan finne, jeg må være den kjedeligste pasienten han har hatt, [...]. (s. 59)

Romanens form minner om den psykoanalytiske behandlingsmetoden. Pasienten forteller uhemmet om barne- og ungdomserindringene, på samme måte som fortelleren beretter om moderskapet og småbarnslivet. Jeg-et som pasient og jeg-et som forteller har til felles at mesteparten av episodene som blir presentert er basert på minner. Men man kan også se romanen som en parallell til en togtur, i den forstand at det er lite narrasjon mellom de hendelsene som fortelleren fremlegger, og alle episodene som blir lagt frem blir forklart forholdvis kort og konsist. Dette minner om måten toget kjører fra stasjon til stasjon. Det er hvert enkelt stopp som er turens høydepunkt, og turen mellom er ofte lite oversiktlig og foregår i et høyt tempo. På samme måte som toget raser fortelleren i full hastighet fra det ene til det andre.

5.2 Moren yter fysisk avstraffelse som reaksjon på barnas dårlige oppførsel

Allerede i romanens begynnelse blir leseren introdusert for morens ukontrollerte sinne, når hun ikke legger skjul på at hun slår, eller slår etter, sine egne barn. Hun roper til barna hvis de ikke gjør som hun sier, som et substitutt for voldsbruken, men det er ikke alltid det holder.

Selv om hun har lovet at hun aldri skal riste datteren sin, gjør hun det likevel.

Sinneutbruddene ser ut til å ha kommet raskt og ubemerket for moren. Hun ser tilbake til tiden før tvillingene, hvor hun hadde delt omsorg for datteren. Da oppfattet hun seg selv som mer tålmodig, og snill, hun tenker: «Jeg pleide ikke å være så sint» (Isakstuen, 2018, s. 28). Ofte

sammenligner moren seg selv med kjæresten, som er det motsatte av henne. Han er rasjonell og tålmodig, og hever aldri stemmen, eller hånden.

Når moren forteller at hun har slått barnet sitt, retter hun fort på seg selv: «Nei, vent. Hvorfor sier jeg dét, at *jeg slo barnet mitt*? Fordi jeg må vite hvordan det høres ut, fordi jeg må kjenne hvordan det føles å si noe i preteritum, som om det faktisk har skjedd?» (s. 17). Bruken av spørsmålstejn viser at moren tviler på egne handlinger. Det kan forstås som at hun ikke tror på seg selv, at hun er nødt til å dobbeltsjekke at det faktisk hendte, at hun tenker: slo jeg virkelig barnet mitt?

Voldsbruken til hovedpersonen kan tolkes i lys av Simone de Beauvoirs teori, fremlagt i kapittelet «Moren». Her hevder Beauvoir at noen mødre slår eller rister barnet, til tross for at det ikke nødvendigvis er barnet i seg selv hun er irritert på, men samfunnet som undertrykker henne (Beauvoir, 2000, s. 607). Hun påstår at moren ubevisst ser på barnet, som et direkte bildet på undertrykkelsen og frihetsberøvelsen hun opplever i forbindelse med moderskap. Denne fiendtlige innstillingen mot barnet vekker skyldfølelse i henne, og for å straffe seg selv underkaster hun seg barnet og blir dets slave (Beauvoir, 2000, s. 609). Voldsmønsteret til moren i romanen er svært tydelig, og i etterkant av handlingene sliter moren med skyldfølelse og skam. «Etterpå satt jeg på gulvet ved siden av sengen hans og strøk ham over pannen, han hikstet fremdeles, ynket seg inn i søvnen. Stakkars lille gutten min» (Isakstuen, 2018, s. 26). Men raserianfallene fortsetter å komme, og hun har viklet seg inn i det Beauvoir beskriver som et masochistisk handlingsmønster.

Når moren uttrykker et behov for å høre hvordan hendelsen tar seg ut i preteritum, er dette en indikasjon på at hun mistet kontrollen over seg selv i gjerningsøyeblikket. I *Hva er det med mor* opplever også Maris mor å miste kontrollen over seg selv, men det er som følge av alkoholinntaket. I *Rase* er det voldsbruken som har blitt den ukontrollerbare handlingen, og frykten for at den skal utarte seg til det verre er en alvorlig bekymring hos moren. Som en mulig løsning på problemet ser hun ofte tilbake på hendelsen og analyserer, ikke bare seg selv, men også barna. Igjen stiller hovedpersonen seg selv spørsmål. Hva er det de kan ha gjort for å få henne til å sprekke? Hvordan oppførte egentlig barna seg?

Jeg *slo* ikke barnet mitt. Det er forskjell på å daske etter noen med et mykt håndkle, og å slå. Ligg stille, hadde jeg dessuten sagt til ham mange ganger, og lukk øynene hadde jeg også sagt,

det er sent. Du må sove. Nå. Likevel reiste han seg. Likevel gikk han mot døren. Jeg hadde allerede gitt ham mange sjanser, jeg gir dem alltid mange sjanser, nå har mamma vært grei, sier jeg, nå må dere vise at dere kan være greie tilbake. Sammen får vi til dette. Så: vær greie. Ja da mamma, sier de da. Ja, ja, ja. Ja. Men det holder ikke å si ja hele tiden, man skal gjøre. (s. 19)

Det som derimot blir problematisk med dette sitatet er at moren bagatelliserer sin egen oppførsel, fremfor å forsøke og forstå sin egen reaksjon. Det er åpenbart at barna trigger tålmodigheten hennes, og de er i stor grad den utløsende faktoren for sinneutbruddene. Men det rettfærdiggjør ikke det faktum at hun har utøvd fysisk avstraffelse som oppdragelsesform.⁵⁹

I det overnevnte sitatet fra romanen handler det derimot i like stor grad for moren om å få ro, som at barna skal oppføre seg. Hun ønsker at barna skal legge seg, slik at hun selv kan gå i seng, eller slappe av på kvelden uten mas. Dermed blir volden en handling basert på desperasjon, fremfor oppdragelse. Hovedpersonen hadde ikke et intensjonelt ønske om å slå barna, i håp om at handlingen skulle endre oppførselen deres. Det er rett og slett en ukontrollerbar handling som hun i senere tid angrer over. Angeren blir derimot fremstilt som bagatellisering, og blir dermed problematisk. Ved å se hendelsen i lys av Kvellos teori, oppdager man at moren ikke nødvendigvis utøver fysisk avstraffelse eller dårlig omsorgsutøvelse, men at hun handler i ren desperasjon. Slik blir det relevant å trekke inn blant annet Donald Winnicotts og Adrienne Richs teorier om sinne og hat i moderskapet.

Winnicott hevder at mødre som kjenner på et hat mot sine egne barn, ikke er dårlige mødre av den grunn (Winnicott, 1994, s. 356). Han knytter den følelsesmessige erkjennelsen opp mot begrepet «god nok mor», og konstaterer at det er mulig å hate sitt eget barn – til en viss grad – uten at man nødvendigvis er en «ikke god nok mor». Det viktigste er at hun ikke overfører det indre raseriet til det ytre, slik som voldsutøvelse. Det tas også forbehold om at barnet selv ikke forstår at moren hater det, konstaterer Winnicott (s. 355). Moren i romanen oppfyller ikke Winnicotts kriterier, og uttrykker hatet verbalt så vel som fysisk. Gjør dette henne til en «ikke god nok mor»?

⁵⁹ Denne siden av raseriet utdyper jeg senere i oppgaven, i delkapittel 5.1.2.1

Rich på sin side er mer opptatt av skamfølelsen som ofte oppstår hos sinte mødre. Hun hevder at undertrykkelse av hatet vil gjøre kvinnen inautentisk. Dette er fordi hat, ifølge Rich, er en grunnleggende menneskelig følelse, og således ikke uforenlig med å være mor (Rich, 1976, s. 29). Slik kommer hun Winnicott i møte. Hun mener samfunnet forventer at hun som mor skal møte barnet med betingelsesløs kjærlighet, uavhengig av barnets oppførsel. Når hun derimot reagerer med sinne, hat eller aggresjon blir hun et offer for samvittigheten. «Mother-love is supposed to be continuous, unconditional. Love and anger cannot coexist» (s. 29). Morens situasjon kan leses i lys av Richs refleksjoner om sinne- og moderskapsdiskursene, og hvordan det legges føringer for hvordan hun skal reagere, og ikke reagere. Dersom moren i romanen skal legge begrensninger på seg, vil hun leve i falskheten.

Det fremstår som at morens største utfordringer er tålmodigheten. Når den gjentatte ganger blir tøyd til det ytterste, blir det stadig vanskeligere for henne å opprettholde en viss kontroll.

Kjære dere, sier jeg. Kan dere være så snill å hjelpe til litt? De rister på hodet. Nei vel, sier jeg og slenger dressene og halsene og luene mot dem, de små kroppene blir nesten borte under ull og bevernylon, da får dere klare dere selv, dette gidder jeg ikke! Mamma! roper hun bak ryggen min, du får ikke slå! Og da. Er det nok. Jeg kaster meg mot rundt mot henne, hva er det du sier, hveser jeg. Her står jeg og prøver å få tre unger ut av huset om morgenen og ingen vil hjelpe til, ikke en gang du som er størst, og så begynne du å snakke om å slå? Hva er galt med deg, egentlig? De fikk vondt, sier hun og peker mot de to haugene bak meg. Vondt!? Av sine egne myke dresser?! Og så er jeg plutselig borte ved henne og tar tak i overarmene hennes og holder henne fast, nå er jeg så MØKK LEI, sier jeg, av at du sier mot meg hele tiden og nekter å hjelpe til, kan du ikke heller prøve å oppføre deg som et normalt barn? KAN DU DET?! Nei, sier hun, og da rister jeg henne, nå holder det, sier jeg, NÅ. HOLDER. DET. Og endelig er hun stille, endelig er alle stille. (Isakstuen, 2018, s. 34-35)

Datteren tillegger moren et karaktertrekk hun ikke ønsker å besitte. Har hun virkelig blitt den moren som slår barna sine? Morens mareritt blir bekreftet ved datterens utsagn, og hun reagerer slik hun ofte gjør i ubehagelige og uoversiktlige situasjoner: hun raser. I forkant av uttalelsen er tonen mildere, og hun tilnærmer seg barna på en annen måte enn tidligere, ved å få dem med på laget sitt. I lys av situasjonen som utspiller seg kan man tolke det som at moren føler seg alene. Det er tre mot én – noe hun er klar over. Strategien blir å inkludere dem i prosessen, be om hjelp, men hun feiler. Hun spør datteren «Hva er galt med *deg*, egentlig?», slik insinuerer moren at datteren skaper en situasjon ut av ingenting. Men

uttalelsen viser også at datteren vet hvordan moren pleier å reagere. Ved å tolke episoden i lys av Winnicotts teori innfrir ikke moren de kriteriene han fremlegger for å skape det dynamiske samspillet mellom hat og morsrollen. Ifølge han er det grunnleggende kriteriet at barnet selv ikke forstår at moren hater det (Winnicott, 1994, s. 355). Datteren i romanen kjenner igjen morens handlingsmønster, og hun er klar over hva som kommer til å skje dersom situasjonen eskalerer til det mer alvorlige. I håp om å hindre en eventuell voldshandling vil hun komme moren i forkjøpet, men paradoksalt nok ender hun med å iverksette raseriet, fremfor å hindre det. Det er imidlertid viktig å påpeke at datteren ikke har noe skyld, for uansett hva den utløsende faktoren er, skal vold aldri være løsningen – særlig ikke vold rettet mot barn. Noe Winnicott konkluderer med i sin teori.

Richs utgreiing av idéen om den «naturlige» moren som hengiven og selvoppofrende, kan kaste lys over situasjonen til moren. Når hun utagerer på denne måten imøtekommer hun ikke fellesskapets forventninger til henne som mor. Hun reagerer med sinne, når det forventes at hun skal reagere med forståelse og tålmodighet. Samtidig mener Rich at det dobbeltblikket som ligger på kvinnen forverrer situasjonen hennes, for hun skal både være et forbilde for sine egne barn, og dermed oppføre seg eksemplarisk (s. 29). Kvinnen får dermed ikke rom til å feile.

5.2.1 Moren underkommuniserer egen voldsbruk

Ifølge Kvello er det så godt som ingen fagpersoner som ser en positiv virkning av fysisk avstraffelse på barn. Argumentasjonen ligger hovedsakelig i at det både anses som uetisk og unødvendig å forsøke og kontrollere barn, særlig ved bruk av fysisk avstraffelse (Kvello, 2015, s. 364). Likevel er det flere foreldre som underkommuniserer voldsbruk mot barn, fordi de ser på det som oppdragelse. Om fenomener som underkommunisering av voldsutøvelse opererer Kvello med ulike betegnelser. Den mest relevante i dette tilfelle er «bagatellisering av alvorlighetsgrad». Basert på Kvellos definisjon er det tydelig at moren i romanen bagatelliserer alvorlighetsgraden av sin egen omsorgsforsømmelse. Slik hun selv sier: «det er forskjell på å daske etter noen med et mykt håndkle, og å slå» (Isakstuen, 2018, s. 19). Dette viser en tydelig bagatellisering av egne handlinger.

Fortelleren presenterer flere episoder som innebærer en ukontrollerbar voldshendelse, etterfulgt av bagatellisering. Den ene hendelsen utspiller seg mens datteren kun er et

spedbarn. Når det fortelles om hva som har skjedd foregår det et tempusskifte. Datteren vil ikke sovne, og moren begynner å bli frustrert, og utslitt. Hun setter grenser for seg selv, og sier: «Å ta hardt i henne kom jeg aldri til å gjøre. Der gikk grensen» (s. 32). Men allerede på neste side er stemningen en annen: «Nei, jeg vil ikke si at jeg ristet henne, jeg ristet ikke *sånn*, det var ikke alvorlig eller veldig hardt på en måte som kunne gi senvirkninger, senskader» (s. 33). Denne hendelsen er først og fremst et godt eksempel på den manglende kontrollen moren har over seg selv. Samtidig blir leseren invitert inn i morens bevissthet, og tempusskifte symboliserer tapet av virkeligheten når voldsutøvelsen blir utført. Det svartner for leseren, slik det svartner for moren. Når hun fastslår at hun ikke skal ta hardt i datteren, tyder dette på at hun ikke stoler på seg selv. I frykt for at raseriet allerede har etablert seg i et negativt handlingsmønster, er hun nødt til å snu de dårlige vanene før det blir for sent. Men moren har allerede rukket å bli sin egen selvoppfyllende profeti.

Denne episoden er et typisk eksempel på underkommunisering av fysisk avstraffelse. Bruken av kursiv, ved ordet «sånn», antyder en viss parallell til den kjente forekomsten «shaken baby syndrome» (SBS), eller «shaken impact syndrome» (SIS), også kjent som «filleristing» på norsk (Kvello, 2015, s. 404). Den alvorligste konsekvensen hos barn som opplever SBS spenner seg fra lettere hjerneskader til død. Kvello hevder at mye av årsaken til at foreldre utøver SBS er: «[...] utløp for frustrasjon over å ikke få gråtende barn til å bli stille, eller generelt å ha negative følelser for barnet» (s. 404). Dette gjør at hendelsen som utspiller seg er av den mest alvorlige sorten i romanen. Moren er åpenbart frustrert over at datteren ikke sovner, i tillegg til at hun biter moren i brystet i forbindelse med amming, gjør det relevant å trekke årsakssammenhengen til det førstnevnte, som Kvello fremlegger. I tillegg viser aldri moren negative følelser overfor barna, i den forstand at hun angreer på at hun overhodet fikk barn. Når hun et lite øyeblikk sier til seg selv: «Hvorfor kunne jeg ikke stoppet ved ett barn» er hun rask til å rette på seg selv (Isakstuen, 2018, s. 147). Hun konkluderer med at det ikke er de som er problemet, men hennes selv: «Nei! Sånn er det ikke lov å tenke. Selvfølgelig angreer jeg ikke på en eneste av dem. Om jeg fikk velge vekk noen, var det meg» (s. 148). Moren har åpenbart lav selvtillit, og hun anser seg selv som uverdigg for morsrollen. Ikke bare har hun et negativt blikk på seg selv som mor og oppdrager, men når hun tolker seg selv i lys av kjæresten anser hun seg selv som den unormale.

Selv om moren har for vane å underkommunisere egen voldsutøvelse, er det ikke nødvendigvis for å nedtone alvorlighetsgraden.

For å være helt tydelig på hva som skjedde: Det hadde vært en lang dag og slitsom kveld, og han nektet altså å legge seg. Jeg hadde gitt ham mange sjanser, likevel reiste han seg fra sengen. Jeg. Er. Ikke. Trøtt. Og så sto han der på gulvet med knyttede små never og glodde olmt på meg og sa nei til alt jeg ba ham gjøre, og til slutt sa jeg at nå gidder jeg faen ikke mer, [...]. Da trampet han ut av rommet, og jeg lukket døren bak ham. Nei, det gjorde jeg ikke. [...] hvorfor ville ikke døren lukkes selv om jeg la press på den, hva skjedde egentlig hva skrek han for, hva er det? ropte jeg, HVA ER DET NÅ DA! og da så jeg det, hvorfor så jeg det ikke med en gang, hvorfor skjønnte jeg det ikke hvorfor tenkte jeg det ikke, der var jo fingrene hans i sprekken mellom dørblad og karm og det var jeg som klemte dem, jeg som ennå ikke sluttet å legge trykk på døren selv om jeg så ham stå der selv om jeg hørte ham skrike. [...] MAMMA! skrek han og fingrene mine slapp endelig og grep etter hans, blå, mørkerøde, bruke, han trakk hånden til seg, han fortsatte å skrike, høyere og høyere og villere, han kom aldri til å slutte hvis jeg ikke stoppet ham, PUST! brølte jeg, du må puste! (s. 25)

Denne episoden skiller seg både fra håndkle- og risteepisodene, fordi moren retter en sterk kritikk mot seg selv, og tviler på sine egne omsorgsevner. Hun uttrykker et behov for å forklare hva som skjedde, og hvorfor det skjedde. Bagatelliseringen er med andre ord ikke en måte å undergrave sin egen handling. Som hun gjør gjentatte ganger i romanen, leter moren etter svar, og hun forstår ikke hvorfor det tar så lang tid for henne å reagere. Moren påførte ikke barnet skade intensjonelt, men ved et uhell. Straffen hennes blir at hun må leve med å se de blå fingrene, forårsaket av hennes uaktsomhet. Men episoden åpner likevel opp for en rekke spørsmål. Hvor mye vil barnet bli formet av slike hendelser? Kanskje forstår det ikke at det var et uhell, men tror at moren ønsket å skade han?

Svaret kan ligge i det Rich skriver om morens ansvar. Hun mener kvinnen er et offer for moderskapsinstitusjonen, fordi det ilegger henne mer ansvar enn hva som er innenfor rimelighetens grenser (Rich, 1976, s. 36). Forestillingen om symbiosen mellom mor og barn, har fått fellesskapet til å se på henne som den perfekte oppdrager. En slik rolle fører med en rekke ansvar, og dersom det skulle gå galt med barnet blir hun holdt ansvarlig. «It is she, finally, who is held accountable for her children's health, the clothes they wear, [...] and general development» (s. 36). Barnefaren har mer eller mindre ingen ansvar for barnets oppvekstvilkår eller utvikling, hevder Rich, som skrev boken i 1976. I verste fall blir moren plaget av skyldfølelse basert på noe som rett og slett var et uhell. Kvello mener noen barn er

såkalte ulykkesfugler, og at det påfører sår og merker fordi de rett og slett er klumsete. Slike tilfeller har ingen sammenheng med omsorgssvikt.

Men likevel er det noe som tviler hos moren. Gjentakende ganger har det blitt påpekt at hun ikke stoler på seg selv. Hun frykter håndkle-dasking skal eskalere til å omhandle alvorlige voldshandlinger, og hun vet ikke om hun intensjonelt klemte sønnens hånd i døra. Fordi hun ikke stoler på seg selv, ilegger hun skyld i ulykker. Med andre ord gjør hun sin egen situasjon verre enn den nødvendigvis er. Det er som kjæresten senere sier: hun kunne jo ikke vite at sønnen la fingrene sine akkurat der, akkurat da (Isakstuen, 2018, s. 27). For det kunne hun faktisk ikke vite. Det som imidlertid uroer henne er at hun ikke reagerer raskere, at hun fortsetter å klemme sønnens hånd. Er det mulig at hun innerst inne kjente på en viss skadefryd?

Det blir informert om at moren ga flere beskjeder, flere ganger, men han ville ikke høre på henne. Morens oppgittethet hos Isakstuen kan tolkes i lys av det Rich skriver om sitt eget moderskap, som mye av hennes teoretiske referanseramme bygger på. I boken *Of Woman Born: Motherhood as Experience and Institution* skriver Rich at hun tidvis føler seg fanget i sin egen tilværelse. Barnet har båndlagt henne, og hun kan ikke kjempe imot fordi hun som mor skal være selvoppofrende. Rich kritiserer forestillingen om den ubrytelige symbiotiske bindingen mellom moren og barnet. Selv beskrev hun sin egen symbiose som utmattende og kvelende – både for henne selv og barnet. Hun følte at hun verken skape en fysisk eller åndelig distanse fra barnet – «It was if my placenta had begun to refuse him oxygen» (Rich, 1976, s. 4). Det fremstår som at moren i romanen føler det på samme måte som Rich. Det er åpenbart at barnet følger etter henne, rett før hun klemmer fingrene hans. Det er åpenbart at hun rammes av skyldfølelse, og at hun ikke hadde som hensikt å forårsake skade på barnet. Men det faktum at moren ikke reagerer mer snarlig, er en indikasjon på at hun innerst inne visste at dette ikke ville hende dersom sønnen gjorde som han fikk beskjed om.

5.3 Moren roper og brøler som et substitutt for fysisk avstraffelse

Det er ikke bare volden som får moren til å betvile sin egen omsorgsutøvelse. Hun skammer seg også over ropingen og brølingen, og at hun stadig hever stemmen for å barna til å oppføre seg. Roping og brøling har blitt en veletablert metode for å skape ro og stillhet. For moren har

det blitt en kanal for å oppnå respekt fra barna. Samtidig viser den verbale utageringen at hun handler i desperasjon og frustrasjon, og gjennomskuer den manglende kontrollen – over barna, og i den generelle hverdagen. Som regel kommer ropingen i forbindelse med volden, og ofte i forkant. Slik roper jeg-et i håp om at situasjonen skal roe seg, og når den ikke gjør det har hun kommet til bristepunktet, og hun mister kontrollen.

Ifølge Kvello gir vold og verbale avstraffelser sjeldent ønskede resultater. Det leder ikke til at barnet roer seg, eller at foreldre får kontroll over det. Hjem som tyr til denne typen oppdragelsesformer inngår, ifølge Kvello, i større grad i en «negativ familieatmosfære», og barna opplever i større grad en avvisning fra foreldrenes side (Kvello, 2015, s. 364). Han hevder i tillegg at det ved visse tilfeller kan resultere i motsatt effekt, og at barnet, eller barnas, oppførsel forverrer seg. Årsaken til dette er at den kortvarige førstegangseffekten av avstraffelse kan få foreldrene til å tro dette er den korrekte metoden, for å oppnå en ønsket effekt, nemlig at barnet oppfører seg (s. 364). Konflikten vil dermed ikke løse seg, men resultere i en evigvarende maktkamp mellom barnet og omsorgspersonen. Dersom barnet opplever kjeftingen, den fysiske avstraffelsen, eller påbudet som urimelig kan det reagere ved trass. Dette fører til at omsorgspersonen tyr til ytterligere negativ omsorgsutøvelse, slik som gjentakende bruk av fysisk avstraffelse eller kjefting. Kvello hevder at det ikke er uvanlig at omsorgspersonen håndhever de harde verbale grensettingene med fysisk avstraffelse.

Som supplerer til Kvellos teori er det verdt å merke seg hvilke ettervirkninger man kan finne hos barn, som vokser opp med omsorgspersoner, som tyr til verbal avstraffelse. Barn som vokser opp med foreldre som bruker kjefting og skriking, som kommunikasjonsform kan oppleve å få problemer med å uttrykke følelser på en annen måte. Denne hypotesen baserer seg i langt større grad på miljø fremfor arv, og skiller seg dermed fra hovedpersonens bekymring om den genetiske forbannelsen.

Vender vi blikket tilbake til jeg-et i Isakstuens roman kan vi finne likhetstrekk med det Kvello legger frem. Både håndkle- og ristehendelsene startet med verbal grensesetting i form av påbud eller forbud, men når det ikke ga resultater endte det med fysisk avstraffelse. Det Kvello derimot ikke inkluderer i sin forskning er omsorgspersonens indre drama. Det legges lite eller ingen vekt på det individuelle mennesket, slik som hvordan omsorgspersonen føler seg i etterkant av hendelsene. Dette gjør det derfor relevant å trekke inn Winnicotts teori om den «gode nok moren». Teorien tilsier at det er vesentlig at moren anerkjenner alle følelser,

selv de vonde. Det er dette som gjør henne til en «god nok mor». Selv om hun kjenner på et hat mot sine egne barn, skal ikke denne følelsen alene dømme eller definere henne. Han påpeker derimot at det er viktig at barnet selv ikke kjenner på hatet, og han tar tydelig avstand fra fysiske avstraffelser, og vold mot barn (Winnicott, 1994, s. 355). Som et substitutt for vold foreslår Winnicott at moren kan uttrykke hatet på en rolig måte, slik som å snakke rolig om følelsen hun sitter inne med, men på en munter og ikke truende måte.

Barna i romanen utagerer ofte samtidig, og den utløsende effekten kan som oftest spores tilbake til en viss hendelse, som har gjort dem oppspilte. Når dette skjer øker volumnivået i hjemmet, og det er da morens raseri utløses. I andre tilfeller er det på grunn av utmattelse, eller utbrenthet. Eksempel på sistnevnte kommer til uttrykk når den ene sønnen lider av nattskrek, noe som skaper søvnproblemer også hos foreldrene. Det blir morens oppgave å få han i søvn, og hun føler seg sviktet av kjæresten som snur ryggen til – bokstavelig talt.

God natt, hvisker jeg og lister meg mot døren. Han ynger seg. Slutt, sier jeg. Men jeg *er* redd, sier han. NÅ ER DET NOK, sier jeg. Mamma er TRØTT, mamma må SOVE, det er NATT. Underleppen hans begynner å skjelve. Vær så snill, sier jeg. [...] Mamma er altfor stor for denne sengen. Han ser på meg. Smiler han?! Du må ligge helt stille, hvisker jeg. [...] Jeg sutrer ikke, hvisker han. VÆR STILLE, hveser jeg. (Isakstuen, 2018, s. 204)

Etter denne hendelsen gjentar moren den negative forestillingen hun har om seg selv, særlig fordi kjæresten viser forståelse for sønnens nattskrek. Igjen begynner hun å tvile på seg selv som mor, og generelt omsorgsperson: «Hvilken mor skal trøste ham, om ikke denne» (s. 206). Bruken av spørsmålstegn uteblir, og man fornemmer at hun egentlig ikke ønsker et svar. Det hun derimot vil er at noen skal slå henne hardt, så hun merker det, eller brøle til henne slik hun brøler til barna.

Etter hvert begynner hun å sammenligne seg med kjæresten, særlig i lys av denne hendelsen. Hun opplever han som tålmodig og forståelsesfull, og sier til seg selv at hun ikke skal sammenlikne seg med han, men klarer likevel ikke la være. Hun legger merke til at han leser om nattskrek på nettet, og om hva som kan hjelpe. Det er slike forskjeller hun tenker på. Han skriker ikke til barna, han snakker til dem på en rolig og rasjonell måte. Morens indre drama eskalerer når hun merker at kjæresten distanserer seg fra henne. Hun får en trang til å rope til

han også, slik hun gjør med barna.⁶⁰ Når han viser omtanke og forståelse føler hun seg ikke fortjent til å motta den. Det er åpenbart at moren ikke oppfatter seg selv som en god mor, og hun sliter med å forstå at kjæresten kan mene noe annet. Hvordan han kan elske en kvinne som henne: «[...] en kvinne som griper om spede lemmer med altfor stor kraft» (s. 212). Fordi sansningssenteret ligger hos jeg-personen – moren – vil leseren aldri få presentert hans blick på henne. Det er ingen i romanen som dømmer moren mer enn hva hun selv gjør. Det er heller ingen andre som tviler så mye på omsorgsutøvelsen, enn henne selv.

Det er flere passasjer i romanen hvor protagonisten får et innblikk i hvordan atmosfæren i hjemmet kan fremstå for fremmede. Det er særlig to hendelser som utmerker seg i større grad. Moren spontanadopterer en omplasseringskatt, som etter hvert begynner å miste pelsen. Veterinæren konstaterer at katten mister pels fordi den er stresset, og moren spør – med en humoristisk undertone – hva en katt kan være stresset over. «Det kan skyldes savn etter mennesker hun er knyttet til, geografisk forflytning, eller stress på grunn av konflikter, psykiske lidelser og depresjon. Hos katten? sier jeg. [...] I første omgang mennesker, sier veterinæren» (s. 208). Katten blir et direkte bilde på situasjonen i hjemmet.

En dag står jeg-et på gårdsplassen, og hun observerer at naboen forsøker å få kontakt med henne. Han forklarer at han har observert skriking og gråting fra huset. Hun forstår at han er bekymret for henne, men også familien: «[...] av og til høres det nesten ut som om det er krig inne hos dere» (s. 57). Den vanskelig familietilværelsen er ikke lenger en privatsak, og lokalsamfunnet blir for jeg-et en uønsket del av hverdagen – både uttrykt indirekte via katten, men også direkte via de høylytte kranglene som naboen har observert. Slik som at Mari hos Hjorth skammer seg over at stadig flere i omgangskretsen bevitner morens alkoholforbruk, skammer jeg-et i *Rase* seg over seg selv som mor. For jeg-et er ikke naboen en hjelpende hånd, men bare enda et dømmende blick fra samfunnet.

5.4 Konsekvensene av raseriet

I likhet med moren i *Hva er det med mor* er moren i *Rase* også bekymret for de ettervirkningene oppveksten kan gi barna. Hun er redd for at hun ikke innfrir som mor, og at hun ikke klarer å følge opp de forventningene som følger morsrollen. Hun spør seg selv:

⁶⁰ I mangel på ord ønsker hun å rope til ektemannen, og er således bevis på at hun ikke vet hvordan hun skal artikulere følelsene sine på en annen måte enn roping.

«Hvor lenge varer et blåmerke egentlig, hvor lenge sitter et uhell i kroppen?» (Isakstuen, 2018, s. 169). Men konsekvensene kan også være mer direkte og inngripende, som for eksempel at barnevernstjenesten blir involvert. Det er ingen tvil om at fellesskapets, og offentlige etaters, involvering har vært viktig for å avdekke skadelige omsorgssituasjoner i hjemmet. Som nevnt i innledningskapittelet er det påfallende at skoler og barnehager reagerer dersom de mistenker omsorgssvikt. Men hva om man ikke kjenner til det helhetlige bildet? Kvello påpeker at et av de mer problematiske sidene ved spørsmål vedrørende omsorgssvikt, er hvordan noen barn er uheldige av natur (Kvello, 2015, s. 396). Denne uttalelsen kan knyttes opp til da moren klemte sønnens hånd i døra. Slike skader etterlater fysiske merker, og er ifølge Kvello en indikasjon på mulig omsorgssvikt. I tillegg utdyper han at blåmerker på hender ofte demaskerer mishandling i hjemmet. Kvello definerer begrepet «fysisk mishandling» som: «handlinger som resulterer i faktisk eller potensiell fysisk skade» (s. 396). Til tross for at WHO har støttet opp under definisjonen, er den likevel blitt kritisert for å være for vag. Ifølge Kvello gjør dette at man sjeldent kan ta den i bruk. Denne kritikken er svært relevant, sett i lys av situasjonen som utspiller seg i romanen. Det er ikke tvil i at moren klemte sønnens hånd i døra, og at han fikk fysiske skader av det, men handlingen var aldri intensjonell. Hun ville aldri skade barnet, til tross for at hun har sine tvil til tider. Vage definisjoner kan få alvorlige følger, for mødre slik den vi møter i *Rase*.

Det er ikke bare de fysiske merkene volden kan etterlate som bekymrer moren, men de usynlige, de man ikke ser, men likevel kommer til å forfølge barnet hele livet. Ifølge Donald Winnicott er moren en av barnas viktigste skikkelser i livet, og mye av dens fremtid avhenger av henne (Winnicott, 1965). Frykten for å svikte sine egne barn kan tolkes i lys av Winnicotts teori om «True Self». Dette fenomenet legger grunnlaget for barnets senere liv. Dersom en mor ikke er i stand til å tilfredsstille barnets behov i oppveksten, kan risikoen være at barnet utvikler «False Self», altså et inautentisk liv. Han konkluderer likevel med at dette ikke betyr at barnet kommer til å ha et dårlig liv, men at det kommer til å føle seg ufullstendig (Winnicott, 1965). Det er kritikkverdige at mødre tillegges slike forventninger, og det er tydelig at Winnicotts teori er med på å forverre morens allerede strevsomme hverdag. Det blir komplisert når teorien bygger på et påbud fremfor anbefaling om selvstendighet og uavhengighet fra barna sine. Igjen blir moren et offer for dobbeltmoralismen, hvor hun skal anerkjenne at hun ikke er hele barnets verden, men samtidig legge til rette for at det i senere liv skal være en autentisk skikkelse av seg selv.

Moren er åpenbart bekymret for det ukontrollerte sinne sitt. Dette kommer særlig til syne når hun gjentakende ganger sier: «Jeg er så redd for hendene mine» (Isakstuen, 2018, s. 21). Med dette insinueres det at hun ikke har kontroll over sin egen kropp, eller makt over handlingene sine. Hva skjer om hun mister kontrollen helt og holdent? Hva skjer om de fysiske avstraffelsene endrer seg til verre? Igjen sår moren tvil om seg selv, og redselen over det ukontrollerte har blitt en repetitiv frykt. Hun forsøker desperat å søke svar hos en annen instans.

Hva skjer egentlig? Når raseriet tar overhånd og tålmodigheten vennligheten varmen i meg fordrives, skjer det gradvis, eller som når en bryter slås av/på? Er jeg mest det ene eller det andre? Tenk om jeg er mest det andre. At raseriet har blitt kjernen, selve essensen i handlingsmønsteret, noe som bare unntaksvis kan holdes nede. Gjentakende anfall, det ene verre enn det andre, et syndrom som ikke kan kureres. Hva skjer egentlig? [...] De står eller sitter eller ligger der og gjør meg imot, sier meg imot. Etter alt jeg har gjort for dem, etter alt jeg har tålt, etter all tålmodighet jeg har utvist. Mild stemme, forutsigbare bevegelser, myke hender. [...] Skal jeg heller ikke i kveld få tiden jeg har lengtet etter, muligheten til å tenke i fred, lage mat alene, være kropp alene? Nei. [...] forsyner seg umettelig av mitt stadig krympende jeg. Hva skal man gjøre? hvordan får andre mødre det til? (s. 156)

Fortelleren retter seg direkte mot leseren, og inviterer til diskusjon om hvorvidt forventningene til morsrollen ikke er i kvinnens favør. Moren er åpenbart redd for at raseriet har tatt over for varmen og tålmodigheten, og at hat og misnøye har blitt etablerte sinnsbevegelser. Men kanskje moren bør omfavne den ambivalente følelsen? I lys av Winnicotts teori om hat i moderskapet, bør moren i romanen tillate seg å kjenne på den mentale smerten som kan forekomme, i møte med barnets mange krav. Moren er et offer for det Winnicott kaller «ruthless love», som han mener er forstadiet til det vi i voksen alder kjenner til som hat. Når barnet utøver «ruthless love» er det en måte å teste morens dedikasjon (Winnicott, 1994, s. 355). Denne prosessen er krevende for moren, og hun kan gjentakende ganger kjenne på utakknemlighet, og lite selvværd. Men det er viktig at hun opprettholder balansen mellom å erkjenne hatet rettet mot barnet – særlig i denne perioden – og ikke minst beherske det, slik at barnet ikke blir direkte rammet. Hatet i seg selv skal ikke undergraves, men godtas, fordi det er en naturlig del av følelsesregisteret. Ifølge Winnicott har kvinnen en naturlig masochisme iboende i seg, som gjør at hun hele tiden vender seg tilbake til barnet,

med et ønske om å oppfylle alle dens ønsker og behov, selv om hun sjeldent føler seg elsket tilbake (s. 356).

The most remarkable thing about a mother is her ability to be hurt so much by her baby and to hate so much without paying the child out, and her ability to wait for rewards that may or may not come at a later date. (s. 356)

I lys av Winnicotts teori, gjør moren lurt i å rase fra seg. Ifølge han er det usunt for et barn å vokse opp i et hjem med et undertrykt hat, fordi det aldri lærer å forholde seg til følelsen, og det vil dermed få problemer med å uttrykke det på en sunn og ansvarlig måte senere i livet. Men hun innfrir ikke hans premisser når sinne går over i det ukontrollerte, og hun slår eller slår etter barna.

Jeg mener det er nødvendig å undersøke kombinasjonen hat og moderskap, i et større bilde. Det er åpenbart at moren speiler seg i andre, enten det er kjæresten eller andre mødre. «Hva skal man gjøre? Hvordan får andre mødre det til?» (Isakstuen, 2018, s. 156). Det fremstår som at mange mødre ikke snakker om hat, og derfor er det så få som klarer å erkjenne denne følelsen. De mødrene som tidvis kjenner på et rat mot sine egne barn, tror at de er de eneste, når egentlig majoriteten av mødre av og til kjenner på den samme ambivalente følelsen. Men fordi det anses som tabubelagt, er det ingen som tør å snakke om det. Dermed blir ikke hatet normalisert, i den grad at mødre selv skal slutte å kjenne på selvhat, men heller selvbekreftelse. I det lange løp vil en åpen dialog, kombinert med annerkjennelse av hatet, bidra til at mødre klarer å bekjempe selvhat, og ikke minst følelsen av å ikke være en «god nok mor». Hat er en menneskelig følelse, men mennesket selv har fremmedgjort seg fra den, fordi den ofte forbindes med noe ensidig negativt. Det er ikke utenkelig at ved å skape dialoger på tvers av mødre, vil mange sinte mødre i større grad beherske seg, fordi de får utløp for raseriet uten at det går utover barnet direkte.

Av og til forsøker moren å trøste seg med tanken på at det finnes andre foreldre som er i samme situasjon. De foreldrene som også skjuler ansiktet i hendene ved kjøkkenbordet, og som lur på hva man har gjort. I kommentarfeltet og ulike forum leser hun om andre foreldre som også drives til yttergrensene. De som i likhet med henne brøler, smeller og freser, og som lukker døren bak seg uten å åpne den igjen. «Selv i volden finnes fellesskap. Men hvor er trøsten i det» (Isakstuen, 2018, s. 185). Foreldrene i forumene klarer heller ikke stoppe. De

setter seg på barna for å holde de sparkende beina i ro, de banner og truer, slik som henne. Denne informasjonen forverrer situasjonen for moren, og hun klarer ikke se det positive i det. Forumet bekrefter at hun ikke er alene, og det skremmer henne at finnes flere av henne – til og med noen som er verre. Hva er trøsten i at det finnes flere barn som har det vanskelig?

For det er nettopp bevisstheten om at det alltid har vært, og alltid vil være, foreldre med sinne- og aggresjonsproblemer. I et tilbakeblikk blir leseren presentert for den første gangen moren kjente på det ukontrollerte sinne.

Den første gangen stemmen min hardnet til, skvatt jeg. Hvem snakket sånn? Hvorfra kom dette? Nå er det nok! Nå gir du deg. Jeg orker ikke mer, hører du? Hører du?! Faens møkk, jævla drit! hveste jeg. Så ble hun stille. Noen dråper melk rant over kinnene hennes og bakover mot øret. Ordene mine gjallet i rommet, et gammel ekko, jeg husket ikke. (s. 31)

Den indre konflikten som utspiller seg hos moren kommer tydelig frem i dette eksempelet. Denne gangen blir ikke den utløsende faktoren presentert, men heller en refleksjon over hvem hun ser seg selv som. En slik refleksjon har vært gjentakende i den fragmenterte romanen, men spørsmålene er i større grad rettet mot seg selv. Det er som at hovedpersonen føler en fremmedgjøring fra seg selv, og at hun er splittet i to personer – en god, og en ond. Dette uhyggelige vesenet er ukjent for henne, og anses som en fremmed som ikke har vist seg tidligere. Moren uttrykker en redsel for dette vesenet på grunn av dens impulsive og ukontrollerte opptreden. Slik kan det også forstås som at det er den samme personen barna kjenner en redsel for, nettopp denne uhyggelige skikkelsen. Verken moren selv eller barna kjenner dette vesenet, og har ingen behov for å bli kjent med det heller. Likevel vender det alltid tilbake, like sint og rasende. Hun frykter at det en dag vil dominere hverdagen, og at det ufrivillig blir en del av livet.

Jeg vil ikke si at moren min kanskje var litt oppfarende og muligens moren hennes før det igjen [...]. Jeg vil ikke si at det av og til føles som om reaksjonene mine er forutbestemte. Jeg vil ikke si at jeg antakeligvis er underlagt en forbannelse og at jeg så gjerne vil bryte den, jeg vil ikke lete i barndommen etter forklaringer på alt mulig. (s. 61)

Det er åpenbart at moren mener raseriet er noe som ligger i familien, men at hun har forsøkt å undertrykke det. Hun tolker seg selv som en videreføring av sin egen mor, og at datteren

hennes igjen kommer til å være et offer for genetikken. Dette uhyggelige vesenet som overskygger den personen hun identifiserer seg som blir dermed et bilde på sin egen mor. Bekymringen for at barna skal videreføre hennes eget temperament ligger dermed på et dypere plan, altså noe hun selv ikke har kontroll over. Jeg-et frykter at arv er sterkere enn miljø, og at det ikke spiller noen rolle om hvorvidt hun forsøker å kontrollere raseriet eller ikke, fordi barnas – særlig datterens – fremtid allerede er forutbestemt av genene. Det er tydelig at hovedpersonen strever med å sette ord på følelsene sine, noe som ofte resulterer i raseriutbrudd i form av kjefting. Slik videreføres morens reaksjonsevner over til barna, noe man kan se eksempel på når de ringer fra skolen til datteren.

Så ringer de fra skolen hun har oppført seg voldelig i det siste, gått til angrep på andre barn, både større og mindre enn henne selv. [...] De har forsøkt å snakke med henne. Men det føles ikke som om de kommer noen vei, hun viser liksom ingen tegn til anger. (s. 210)

Hovedpersonen opplever det hun fryktet, at det uhyggelige vesenet har oppstått i datteren, slik som det oppsto i henne selv fra sin mor. At datteren utagerer på samme måte som både bestemoren og sin egen mor, er i tråd med Winnicotts teori om hatets videreføring på tvers av arverekker. Som fremvist tidligere i dette kapittelet, hevder Winnicott at et undertrykt hat kun resulterer i at barnet selv vil få problemer med å beherske følelsen senere (Winnicott, 1994, s. 356). Og som jeg har anvist flere ganger i oppgaven sliter moren i romanen med å kjenne seg selv igjen, når hun raser. Og det fremstår som at raseriet kom samtidig med tvillingene. Det er imidlertid ikke umulig å forestille seg at hun alltid har kjent på et hat, men at hun har undertrykt det. Ifølge Winnicott er det bedre at foreldrene møter barnet med hat, enn sentimentalitet, slik at det lærer å forholde seg til den vonde følelsen. Men ut ifra sitatet overfor utagerer datteren med vold, og det er åpenbart at hun har et innebygget raseri som kommer til overflaten. I lys av Winnicotts teori, er det ikke urimelig å forestille seg at dersom moren hadde anerkjent hatet tidligere, ville kanskje datteren vært spart for den rasende genetiske arverekken. Og for alt vi vet undertrykket også jeg-personen morens hat og raseri. Det kan se ut som om Isakstuens roman fremmer en idé om at en mer åpen dialog om sinne og moderskap, muligens kan forhindre mødre med ukontrollerte raseriutbrudd i fremtiden.

Moren i Isakstuens roman sliter med sinne- og aggresjonsproblemer, kombinert med følelsen av identitetstap. Disse tre følelsene har én ting til felles, de er blitt utløst som et resultat av forventningene tilknyttet moderskapsrollen. Idéen om den hengivne moren går således i

oppløsning med jeg-et. Til tross for at moren utøver det man ifølge Kvello kan karakterisere fysisk avstraffelse er det ikke slik at hun nødvendigvis hater barna sine. Gjentakende ganger sår hun tvil om sin egen omsorgsutøvelse, og hun opplever stadig problemer med å føle seg forstått.

Det er et oppgjør med samfunnets dobbeltblikk på kvinnen, og moren i romanen uttrykker en identitetslengsel eksplisitt. Hun lurte på om man på et tidspunkt i livet kommer til å finne tilbake til seg selv: «[...] får man noen gang sitt såkalte JEG tilbake?» (Isakstuen, 2018, s. 139). Hun bruker handlekurven sin som et konkret eksempel, som er full av melk, kaviar, oppskåret brød, leverpostei osv.

[...] Ikke ett eneste glanset magasin. Ikke ett skjønnhetsprodukt. Hvis jeg barberer leggene vokser håret ut igjen. Hvis jeg smører huden inn med krem blir huden vant til krem, så må jeg smøre meg inn med mer krem. Hvis håret glansvaskes vil glansvasken vaskes ut igjen, vil håret virke matt og forlange mer glansvask. Så hva er vitsen. Kroppen kvitter seg med celler hver dag, kaster ut slaggstoffer, preges, eldes. Jeg forsvinner når alt kommer til alt. I et sånt perspektiv er det virkelig påkrevd at jeg daglig skal anstrenge meg for å rense hudens porer, holde bikinilinjen ryddig og fitta trang? (s. 139)

Tonen er oppgitt og frustrert, og det antydes til og med at hun kjenner på følelsen av å gi opp, fordi alt kommer til å forsvinne en dag uansett. Det er et splittet bildet av sin egen selvfølelse som kommer til syne, og moren står i en spagat mellom å ville kjempe seg tilbake til den tidligere hverdagen, eller bare gi seg fullstendig hen til moderskapsrollen slik hun ser det – en fullstendig oppofrelse av selvet.

5.5 Moren søker forståelse hos barnefaren

Det er tydelig at hovedpersonen i romanen sliter med konstant dårlig samvittighet, fordi hun mener at hun selv er en dårlig mor – og kjæreste. Som jeg har fremvist flere ganger, oppfattes han som tålmodig, sindig og rolig, og blir i hennes øyne den totale motsetningen av henne. Samtidig som hverdagen blir mer krevende kjenner hun at symbiosen mellom dem er i ferd med å gå i oppløsning. Hun er redd han skal forlate henne, eller at han elsker henne kun fordi hun er moren til barna hans. Hun stiller han implisitte spørsmål, og mimrer tilbake til den tiden de møtte hverandre. Dette er med å skape og opprettholde en usikkerhet hos jegerpersonen. Morens syn på seg selv er destruktivt i lengden, og hun har problemer med å

anerkjenne seg selv som noe annet enn hva han er. Den kjærligheten som skildres mellom jeg-personen og kjæresten er varm, intens og altoppslukende. I tillegg kom han godt overens med datteren hennes, noe som styrket kjærligheten mellom de to enda mer.

Til tross for den intense og bunnsolide kjærligheten, kjenner de at forholdet blir satt på prøve etter at tvillingene blir født. Mange av de egenskapene moren satt pris på hos kjæresten er ofte roten til kranglene. Da hun tidligere satte pris på hans sindighet og forståelsesfulle lynne, tærer det på henne at hun har blitt den sinte forelderen. Hun føler seg alene på grunn av reaksjonsmønsteret sitt. Når hun sitter igjen med dårlig samvittighet fordi raseriet tok overhånd, mener han at hun svartmaler hendelsen, og legger til at barn ikke er «porselensfigurer» (Isakstuen, 2018, s. 22). Han sier at barna har godt av å se at livet ikke bare er «fryd og gammen», og at det er lov å være «litt frustrert» (s. 22). Disse utsagnene er et godt eksempel på misforståelsene som oppstår mellom kjæresteparet. Han forsøker å gi henne støtte, men hun oppfatter det som bagatellisering. For henne er det mer alvorlig enn som så: «*Litt frustrert*. Ser du ikke at de skvetter til når jeg kommer inn i rommet?» (s. 23). Det er åpenbart at han ønsker å berolige henne, men hun leser situasjonen annerledes. Selv om hans intensjon var å bringe dem nærmere hverandre, endte det i det motsatte.

Det kommer til å bli bra for deg, sa du, å snakke om livet med noen andre enn meg. Og jeg svarte ikke at det var så jævlig typisk deg, jeg sa ikke at du skulle slutte å være så forbanna omsorgsfull og vennlig og tålmodig, jeg sa ikke at jeg syntes du snakket nedlatende til meg, at jeg hatet hvor sivilisert og rolig du klarte å være i møte med mitt oppfarende jeg, jeg sukket ikke eller himlet med øynene, jeg tror ikke engang jeg viste fingeren til bakhodet ditt da du bøyde deg ned etter skoene, jeg sa takk kjæreste, det skader vel ikke å prøve. (s. 50)

I sitatet ovenfor uttrykker hovedpersonen oppgitthet over kjærestens manglende forståelse for sin egen frustrasjon. For jeg-personen føles det som at han i større grad bagatelliserer oppførselen hennes, fremfor å forsøke og forstå henne. Han nedtoner raseriet hennes, i stede for å ha en dialog om hva den utløsende faktoren er. Derfor føler hun seg også ensom – både i forholdet, og i foreldrerollen. Når hun føler at han ikke forstår henne forverres sinne, og det er som at de to ikke lenger tilhører den samme virkeligheten.

Parets situasjon kan tolkes i lys av Beauvoirs teori om det mannlige universet og den kvinnelige verdenen (Beauvoir, 2000, s. 691). Moren oppfatter samboeren – og barnefaren –

som normen, og i motsetning til henne gjør han alt riktig. At kvinner ser på seg selv som det unormale er ikke et ukjent fenomen. Beauvoir hevder at årsaken til dette er at hun som kvinne er opplært å underlegge seg mannen, og integrere seg inn i hans univers, fremfor å bryte ut og å skape seg en verden utenfor hans (s. 691). Beauvoirs feministiske teori bygger på kritikken om samfunnets oppfatning av mannen som det universelle, det normale. Fordi kvinnens rolle er innskrenket til å omhandle hjemmet, og det kroppslige, skaper hun seg ikke noe mål utenfor denne sfæren. Dette er mye av årsaken til at hun ikke bryter ut av objektsformen, og stiger ut som et fritt subjekt, hevder Beauvoir (s. 691).

Paret i Isakstuens roman forsøker å balansere tilværelsen som samboere, og foreldre. Som nevnt oppfatter hovedpersonen kjæresten som det motsatte av seg selv, som resulterer i at hun ofte føler seg ensom. Denne ensomhetsfølelsen blir særlig uttrykt når hun til stadighet snakker om såkalte «lag». Med lag mener hun de to versus barna. Når de krangler kritiserer hun han for ikke å være på lag med henne, dette skjer opptil flere ganger i romanen.

[...] du hjelper ikke til med ungene, du er ikke på lag. På lag, sier du. Hør hvordan du snakker. Som om det finnes lag her i huset, som om dette er en krig, og som om du ønsker å ha meg med på den. [...] Det er ikke krig jeg mener. Men det er krig du lager, sier du. Krig mot dem og krig mot meg. Du roper og skriker og tramper rundt i huset, sint på alt og alle, og så forventer du at jeg skal gjøre det samme, være med på krigslaget ditt, er det dét du savner? Skal jeg skrike og rope og true dem, jeg også? Ville det føles bedre for deg? Ville det være til hjelp hvis jeg også gjorde barna våre redde? [...] Da kunne du vel stoppet meg, eller hva? Men nei. Du vil bare være god. Du vil bare være enig. [...] Vet du hva du gjør deg til da? DU GJØR DEG TIL MEDSKYLDIG! (Isakstuen, 2018, s. 194-195)

I dette avsnittet opplever paret et vendepunkt. Det er åpenbart at det har bygget seg opp en irritasjon, som har blitt undertrykt. Men nå får de utløp for alt som har bygget seg opp. Samtidig får hun bekreftet mange av mistankene sine om hvordan han ser på henne som forelder. Når hun ved en senere anledning konfronterer han om det manglende «laget» i hjemmet, er det en annen tone som finner sted. Nå er han mer oppgitt og frustrert, enn sint. «[...] hold opp med den lagpratningen din, sier du, vi trenger vel ikke å mase om de samme tingene i kor, nei vi gjør vel ikke det, sier jeg og alle er stille, [...]» (s. 211). Ut ifra denne situasjonen er det åpenbart at hun kjenner seg mer avhengig av han. Kritikken er derimot ikke

rettet mot den andre som et individ, men som en forsørger og omsorgsperson. De kritiserer hverandre som foreldre, og mangler en behersket kommunikasjonsform.

Flesteparten av de feministiske teoretikere som omtaler mødre og moderskap, som Beauvoir og Rich, hevder mannen har lite eller ingen ansvar for barnets oppvekst. Ikke fordi han nødvendigvis ønsker det slik, men fordi samfunnet ikke har ilagt han forventninger, slik de har gjort med kvinnen. Winnicott hevder derimot at barnefaren har en sentral rolle for utviklingen av «True Self» (Winnicott, 1965, s. 147). Som jeg har forklart tidligere i oppgaven, er barnets første leveår avgjørende for resten av livet. Et autentisk liv er ifølge Winnicott kun oppnåelig dersom man lever «True Self», som igjen er avhenger av om barnet har en «god nok mor» eller en «ikke god nok mor». For at moren i størst mulig grad skal klare å innfri barnets behov er hun avhengig av å føle seg trygg, og ikke minst forstått. Mannens viktigste oppgave i mor-barn-relasjonen, er å vise forståelse, og ikke minst være en god støttespiller for moren.⁶¹ Det er imidlertid sjeldent at moren føler seg forstått av kjæresten. Når hun henvender seg til han, for å få hans aksept, blir hun sjeldent fornøyd med hans reaksjoner. Det er samtidig åpenbart at paret til tider snakker over hodene på hverandre, og man forstår at de opplever situasjonene på ulike måter. Ensomheten i moderskapet har en sammenheng med den manglende forståelsen, og ikke minst feilkommunikasjonen mellom mor og far.

5.6 Kritikk mot de pedagogiske idéene

I tillegg til å belyse de problematiske sidene ved moderskapet, er det Isakstuens underliggende prosjekt i romanen å kritisere den oppfatningen som allerede finnes om barneoppdragelse i samfunnet. Med dette mener jeg både de psykologisk-pedagogiske idéene, som stadig oftere blir en del av oppdragerrollen, men også den skyldfølelsen som bunner hos mødre som ønsker å identifisere seg som noe annet enn kun en mor.

Kritikken romanen retter mot de psykologisk-pedagogiske idéene kommer eksplisitt til uttrykk hos moren:

⁶¹ Jeg mener det er kritikkverdiggjort at Winnicotts teori ikke inkluderer alenemødre. Tatt i betraktning at teorien ble utviklet i 1960, rettfærdiggjør den noe lite inkluderende moderskapsteorien.

Man skal ikke si fy og man skal ikke si ikke. Det heter ikke oppdragelse det heter veiledning. [...] Det heter ikke barneoppdragelse, det heter adferdskontroll. Det heter ikke å bli sint på barnet, det heter psykiske overgrep. Husk at sterke følelser smitter. Er du sint, blir barnet sint. [...] Behold aldri øyekontakten i mer enn tre sekunder i en krav- eller konfliktsituasjon. [...] Ikke gå for tett på, det øker barnets stress.[...] Ikke si slutt å gråte. Hvis du må ta i barnet, ta mildt og følg barnets bevegelser. Du skal aldri holde et barn fast hvis det ikke er fare på ferde. [...] Hvis du ikke klarer å roe deg ned, gå ut av situasjonen. (Isakstuen, 2018, s. 183)

Dette avsnittet viser en rekke forbud og påbud knyttet til barneoppdragelse, som moren er klar over og har internalisert. Verbene «behold» og «følg» står i imperativ-form, og blir brukt ved befalinger. Dette indikerer at det ikke finnes for henne et annet alternativ enn de fremlagte. I tillegg er den gjentakende bruken av ordene «ikke» og «skal», ensbetydende med at å gjøre noe annet vil være feilaktig. Det gis dermed lite rom for diskusjon når det tas i bruk kommanderende og befalende ordlyder, som de vist ovenfor.

Hensikten med å kritisere eller vie oppmerksomhet mot de pedagogiske idéene er å vise hvor ensidig bilde som finnes av barneoppdragelse. Det gis lite eller ingen refleksjon til individet som faktisk oppdrar, og det forventes at omsorgspersonen er svært tålmodig, besluttsom og ikke minst særdeles god til å sette seg inn i andre menneskers situasjon. Jeg-personen i romanen passer ikke inn under de overnevnte punktene, men betyr det at hun ikke er en god mor? Selv mødre som ikke tyr til fysiske avstraffelser, men som likevel kan kjenne på ukontrollert sinne, kan falle inn under punktene ovenfor. Er da den moren en dårlig mor? Det er tydelig at romanens hensikt er å vise det snevre bildet som gis av omsorgspersoner, i tillegg til å stenge ute dem som ikke faller inn under denne etablerte samfunnsoppfatningen.

Moren i romanen er opptatt av å gjøre alt rett, men føler at hun ender opp med å gjøre det motsatte. Hun er redd for at hun ikke klarer å tilfredsstille barnas behov, fordi hun ikke er i stand til å forstå hva de forventer av henne. Dette kommer særlig til syne når de kort tid etter fødselen får uventet besøk fra helsestasjonen, og hovedpersonens manglende forståelse av hva tvillingene forventer av henne blir uttrykt på grensen til det humoristiske.

Helsestasjon-damen klikket og smattet og kvekket. [...] Hva er det de skravler om? En hel masse, lo hun. Hun så ikke på meg, hun så på dem. henvendte seg til dem. [...] Kanskje du kan gi meg noen eksempler, sa jeg, på hva de sier, sånn at jeg vet hva jeg skal lytte etter? Hun

viftet bort spørsmålet med hånden, Å, sa hun, dét er ikke noe hokus pokus, mødre vet sånt. (s. 120)

Ifølge Winnicotts teori er det ikke forventet at en mor skal kunne snakke direkte med barnet, for å forstå hva det behøver. Han mener det baserer seg på instinkt, og at sinnstilstanden «Primary Maternal Preoccupation» legger grunnlaget for det man anser som morsinstinkt (Winnicott, 1956). Han representerer således en motstridende tankegang og forestilling enn hva Beauvoir gjør, som hevder at det ikke er noe som heter morsinstinkt. Ifølge henne er det hele kjønnslig betinget, og et resultat av en påtvunget forsørgerrolle jenter opplevde i barndommen, i forbindelse med lek (Beauvoir, 2000, s. 338).

Når det blir brukt ord som «kvekket» får man en ironisk distanse til situasjonen som utspiller seg, fordi mennesker prater, de kvekker ikke. Samtidig skaper damen fra helsestasjonen en ekskluderende atmosfære for moren, som impliserer at henne selv og tvillingene har en relasjon som ikke moren kan være en del av. Damen fra helsestasjonen snakker et kodet språk til tvillingene, som hun forventer at moren skal kunne – kun basert på det faktum at hun er en mor. Ved å vifte bort spørsmålet med hånden bagatelliserer den ansatte fra helsestasjonen morens behov for veiledning. Moren søker hjelp og rådgivning i frykt for ikke å innfri barnas behov. Det hun derimot møter er en ansatt som ikke innfrir behovet, men heller skaper skyldfølelse hos den samme personen som følte seg hjelpeløs. Uttalelsen «mødre vet sånt» belyser igjen de forventningene som ligger hos en kvinne i det hun har blitt mor. Hun skal på magisk vis ha innsyn til et – i dette tilfelle to – fremmed individ, og deres behov.

Selv om Winnicott mener det er sunt for en mor å anerkjenne hatet hun til tider føler mot sitt eget barn, legger mye av hans teori vekt på viktigheten en mor har i et barns liv, og særlig i spedbarnsalderen. Når moren henvender seg til damen fra helsestasjonen er det et rop om hjelp, fordi hun er bekymret for de konsekvensene sønnene kan oppleve senere i livet dersom hun ikke gir dem det de trenger. Dersom dette er tilfellet vil sønnene oppleve å få både psykososiale plager og et forvrent verdensbilde, hevder Winnicott (1965, s. 146). Dette fordi moren har mislyktes i å skape «True Self» hos sønnene. Rich fokuserer i langt større grad på ensomheten kvinner opplever i forbindelse med moderskapet, og det manglende fellesskapet som et resultat av husmorrollen. Fordi disse kvinnene er ekskludert fra samfunnet blir de samtidig ekskludert fra seg selv. Rich hevder at kvinnens eneste måte å gjøre opprør på er gjennom fysisk eller mentalt sammenbrudd (Rich, 1976, s. 36). Basert på Richs teori kan

morens raseriutbrudd i romanen tolkes som et opprør mot moderskapet som institusjon, og mot samfunnet som til stadighet forventer mer av henne som både kvinne og mor.

Selv om definisjonen av hva som regnes som god barneoppdragelse har endret seg de siste tjue årene, er likevel forestillingen om moren som hengiven og altforstående høyst gjeldende.⁶² Men hva er alternativet om den oppofrende moren er feil? Moren i *Rase* er i stor grad på jakt etter en skikkelig mor hun kan identifisere seg med, men den etablerte moderskikkelsen er for umenneskeliggjort for at dette skal være mulig. Hun er på leting etter en oppskrift på det å være en mor. «Hvordan blir man mor? Hvordan øver man seg? Hvor mange sjanser får man? Hvor selvfølgelig møter kroppen utfordringene, hvor troverdig spiller sjelen rollen?» (Isakstuen, 2018, s. 54). Hun leser bøker som forteller at hun skal forestille seg moderskapet som et hus, og se om det finnes endringsmuligheter. Med en ironisk og humoristisk tone presenterer hun endelig løsningen: «Jeg leter etter oppskriften som gjør det mulig å koke reduksjon på summen av kvinnelig erfaring, reduksjonen skal på omhyggelig vis frysetørres til buljongterninger og løses opp i varmt vann når det virkelig trengs» (s. 140). I *Hva er det med mor* er det Mari som i langt større grad sliter med at moren hennes ikke har behov for en idealskikkelse, men at hun i langt større grad følger sine egne instinkt. Problemet for jeg-et blir imidlertid at når den selvoppofrende moren ikke lenger er noe man kan identifisere med mangler hun en rollemodell.

På en måte kan man se det som at morsrollen faktisk har endret seg til det mer kompliserte, fordi samfunnets øyne ligger på moren på en helt annen måte enn tidligere. Dette kommer tydelig frem når Maris mor hos Hjorth kommer sjanglende hjem, overstadig beruset, og politiet eskorterer den fulle og voldelige kjæresten bort fra hagen, uten at det gir konsekvenser. Mari er redd for at barnevernet skal komme, men det skjer aldri. Og når hun innser at det aldri skjer, blir hun skuffet. Hun savner at noen bryr seg om barna, og ikke bare de voksne. Hovedpersonen i *Rase* derimot opplever at en nabo henvender seg til henne fordi han er bekymret for henne. Han forteller at han har observert henne gråtende utenfor huset, og

⁶² Julia Kristeva mener i artikkelen «Stabat mater» at det patriarkalske samfunnets dobbeltblikk på kvinnen knytter an til den religiøse forestillingen om kvinnelighet og moderskap. Denne forestillingen er representert av den katolske skikkelsen Jomfru Maria, som for både menn og kvinner over hele verden er selve bildet på idealkvinnen. Hun er både aseksuell og jomfru, men også en mor. Ifølge Kristeva er det skadelig å ha en slik idealkvinne, fordi hun ikke representerer menneskelige egenskaper – jomfruelighet og moderskap er ikke forenlig med hverandre. Slik vil aldri kvinner føler seg bra nok, men alltid søke etter perfeksjon (Kristeva, 2012).

hørt roping inne. Slik vises det at samfunnsengasjementet i de to romanene er til stede på to vidt forskjellige måter. Mens Mari ønsket involvering, fryktet jeg-et hos Isakstuen det samme.

5.7 Forfatteren Isakstuen sitt prosjekt: Rasende moderskap

Rase tar den vanskelige debatten få har forsøkt seg på tidligere – nemlig den rasende moren. Forfatterens prosjekt er ikke bare å belyse moderskapets komplekse sider, men også blottstille fellesskapets dømmende, og til dels skadelige blikk på kvinnen som mor. Et utøvende moderskap kan ikke eksistere uten barn, og med barn kommer ansvar. I *Rase* har forfatteren lagt vekt på forsørgeraspektet, og undersøkt hvorvidt det er skadelig for barn å vokse opp med rasende mor. Selv om moren aldri skader barna alvorlig, er det morens manglende kontroll over sinne og handlinger, som inviterer leseren til videre diskusjoner. For er det slik at sinte og aggressive mødre, kan være gode mødre?

For moren i romanen er den utløsende effekten barnas utakknemlighet, og mas. Hun forsøker å kontrollere seg selv, men av og til handler hånden raskere enn hodet, og hun dasker etter barna med håndklær, eller «fillerister» dem. Uten en videre hensikt enn kun å undersøke omsorgsutøvelsen i romanen, har jeg funnet særlig Kvellos teorier som relevante. Han påpeker blant annet at ringvirkningene av barns oppvekst kan være mange, og ikke minst alvorlige, dette er ettersom i hvor alvorlig grad barnet opplever å bli forsømt. Selv om det ikke er alvorlige voldshendelser som tar sted i fortellingen om den rasende moren, er det underkommuniseringen av handlingene som er det mest problematiske. I *Hva er det med mor* er omsorgsutøvelsen Mari ble utsatt for, en del av fortiden. Det er blitt et minne som hun i eldre alder ønsker å undersøke. Situasjonen er noe annen i *Rase*, fordi moren befinner seg i situasjonen, og det blir mer dermed mer akutt. Som leser får man lyst til å gripe inn umiddelbart. Denne reaksjonen vitner om at omsorgsutøvelsen er på grensen til hva man anser som ansvarlig. Forfatteren Isakstuen har selv uttrykt – i forbindelse med romanen – at man ikke vet hvor grensen går. Hun funderer over hvor hardt man kan ta i et barn før det ikke er greit, eller hvor høyt man kan skrike før man krysser en grense. Romanen kommer ikke med et entydig svar, men inviterer leseren til diskusjon. For det er åpenbart et underliggende prosjekt i romanen å spørre nøyaktig når noe er omsorgssvikt. Og det igjen gjør at en undersøkelse av omsorgssviktaspektet blir påkalt.

Samtidig som forfatteren ønsker å belyse grensen for hva som anses som god eller dårlig omsorgssvikt, er det også et underliggende prosjekt som tar opp fellesskapets involvering i barneoppdragelse. Dette kommer til uttrykk når forfatteren kritiserer spesifikke begrep, eller områder innenfor sosialtjenesten. For selv om det er lagt mye vekt på barnas oppførsel, og at den utagerende oppførselen ofte kommer i forbindelse med raseriutbruddene, mener jeg fellesskapet også er en bidragsyter til raseriutbruddene. Som jeg har påpekt gjentakende ganger i analysekapittelet, har moren et behov for å bli forstått, og hun føler seg ofte ensom i foreldrerollen. Det er opplagt fellesskapets forventninger forsterker ensomhetsfølelsen. Hun opplever seg selv som en skuffelse – både i lys av barna, men også fellesskapet.

Det er åpenbart at forfatterens prosjekt med romanen er å stille kritiske spørsmål til samfunnet, og er dermed avhengig av en leser som interesserer seg for de vanskelige spørsmålene som følger av barneoppdragelse. Forfatteren utfordrer etablerte begrep omhandlende omsorgssvikt og forsømmelse, ved å skildre en utilslørt familiehverdag. Ikke bare er det underliggende prosjektet i romanen å utforske grensen for omsorgssvikt, men også presset som ligger på moren. Jeg mener at romanen ikke bare utforsker hva som er god nok og ikke god nok omsorgsutøvelse, men at morens rolle som oppdrager aldri blir god nok – sett gjennom samfunnets øyne.

6. Avsluttende refleksjoner

I denne masteroppgaven har jeg undersøkt moderskap- og omsorgsdiskursen i romanene *Hva er det med mor* av Vigdis Hjorth, og *Rase* av Monica Isakstuen. Begge romanene utforsker hvor grensen for omsorgssvikt faktisk går. Og i forbindelse med denne undersøkelsen, mener jeg at jeg også har fått fremvist hvor vanskelig begrepet «omsorgssvikt» er å forholde seg til. I tillegg er det interessant at også mødrene i romanene selv, har et behov for å få klargjort sin egen omsorgsutøvelse. Selv om det er datteren som er den fortellendeinstansen hos Hjorth, hender det at moren, i samtale med Mari, undersøker sin egen utøvende omsorg. Hos Isakstuen er moren det fortellende subjektet, og tidvis stiller hun spørsmål direkte til leseren, som en form for høyere instans som skal trøste henne, og si at alt vil ordne seg.

I Hjorths roman er det åpenbart at morens alkoholisme har rot i barndommen. Dette uttrykker hun også direkte til datteren. Fordi Mari vet dette, syns hun det også at det blir spesielt vanskelig å forholde seg til alkoholismen. Hun syns synd på moren sin, men tenker også på seg selv. Med et bredt utvalg av teorier, har jeg vist at det er en kollektiv enighet blant forskere om at barndommen former den du blir som voksen. Når Mari ser hvordan det har gått med moren, bekymrer hun seg for hvordan det skal gå med henne. På grunn av dette tar hun avstand fra alkoholen – i bokstavelig forstand. I forbindelse med analysen av romanen har jeg vist hvordan det skjer en gradvis endring hos Mari, samtidig med at hun forteller historien om moren sin. I begynnelsen var hun redd for alkoholen – både hva den gjorde med moren, men også selve alkoholen, med dens lukter. I avslutningen har hun forsonet seg med at moren drikker, fordi det også er det som gjør at hun skiller seg fra andre mødre. Men det har vært problematisk å tilnærme seg omsorgssviktaspektet, fordi på den ene siden har Mari vokst opp til å bli en reflektert og sterk jente, men det er samtidig påfallende å spekulere over om dette er på grunn av morens alkoholisme. Opptil flere ganger vises det hvordan Mari har måttet påta seg en voksenrolle. Således er det ikke umulig å forestille seg at Maris selvstendighet er selvutviklet, fordi hun ikke hadde noe annet valg. Når moren var for full til å ta ansvar, måtte Mari være den ansvarlige. Det samme gjelder lillebroren Bror.

Isakstuens roman har et åpenlyst prosjekt om å undersøke grensen for omsorgssvikt. Ved å fremvise hvordan raseriet kommer til uttrykk ved verbale og fysiske avstraffelser, har jeg også påpekt hvordan fellesskapet kan frembringe sinne og aggresjon hos mødre. Moren i romanen

irriterer seg over hva som er lov, og ikke lov i lys av samfunnets moraliserende rettesnor. Samtidig løfter også Isakstuen barndommens avtrykk frem i forbindelse med den utøvende oppdragelsen til moren. Med dette mener jeg at det morsrollen ofte kan være preget av den oppdragelsen man selv opplevde, fra sin mor igjen. Dette poengterer jeg ved å fremvise at også moren i romanen har vokst opp med en sint mor, og når jeg påpeker at datteren i romanen til slutt også ser ut til å ha sinneproblemer. Slik mener jeg Isakstuens underliggende prosjekt er å fremvise viktigheten av evnen til å reflektere over sin egen utøvende oppdragelse. Slik kan man hindre en eventuell videreføring av det vanskelige moderskapet, som igjen skaper en vanskelig oppvekst for barnet. Moren i romanen reflekterer ofte over eget handlingsmønster, og ikke minst det utøvende moderskapet hun praktiserer. Hun opplever i midlertid en manglende mal, og hun vet ikke hva hun skal strekke seg etter. I romanens slutning oppstår det en form for forsoning hos moren, når hun forstår at barna er selvstendige individer: «Mine ord og mine hender er ikke det eneste som former ham» (Isakstuen, 2018, s. 224). Romanene utforsker, på ulike sett, hvor grensen for omsorgssvikt går. Selv om Mari i Hjorths roman har vokst opp med en alkoholisert mor, og med et ansvarsanliggende som ikke er vanlig for ungdommer å ha, ser det tilsynelatende ut til at hun har klart seg. Og moren hos Isakstuen observerer hele tiden at barna utvikler seg i retning av selvstendige individer, tilsynelatende upåvirket av raseriet hennes.

Hjorth og Isakstuen har selv omtalt egne moderskap i intervjuer, da romanene kom ut. Til Adresseavisen sa Hjorth om *Hva er det med mor*: «Jeg innrømmer at jeg i perioder har lignet på moren i boken» (Lie, 2000).⁶³ Isakstuen uttalte til KK om *Rase*: «Jeg kunne nok ikke skrevet en så sår og vond bok, jeg kunne ikke fått fram denne desperasjonen hvis jeg ikke hadde vært desperat selv» (Glorvigen, 2018). Det kan med andre ord lett oppstå et inntrykk hos leseren at de også diskuterer sine egne utfordringer – selv om de ikke akkurat ser ut som i romanene.⁶⁴ Virkelighetslitteraturen tvinger oss til å stille spørsmål om forfatterne egen morsrolle. Koplingen til forfatterne liv produserer en mistanke om at de kanskje svarer på egen usikkerhet om sin omsorgsutøvelse, og morsrolle. Når de så skriver om at barna vokser og har det likevel tilsynelatende helt greit, kan det virke problematisk på leseren fordi

⁶³ I et nyere intervju fra 2020, i forbindelse med utgivelsen av *Er mor død* som kom ut samme år, kommenterer Hjorth morsskikkelsen i *Hva er det med mor*. Hun sa i et intervju med VG 20.08.2020: «Da jeg i «Hva er det med mor» lagde et morsportrett av en mor som drikker for mye, var utgangspunktet at jeg drikker for mye og lurte på hvordan det påvirket barna» (Bringedal & Norli, 2020).

⁶⁴ I intervjuene er både Hjorth og Isakstuen klar i talen når de sier at romanene er ren fiksjon, og at de kun har brukt seg selv som utgangspunkt, men at hendelsene som utarter seg ikke er basert på egne liv.

forfatterne her kanskje produserer en ønskedrøm som skal berolige dem. Dette fordi de egentlig lurere på om de selv er gode mødre. Omsorgsutøvelse er vanskelig, fordi balansen mellom god nok og ikke god nok omsorg er kompleks. Det kan ved første øyekast se ut som at forfatterne bagatelliserer omsorgsutøvelsen, eller er det egentlig leserne som gjør det?⁶⁵ Forfatterne på sin side løfter frem en vanskelig tematikk, og gjør det til noe alvorlig. Det er viktig å være klar på at jeg ikke er ute etter å anklage forfatterne for omsorgssvikt, men heller kreditere dem for hvordan de undersøker et viktig tema gjennom en fiktiv tekst. Virkelighetsdiskursene i romanene har ikke en sammenheng med virkelighetslitteraturen på grunn av forfatterne, men på grunn av problemet, nemlig omsorgskravet. Mødrene i romanene er reflekterte, som fremviser at også de stiller krav, slik som barna.

Øyvind Kvellos teorier om skadelige omsorgssituasjoner har fremvist hvor komplekst begrepet «omsorgssvikt» er. Det er lite håndfast, og omfatter alt fra understimulering, manglende aktiv deltakelse i barnets liv, til under- eller feilernæring. Romanene viser imidlertid at det finnes gode mødre, som likevel utøver oppdragelse som i en viss grad kan knyttes til begrepet «omsorgssvikt». Og det er dette aspektet som kompliserer oppdragerrollen. Jeg mener mødrenes styrke ligger i at de selv har et kritisk blikk på sitt eget moderskap. Donald Winnicott har på sin side fokusert på interaksjonen mellom mor og barn, og ikke minst morens behov for å perfeksjonere morsrollen. Denne forestillingen forkaster han, og mener det holder å være en «god nok mor». Men etter å ha undersøkt mødrenes frustrasjon – særlig i *Rase* – mener jeg Winnicott tillegger moren for mye ansvar, særlig i forbindelse med barnets utfoldelse av seg selv. For det blir problematisk når det forventes at moren skal vie tid til seg selv og egne behov, men samtidig være parat for å innrette seg etter barnet.

Både Beauvoir og Rich baserer mye av sin teori på moren, og kvinnen generelt. Barnet får minimalt med plass hos førstnevnte, som har et generelt negativt syn på moderskapet. Dette har gjort det problematisk å lese barnets situasjon ut ifra Beauvoirs teorier, fordi det i første omgang gagnar moren. Rich har en noe annen tilnærming til moderskapet, men er krass i fellesskapets oppfatning av moren som hengiven. Hennes teorier har særlig vært relevante i

⁶⁵ Her vil jeg trekke en parallell til resepsjonspittet overfor, hvor Knut Faldbakken hevdet det ikke var et forsømmelsesaspekt å kommentere i *Hva er det med mor*. Se til kapittel 2.1.

undersøkelsen av moderskapet som utspiller seg hos Isakstuen, fordi mye av raseriet bunner i barnets utakknemlighet, og følelsen av identitetstap i forbindelse med moderskapet.

Prosjektet mitt har vist at omsorgsutøvelse ikke er en enkel affære. Ikke bare er det individer det skal tas hensyn til, men en klar mal for hva som er god nok og ikke god nok omsorg er fraværende i dag. For det er mulig å ha en alkoholisert mor, uten at man nødvendigvis blir utsatt for omsorgssvikt. Eller ha en rasende og aggressiv mor, uten at det nødvendigvis diskvalifiseres som forsømmelse. Men det blir problematisk når ingen tør å stille de vanskelige spørsmålene. For det hjelper ikke at mødre selv har et kritisk blikk på sin egen oppdragelse, dersom ingen er villige til å ta debatten om hvor den eventuelle grensen går. Konsekvensene blir at barn lider under foreldrene, fordi fellesskapet er redd for å gripe inn. Når jeg sier gripe inn, er ikke dette ensbetydende med å involvere barnevernet. Det går an å starte en samtale med den rammende parten – og ikke minst inkludere barna. Det vil da også kunne imøtekomme følelsen hos mødre om å være alene med ansvaret for barna, og å måtte finne selv ut om hvor grensen for den gode omsorgen går. Romanene har vist at skjønnlitteraturen er et egnet sted å drøfte disse vanskelige tematikkene.

Litteraturliste

Andersen, P. T. (2012). *Norsk litteraturhistorie*. Oslo: Universitetsforlaget.

Andersen, U. C. (2009). *Har vi henne nå? Kvinnelige forfatterskap og mediene*. . Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.

Aaslestad, P. (1999). *Narratologi: en innføring i anvendt fortelle teori*. Oslo: Landslaget for norskundervisning Cappelen akademisk forl. .

Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet. (2019, november 25). *Koronapandemien gjør det vanskeligere å bekjempe vold mot kvinner*. Hentet fra Bufdir: https://bufdir.no/aktuelt/koronapandemien_gjor_det_vanskeligere_a_bekjempe_vold_mot_kvinner/

Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet. (2020, november 25). *Bufdir*. Hentet fra https://bufdir.no/aktuelt/koronapandemien_gjor_det_vanskeligere_a_bekjempe_vold_mot_kvinner/

Beauvoir, S. d. (2000). Barndom. I S. d. Beauvoir, *Det annet kjønn* (ss. 327-386). Oslo: Pax Forlag.

Beauvoir, S. d. (2000). Kvinnens situasjon og karakter. I S. d. Beauvoir, *Det annet kjønn* (ss. 691-722). Oslo: Pax Forlag.

Beauvoir, S. d. (2000). Moren. I S. d. Beauvoir, *Det annet kjønn* (ss. 575-621). Oslo : Pax Forlag.

Bjørnskau, E. (2000, april 7). Hva er det med Vigdis? *Aftenposten*, s. 5.

Borud, H. (2018, oktober 14). *Monica Isakstuen: - Hvor hardt kan du ta i et barn før det ikke er greit?* Hentet fra Aftenposten: <https://www.aftenposten.no/kultur/i/xRkL4l/monica-isakstuen-hvor-hardt-kan-du-ta-i-et-barn-foer-det-ikke-er-gre>

Bremnes, K. (1992, mai 2). Ukens portrett: Vigdis Hjorth - den gamle sangen. *Aftenposten*.

- Bringedal, T., & Norli, C. (2020, august 20). *Vigdis Hjorth: "Hvis man er perfekt mor, så er det i seg selv en feil eller skade"*. Hentet fra VG:
<https://www.vg.no/rampelys/bok/i/BR5150/vigdis-hjorth-hvis-man-er-perfekt-mor-saa-er-det-i-seg-selv-en-feil-eller-skade>
- Cappelen Damm. (u.d.). *Vigdis Hjorth*. Hentet fra Cappelen Damm:
<https://www.cappelendamm.no/forfattere/Vigdis%20Hjorth-scid:878>
- Faldbakken, K. (2000, mars 29). Når mor er full. *VG*, s. 4.
- Fonn, M. K. (2018). *Kinderwhore*. Oslo: Aschehoug.
- Glorvigen, M. (2018, november 10). *Når mor eksploderer*. Hentet fra KK:
<https://www.kk.no/mamma/nar-mor-eksploderer/70429421>
- Gyldendal Forlag. (u.d.). *Øyvind Kvello*. Hentet fra Gyldendal:
<https://www.gyldendal.no/forfattere/kvello-oyvind/a-18387-no/>
- Hamm, C. (2008). Plutselig psykotisk? Moderne moderskap hos Trude Marstein. *Tidsskrift for kjønnsforskning*, ss. 59-75.
- Hamm, C. (2013). Hva er det med mor? Det ubehagelige moderskapet i norsk samtidslitteratur. I B. Andersen, G. Barstad, S. Endresen, A. Gjelsvik, C. Hamm, I. Iversen, . . . A. Wichstrøm, *Kjønnsforhandlinger: Studier i kunst, film og litteratur* (ss. 51-68). Oslo: Pax.
- Haugsbø, F. (2021, januar 30). *Nye tall fra politiet: Mer familievold og flere relasjonsvoldtekter i coronaåret*. Hentet fra VG:
<https://www.vg.no/nyheter/innenriks/i/R9mB4W/nye-tall-fra-politiet-mer-familievold-og-flere-relasjonsvoldtekter-i-coronaaaret>
- Helsedirektoratet. (2019, 03 02). 2. *Opplysningsplikt*. Hentet fra Helsedirektoratet:
<https://www.helsedirektoratet.no/veiledere/taushetsplikt-og-opplysningsplikt/opplysningsplikt#opplysningsplikt-til-barnevernet>

- Hjellen, B., & Tennøy, S.-L. (2020, 05 05). *Korona-krise i barnevernet: Frykter for de mest sårbare*. Hentet fra NRK: https://www.nrk.no/norge/barnevernet-frykter-barn-ikke-far-hjelp-under-koronaen_-_kan-bli-en-alvorlig-situasjon-1.15005731
- Hjorth, H. (2017). *Fri vilje*. Oslo: Kagge.
- Hjorth, V. (1983). *Pelle-Ragnar i den gule gården*. Oslo: Cappelens forlag.
- Hjorth, V. (1984). *Anne + Jørgen er sant*. Oslo: Cappelen.
- Hjorth, V. (1992). *Fransk åpning*. Oslo: Cappelen.
- Hjorth, V. (2000). *Hva er det med mor*. Oslo: Cappelen Damm.
- Hjorth, V. (2006). *Mor betaler*. Oslo: Gyldendal.
- Hjorth, V. (2007). *Hjulskift*. Oslo: Cappelen.
- Hjorth, V. (2008). *Tredje person entall*. Oslo: Cappelen Damm.
- Hjorth, V. (2011). *Tredve dager i Sandefjord*. Oslo: Cappelen Damm.
- Hjorth, V. (2016). *Arv og miljø*. Oslo: Cappelen Damm.
- Hjorth, V. (2020). *Er mor død*. Oslo: Cappelen Damm.
- Hoel, O. J. (2000, mars 28). Hva er det med Vigdis? . *Adresseavisen*, s. 9.
- Isakstuen, M. (2008). *Sånn, borte*. Flamme.
- Isakstuen, M. (2009). *Avstand*. Oslo: Tiden .
- Isakstuen, M. (2014). *Om igjen*. Oslo: Tiden.
- Isakstuen, M. (2016). *Vær snill med dyrene*. Oslo: Tiden .
- Isakstuen, M. (2018). *Rase*. Pelikanen forlag as.
- Isakstuen, M. (2019). *Se på meg når jeg snakker til deg*. Stavanger: Pelikanen.
- Isakstuen, M. (2020, april 24). *Ropingen min trengs ikke mer*. Hentet fra Morgenbladet:
<https://www.morgenbladet.no/ideer/essay/2020/04/24/ropingen-min-trengs-ikke-mer/>
- Isakstuen, M. (2021). *Mine venner*. Gyldendal.
- Jenssen, R. (1994). *Et forfatterportrett av Vigdis Hjorth*. ALBiblioteksentralen .

- Kleve, M. L., & Skogrand, M. (2011, mars 4). «Jørgen + Anne = sant» bestselger igjen. Hentet fra Dagbladet: <https://www.dagbladet.no/kultur/jorgen--anne--sant-bestselger-igjen/63890038>
- Kristeva, J. (2012, februar 11). Stabat mater. *Poetics Today, Vol. 6, No. 1/2, The Female Body in Western Culture: Semiotic*, ss. 133-152.
- Kvello, Ø. (2015). Barn av rusmiddelmisbrukere. I Ø. Kvello, *Barn i risiko: Skadelige omsorgssituasjoner* (ss. 337-361). Oslo: Gyldendal akademisk.
- Kvello, Ø. (2015). Definisjoner av, former for og forekomst av mangelfull og skadelig barneomsorg. I Ø. Kvello, *Barn i risiko: Skadelige omsorgssituasjoner* (ss. 213-239). Oslo: Gyldendal akademisk .
- Kvello, Ø. (2015). Fysisk avstraffelse, mishandling og vold. I Ø. Kvello, *Barn i risiko: Skadelige omsorgssituasjoner* (ss. 363-412). Oslo: Gyldendal akademisk.
- Kvello, Ø. (2015). Omsorgssvikt. I Ø. Kvello, *Barn i risiko: Skadelige omsorgssituasjoner* (ss. 319-335). Oslo: Gyldendal akademisk.
- Larsen, D. E. (2011, oktober 6). *Forbrytelse og straff*. Hentet fra Klassekampen: <https://arkiv.klassekampen.no/59381/article/item/null/forbrytelse-og-straff>
- Larsen, T. (2018, oktober 23). *Monica Isakstuen - "Rase": Intenst om rasende mor*. Hentet fra Dagsavisen : <https://www.dagsavisen.no/kultur/boker/2018/10/23/monica-isakstuen-rase-intenst-om-rasende-mor/>
- Løvaas, K. (2018, september 21). Mor blir grusom. *Morgenbladet*, ss. 48-49.
- Lie, Ø. (2000). Oppgjør med morsrollen. *Adresseavisen*.
- Lillebø, S. (2020). *Tingenes tilstand*. Oslo: Forlaget Oktober.
- Ludvigsen, B. G., & Tegnander, P. (2021, februar 16). *Kraftig økning i alvorlig vold mot barn*. Hentet fra NRK: <https://www.nrk.no/sorlandet/kraftig-okning-i-alvorlig-vold-mot-barn-1.15375187>

- Marstein, T. (2000). *Plutselig høre noen åpne en dør*. Oslo: Oktober.
- Meyer, A. H. (2018, juli 23). *Barselromanene kommer*. Hentet fra Klassekampen:
<https://arkiv.klassekampen.no/article/20180723/ARTICLE/180729989>
- Moro, G. M. (2018, september 21). En mors raseri. *VG*, s. 44.
- Myklebust, E. (2019, februar 13). *Her i huset*. Hentet fra Vagant:
<http://www.vagant.no/monica-isakstuen-rase-myklebust/>
- Nordiska. (u.d.). *Se på meg når jeg snakker til deg på Husets teater i København*. Hentet fra Nordiska international performing rights agency: <https://nordiska.dk/aktuelt/se-paa-meg-naar-jeg-snakker-til-deg-paa-husets-teater-i-koebenhavn/>
- Norheim, M. (2021, mars 17). *Ikkje gje denne til venninna di utan å ha lese han sjølv først!* Hentet fra NRK: https://www.nrk.no/anmeldelser/anmeldelse_-_mine-venner_-av-monica-isakstuen-1.15403364
- Olsen, P. G. (2018, oktober 14). Klarer ikke helt å stikke hull på småbarnsboblen. *Aftenposten*, s. 13.
- Regjeringen . (2020, september 28). *Arbeidsledigheten under korona*. Hentet fra Regjeringen:
<https://www.regjeringen.no/no/tema/arbeidsliv/arbeidsmarked-og-sysselsetting/innsikt/arbeidsledigheten-under-korona/id2765704/>
- Rich, A. (1976). Anger and Tenderness (I). I A. Rich, *Of Woman Born: Motherhood as Experience and Institution* (ss. 1-22). New York: A Bantam Book.
- Rich, A. (1976). Motherhood and Daughterhood (IX). I A. Rich, *Of Woman Born: Motherhood as Experience and Institution* (ss. 218-259). New York: A Bantam Book.
- Rich, A. (1976). The "Sacred Calling" (II). I A. Rich, *Of Woman Born: Motherhood as Experience and Institution* (ss. 23-38). New York: A Bantam Book.
- Sandve, G. E. (2014, november 19). *En erotisk forfatters anseelse*. Hentet fra Klassekampen :
<https://www.dagsavisen.no/kultur/2014/11/19/en-erotisk-forfatters-anseelse/>

- Schäffer, A. (2018, oktober 12). Hånden kan både trøste og slå. *Vårt land*, ss. 2-3.
- Skomsvold, K. A. (2019). *Barnet*. Oslo: Forlaget Oktober.
- Steinsland, H. (2000, mars 28). Mareritt med mor. *Aftenposten*, s. 28.
- Store norske leksikon. (2019, desember 17). *Objektrelasjonsteorien* . Hentet fra Store norske leksikon : <https://snl.no/objektrelasjonsteori>
- Strand, V. B. (2020, 12 10). *Barnekonvensjonen* . Hentet fra Store norske leksikon: <https://snl.no/Barnekonvensjonen>
- Stridsberg, S. (2012). *Medealand och andra pjäser*. Albert Bonniers förlag.
- Torstveit, M., & Tufan, Ø. (2021, mars 10). *Slår alarm om valdshistoriene barna fortel*. Hentet fra NRK: <https://www.nrk.no/vestfoldogtelemark/politiet-erfarer-at-fleireforeldre-tyr-til-vald-under-pandemien-1.15408758>
- Tveite, T. (2000, mars 30). *Nydelig portrett* . Hentet fra Dagbladet: <https://www.dagbladet.no/kultur/nydelig-portrett/65590595>
- Winnicott, D. W. (1956). Primary Maternal Preoccupation. *D.W. Winnicott: Collected Papers*, ss. 300-305.
- Winnicott, D. W. (1965). Ego Distortion in Terms of True and False Self. *The Maturational Processes and the Facilitating Environment*, ss. 140-152.
- Winnicott, D. W. (1971). *Playing and reality*. London: Tavistock.
- Winnicott, D. W. (1994). Hate in the Counter-Transference. *Journal of Psychotherapy Practice and Research*, ss. 350-356.
- Woll, V. (2020, november 20). *Flere barn lever med vold og rus i pandemien - barnevernet må bryte loven*. Hentet fra NRK: https://www.nrk.no/trondelag/tallet-pa-bekymringsmeldinger-har-eksplodert-_barn-lever-med-vold-og-rus-i-pandemien-1.15251650
- WordPress. (u.d.). *Priser*. Hentet fra Monica Isakstuen : http://isakstuen.no/?page_id=646

WordPress. (u.d.). *Utgivelser*. Hentet fra Monica Isakstuen: http://isakstuen.no/?page_id=642

Øverland, J. (2018, oktober 13). Ensom, men aldri alene. *Klassekampen*, s. 11.

Masteroppgaver

Berg, Sunniva Relling. (2014). *Motstand mot og vilje til digital publisering. Kunstnariske og profesjonelle handlingar hos forfattarar granska som sosiokulturell habitu* (Masteroppgave). Universitetet i Bergen.

Heyerdahl, Agnes Aalde. (2018). «*Hva annet er sant?*» *Om sannhetsbegrep i Arv og miljø* (Masteroppgave). Universitetet i Oslo.

Kahrs, Julia Lossius. (2014). *Antiheltinnen. Eller: Tro kan flytte fjell* (Masteroppgave). Universitetet i Oslo.

Krystad, Ingrid. (2016). «*Noen må være som henne, noen må være det motsatte*» *Vigdis Hjorths romaner Hva er det med mor og Første person entall som undersøkelser av moderne moderskap* (Masteroppgave). Universitetet i Bergen.

Markhus-Bolstad, Torill. (2019). *Det vanskelige moderskapet. En utforskning av mødrenes situasjon i Cora Sandels Alberte (1939) og Monica Isakstuens Vær snill med dyrene (2016)* (Masteroppgave). Universitetet i Bergen.

Moen, Anita. (2020). *To sider av samme sak – En analyse av Arv og miljø og Fri vilje samt resepsjonen av romanene* (Masteroppgave). Universitetet i Oslo.

Musæus, Karen Janicke. (2015). «*[Her] er refrenget i livet hennes, starte på ny, forsøke igjen*» *Senmoderne uro i Vigdis Hjorths roman Tredje person entall (2008)* (Masteroppgave). Universitetet i Oslo.

Ramstad, Marte. (2018). *Litteraturens virkelighet: Om Arv og miljø som virkelighetsskapende roman* (Masteroppgave). Universitetet i Bergen.

Skadberg, Ellen Wik. (2020). *Vigdis Hjort og psykoanalysen. En lesning av romanene Om bare (2001) og Arv og miljø (2016) og utvalgte sakprosaetekster* (Masteroppgave). Universitetet i Bergen.

Storevik, Rebecca Linn. (2019). «Mellom disse hvite bryster»: *Reiselitteraturens rasefetisering i Vigdis Hjorths Snakk til meg (2010) og Gunn Marit Nisjas Naken i hijab (2011)* (Masteroppgave). Universitetet i Bergen.

Weberg, Liv Marit. (2016). *Forskjell og følelser i Vigdis Hjorths Et norsk hus* (Masteroppgave). Universitetet i Oslo.

Wittig, Alexandra Bibiana. (2019). *Den drøfting av Arv og miljø som virkelighetslitteratur – med vekt på psykoanalytiske og etiske problemstillinger* (Masteroppgave). Universitetet i Oslo.

Wuttudal, Siri Antonsen. (2013). «Jeg er ikke den jeg var»: *Postnasjonal kjærlighet og språklig fremmedgjøring i Vigdis Hjorth Snakk til meg* (Masteroppgave). Universitetet i Oslo.

Sammendrag

Masteroppgave i nordisk litteratur
Institutt for lingvistiske, litterære og estetiske studier
Universitetet i Bergen
Våren 2021

Student: Ada Izel Bodding

Veileder: Christine Hamm

Tittel: «Moderskap og omsorgssvikt»

Undertittel: i Vigdis Hjorths *Hva er det med mor* (2000) og Monica Isakstuens *Rase* (2018)

Eksisterende forskning på Vigdis Hjorth og Monica Isakstuen har drøftet moderskap og det å være mor, som tema i utvalgte romaner. I denne oppgaven ønsker jeg å vektlegge at mødrene i Hjorths *Hva er det med mor* (2000) og Isakstuens *Rase* (2018) ser ut til å kunne anklages for omsorgssvikt. Med det forflytter jeg perspektivet fra moren til barnet, og jeg stiller meg slik kritisk til at mye av litteraturforskningen omkring moderskapsromaner har vært ensidig dominert av en identitetssøkende og frihetsjagende diskurs. Hva skjer når vi retter oppmerksomhet mot barna, som kan sies å vokse opp under vanskelige oppvekstforhold? Hos Hjorth blir temaet omsorgssvikt aktuell som tematikk fordi moren er alkoholisert. Mens omsorgssvikt hos Isakstuen blir av moren selv beskrevet når hun bruker fysisk og verbal avstraffelse. Jeg mener romansjangeren kan være et godt sted å få frem kompleksiteten i begrepet «omsorgssvikt», og utfordringer knyttet til det, og ikke minst hvor vanskelig det kan være for nettopp mødre å skulle forholde seg til det.

Med et bredt utvalg av teorier, som Simone de Beauvoir og Adrienne Richs feministiske refleksjoner rundt moderskap, Donald Winnicotts omsorgsteori og Øyvind Kvellos barnevernsperspektiver, har jeg vist at det er en kollektiv enighet blant forskere om at barndommen former den du blir som voksen. Morsrollen kan dessuten ofte være preget av den oppdragelsen man selv opplevde som barn. Jeg argumenterer med masteroppgaven min hvordan romanene utforsker, på ulike sett, hvor grensen for omsorgssvikt og det å være en «god nok mor», går. Selv om datteren hos Hjorth vokser opp med en alkoholisert mor, og med et ansvarsanliggende som ikke er vanlig for ungdommer å ha, ser det tilsynelatende ut til at hun har klart seg. Og moren hos Isakstuen observerer at barna utvikler seg i retning av selvstendige individer, tilsynelatende upåvirket av raseriet hennes. Med det tar disse moderskapsromanene opp en vanskelig tematikk som fortjener mer oppmerksomhet både i offentligheten og av litteraturforskere.

Abstract

MA thesis in Nordic Literature

Department of Linguistic, Literary and Aesthetic Studies

University of Bergen

Spring 2021

Student: Ada Izel Bodding

Tutor: Christine Hamm

Title: “Moderskap og omsorgssvikt”

Subtitle: in Vigdis Hjorth’s *Hva er det med mor* (2000) and Monica Isakstuens’s *Rase* (2018)

Existing research on Vigdis Hjorth and Monica Isakstuen has discussed motherhood and being a mother, as themes in selected novels. In this thesis, I want to emphasize that the mother in Hjorth’s *Hva er det med mor* (2000) and Isakstuens *Rase* (2018) could be accused of neglect. I am therefore moving the perspective from the mother to the child, and criticize that much of the literary research on motherhood novels has unilaterally been dominated by an identity-seeking and freedom-seeking discourse. What happens when we direct our attention towards the children, who can be said to grow up in difficult upbringing conditions? In Hjorth, the topic of neglect becomes relevant because the mother is alcoholic. While neglect in Isakstuen is described by the mother herself when she uses physical and verbal punishment. My opinion is that the novel genre may be a good place to bring out the complexity of the concept of “care neglect”, the challenges associated with it, and not least how difficult it can be for mothers in particular to deal with it.

With a wide range of theories, such as Simone de Beauvoir and Adrienne Rich’s feminist reflections on motherhood, Donald Winnicott’s care theory and Øyvind Kvello’s child welfare perspectives, I have shown that there is a collective agreement among researches that childhood shapes who you become as an adult. I argue with my master’s thesis how the novels explore, in different ways, where the line for care failure and being a “good enough mother”, goes. Although the daughter in Hjorth’s novel grows up with an alcoholic mother, and with a responsibility that is not common for young people to have, it seems that she has fared well. And the mother at Isakstuen observes that the children develop in the direction of independent individuals, seemingly unaffected by her rage. With that, these motherhood novels address a difficult topic that deserves more attention both in the public and by literary scholars.